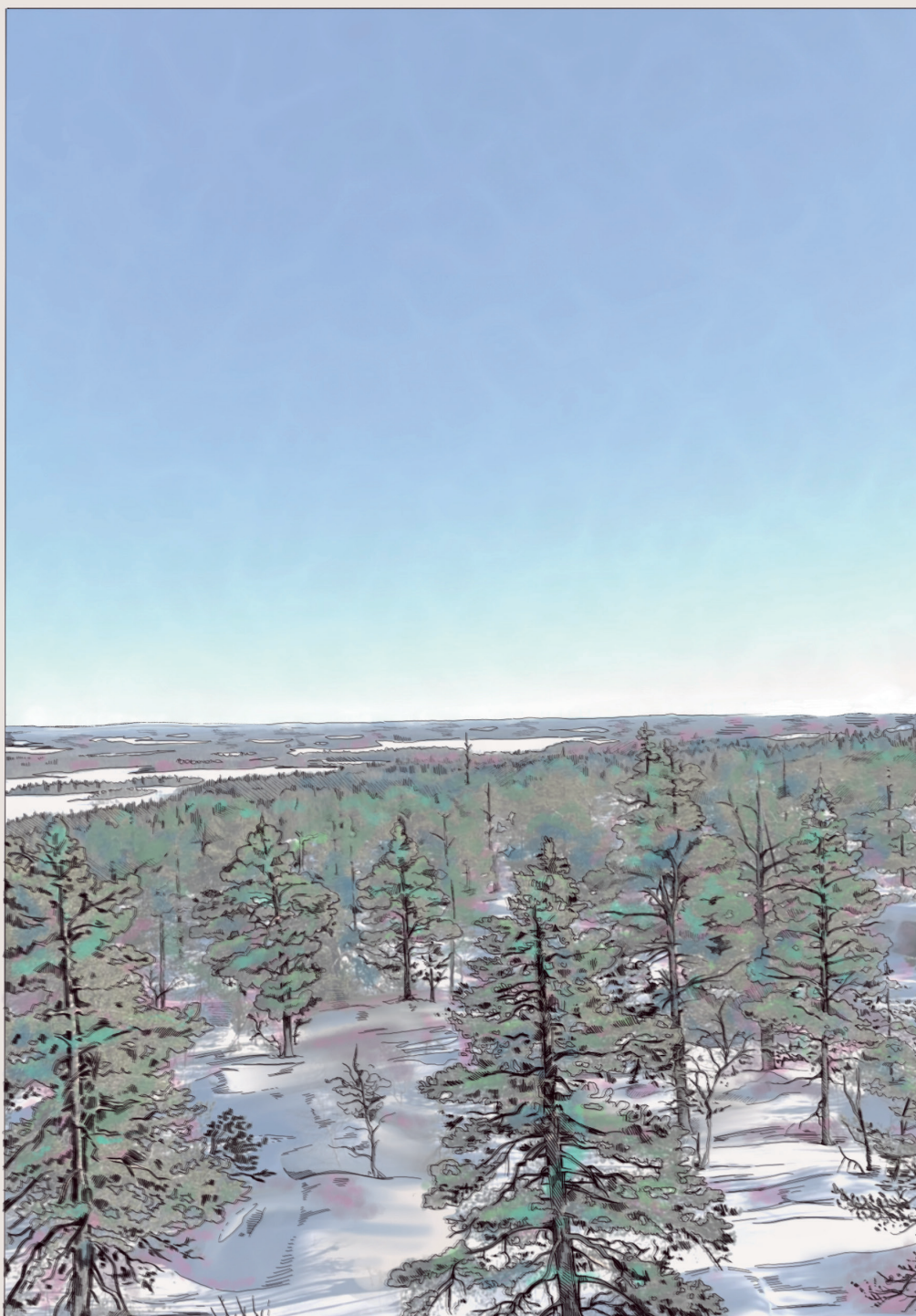

sanelma

Sanelma

Sanelma

Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2022

Turun yliopisto
Kotimainen kirjallisuus
Vuosikirja nro 27

Toimittajat:

Heidi Haapasalo
heidi.m.haapasalo@utu.fi

Isla Parkkola
isla.a.parkkola@utu.fi

Taitto:

Joel Suontama
joel.o.suontama@utu.fi

Kannet:

Pyry Ruonavaara
pyry.n.ruonavaara@utu.fi

Paino-Kaarina Oy

Turku 2023

ISSN 1238-6340

Sisällys

Yhteyksiä, verkostoja, prosesseja <i>Heidi Haapasalo & Isla Parkkola</i>	11
Esseet	
MITEN RAKENTAA SILTOJA? Haikurunous kulttuureja yhdistämässä <i>Iisa Kotipelto</i>	17
TARVITSEMME MONINAISIA KIRJOJA Katsaus vähemmistöpoliittisiin keskusteluihin nuortenkirjallisuudessa <i>Ennaliina Leiwo</i>	23
Artikkelit	
KASVUN KUVAUKSET JA NUOREN NAISEN IDENTITEETTI KIRSTI KUROSEN SÄEROMAANISSA PÖNTTÖ (2017) <i>Venla Heinämäki</i>	31
”KUOLEMAN LUMOUS NUORELLA IÄLLÄ” Kuoleman ja gurleskin kytkökset Monika Fagerholmin teoksessa <i>Den amerikanska flickan</i> (2004) <i>Sara Nyysölä</i>	43
”USKO SINÄ ETTÄ KAIKKI ON POLITIIKKAA, / MINÄ USKON ETTÄ JOKAINEN PÄIVÄ ON KERTOMUS.” Arjen poliittisuus ja epäpoliittisuus Eeva Kilven runokokoelmassa <i>Laulu rakkaudesta ja muita runoja</i> (1972) ja <i>Terveisin</i> (1976) <i>Matilda Kirvelä</i>	55
Kirjallisuudentutkimuksen kentältä	
KIRJALLISUUSHISTORIAN, NAISKIRJALLISUUDEN JA DIGITAALISTEN MENETELMIEN POLKUJA Haastattelussa Itä-Suomen yliopistoon professoriksi siirtynyt Kati Launis <i>Viola Parente-Čapková</i>	73
KOTIMAINEN ON KANSAINVÄLISTÄ Matkaraportti vuodestani opetusassistenttina Washingtonin yliopistossa Seattlessa <i>Eveliina Suuniitty</i>	77

Konferenssiraportti: OUT OF THE USSR – TRAVELLING WOMEN, TRAVELLING MEMORIES 2.–3.2.2023 <i>Ennaliina Leivo</i>	81
Konferenssiraportti: KIRJALLISUUDENTUTKIMUKSEN PÄIVÄT TURUSSA 3.–5.5.2023 <i>Liisa Merivuori</i>	85
Konferenssiraportti: UUSIA NÄKÖKULMIA, ESIINTYMISKOKEMUSTA JA OSALLISUUTTA TIEDEYHTEISÖSSÄ Kirjallisuustieteiden opinnäytetyökonferenssi 3.5.2023 <i>Henna Hurme & Matilda Kirvelä</i>	89
Tutkimusesittely: FRAGMENTIN TAJUT Katkelmallisen muodon käyttöjä 2000-luvun suomalaisessa runoudessa <i>Miikka Laihinen</i>	91
Tutkimusesittely: VÄITÖSTUTKIMUS TOIMIJAVERKKONA Ei-inhimilliset toimijuudet itämerensuomalaisesta mytologiasta inspiroituneessa lasten ja nuorten nykyfantasiassa <i>Isla Parkkola</i>	95
Kirja-arviot ja -esittelyt	
ROMAANIN KEINOJEN JA TEKIJYYDEN PUOLUSTUS Markku Lehtimäki: <i>Sofi Oksasen romaanitaide. Kertomus, etiikka, retoriikka</i> <i>Taneli Toppari</i>	103
TRAUMAATTINEN MUISTI KUROTTELEE LÄPI AJAN JA PAIKAN RAJOJEN Riitta Jytälä: <i>Traumaattinen muisti nykyproosassa</i> <i>Liisa Merivuori</i>	105
KATTAVA KUVAUS KOTIMAISEN NOSTALGIAN ILMENTYMISTÄ Anna Helle & Pia Koivunen (toim.): <i>Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa</i> <i>Suvi Lahtonen</i>	107
VÄRJÄYTYVÄ KUVA – OLGA ”OLLY” DONNER JA ELÄMÄNVERKOT Jasmine Westerlund: <i>Olly Donnerin kiehtova elämä</i> <i>Kuu Aholainen</i>	110

KIRJEPROOSAAN JA RUNOUTEEN PANEUTUVA ELÄMÄKERTA RYTMIN JA VAIKENEMISEN TAITAJASTA Siru Kainulainen: <i>Sillä kirjoittamasta en lakkaa. Eila Kivikk'ahon runoilijanelämä</i> <i>Heidi Haapasalo</i>	112
MATSON, VARPIO JA ELÄMÄN MUODON ARVOITUS Yrjö Varpio: <i>Elää, kokea, ymmärtää. Alex Matsonin elämä</i> <i>Kalle Toivonen</i>	115
Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielmat 2022	118

YHTEYKSIÄ, VERKOSTOJA, PROSESSEJA

Edessäsi avautuu vuoden 2022 *Sanelma*. Pitelet ehkä käsissäsi lehden painotuoretta paperiversiota, jonka joku tyrkkäsi sinulle Arcanumin aulassa tai Turun kirjamessuilla syksyllä 2023. Toisaalta on aivan yhtä mahdollista, että luet näitä rivejä älylaitteesi näytöltä jostakin aivan toisesta maailmankolkasta käsin. Saatat olla kirjallisuuden opintojaan vasta aloitteleva fuksi, omaa graduaihettaan pohdiskeleva maisterivaiheen opiskelija, utelias kirjallisuuden ystävä tai jopa vuoden 2032 *Sanelman* toimittaja, joka on etsiytynyt näiden alkusanojen äärelle hakeakseen inspiraatiota omia alkusanojaan varten, aivan niin kuin me tämän vuoden toimittajat etsiydyimme aikaisempien numerojen äärelle näitä alkusanoja hahmotellessamme. Terveisiä tulevaisuuteen!

Oli lehden muoto ja ajallisaikallinen positiiosi tätä lukiessasi mikä tahansa, olet omassa nykyhetkessäsi, tässä ja nyt, liittymässä osaksi monimuotoista verkostoa. Tänä vuonna *Sanelmassa* nimittäin kerääntyy yhteen koko joukko erilaisia juttutyyppisiä ja näkökulmia opiskelijoiden artikkeleista ja esseistä konferenssiraportteihin, kirja-arvosteluihin ja tutkimusesittelyihin. Paikantuupa näille sivuille matkaraportti ja haastattelukin. Lehdelle ei haluttu asettaa ennalta tiettyä, sisältöä rajaavaa teemaa. Sen sijaan sille päätettiin antaa mahdollisuus muotoutua omalla painollaan, muodostaa itse omat raaminsa. Näin kehkeytynyt kokoonpano kutsui esiin läpi tekstien kantavan ajatuksen kirjallisuudesta yhdistävänä voimana.

Sanelman yhteen tuomat tekstit osoittavat, että kirjallisuus sekä vaikuttaa maailmasta että vaikuttaa maailmaan ja maailmassa. Vuosikirjan esseet ja artikkelit näyttävät erilaisista perspektiiveistä, kuinka kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus tarjoavat väylän käsitellä ihmisiä yhdistäviä aiheita tunteista universaaleihin ongelmiin ja kulttuurisiin konventioihin. Silloinkin, kun maailman tilanne tuntuu ajavan meitä erillemme, kirjallisuus muistuttaa, ettemme ole pohjimmiltamme niin kovin erilaisia. Se rakentaa siltoja ihmisten, ilmiöiden ja kulttuurien välille ajan ja paikan asettamien rajojen yli. Tämä tulee esille Iisa Kotipellon lyyrisessä esseessä haikurunoudesta ja sen kyvystä koskettaa myös suomalaisia ja kuvata suomalaista luontosuhdetta.

Kirjallisuudella on merkittävä rooli ihmisten tuomisessa yhteen ja kosketuspinnan tarjoamisessa erilaisiin todellisuuksiin. Jo lapsuus- ja nuoruusvuosina lukemamme kirjat osallistuvat siihen, millaiset valmiudet meille kehittyy kohdata muita ja samastua omasta eletystä kokemuksestamme poikkeaviin henkilöhahmoihin ja tilanteisiin. Toisaalta on keskeistä, että saamme lukea kirjallisuutta myös itsemme kaltaisista henkilöistä, mikä ei edelleenkään ole itsestäänselvyys etenkin marginalisoituihin ryhmiin kuuluville ihmisille. Siksi kirjallisten kuvausten ja äänien moninaistuminen on ensiarvoisen tärkeää, kuten Ennaliina Leiwo tähdentää katsausekseessään vähemmistöpoliittisista keskusteluista nuortenkirjallisuuden kentällä.

Nuortenkirjallisuudesta kirjoittaa myös Venla Heinämäki artikkelissaan Kirsti Kurosen nuorille suunnatusta säeromaanista *Pönttö* (2017), jonka päähenkilön Lunan kasvun kuvauksia ja nuoren naisen identiteetin kehittymistä hän tarkastelee analysoimalla teoksen kapitalismikritiikkiä, metaforia ja intertekstuaalisuutta. Lunan kasvua tukevat muun muassa kirjat, jotka hän kokee ystävikseen tilanteessa, jossa kukaan hänen

elämänpiirinsä ihmisistä ei tunnu näkevän tai kuulevan häntä kunnolla. Ystävyyssuhde kirjan kanssa voi toimia kantavana voimana jopa kirjallisuudentutkimukselle. Tämä välittyy myös Heinämäen aineistovalinnasta, sillä Kurosen kirjat olivat hänelle merkityksellisiä jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Tällainen varjokaanon kertoo konkreettisella tasolla kirjoihin muodostuvien henkilökohtaisten siteiden voimasta ja siitä, kuinka nuo siteet auttavat nostamaan esiin teoksia tietynlaisten, usein yksipuoliseksi jäävien äänien määrittelemän kaanonin ulkopuolelta.

Kuten Heinämäen artikkeli myös kaksi muuta *Sanelman* artikkelia pohjautuvat tällä kertaa ansiokkaiisiin ja kiinnostaviin kandidaatintutkielmiin. Sara Nyyssölä käsittelee Monika Fagerholmin teoksen *Den amerikanska flickan* (2004) kytköksiä kuolemaan ja gurleskiin, joka sekoittaa liioiteltua feminiinisyyttä, burleskia ja groteskia. Kuolema yhdistää kaikkea elollista, mikä tekee siitä yhden kirjallisuuden ikiaikaisimmista teemoista. Erityisesti kuolleen naisen trooppi toistuu länsimaaisessa kirjallisuudessa yhä uudestaan ja uudestaan. Tällaista kulttuurista viehätystä kuolleisiin naisruumiisiin *Den amerikanska flickan* Nyyssölän mukaan tekee näkyväksi ja purkaa liittämällä kuoleman käsittelyyn parodisia ja gurleskeja piirteitä sekä rikkomalla naisen kuoleman kuvaukseen tyypillisesti kytkeytyviä konventioita. Näin kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus paitsi toistavat ja osoittavat kulttuurissa vallitsevia käsityksiä myös osallistuvat niiden ravisteleamiseen omissa ajassamme.

Matilda Kirvelä analysoi artikkelissaan Eeva Kilven runokokoelmia *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* (1972) ja *Terveisin* (1976) ja niissä esiin nousevaa arjen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden vuorovaikutteista suhdetta. Kirvelä hyödyntää analyysissaan kontrapunktista lukutapaa, joka ohjaa hahmottamaan runoissa esiintyvät erilaiset äänet sekä itsenäisinä ja erillisinä että toisiinsa suhteutuvina kokonaisuuden osina. Eeva Kilven runosäilyminen käy esimerkiksi siitä, kuinka kirjallisuus ei pelkistä ilmiöitä tai rakenna yksioikoisia vastakkainasetteluja vaan ennemmin luo kuvia, joissa katsotaan tarkkaan ilmiöiden monimuotoisuutta ja nähdään erilaiset kytkökset, jännitteet ja välitilat. Kirvelä nostaa Kilven teoksista esiin erityisesti arkeen liittyvät kannanotot ja arkeen vuotavat maailmanpoliittiset kysymykset sekä toisaalta arjen pienet, yksinkertaiset ilot ja askareet. Myös luonto ja ei-inhimillinen nousevat esiin poliittisina kysymyksinä sekä siitä käsin, mikä vaikutus ihmisen toimilla on luontoon, että siitä käsin, kuinka ei-inhimilliselläkin on merkityksensä, tietoisuutensa ja toimijuutensa.

Sanelman Kirjallisuudentutkimuksen kentältä -osio koostuu haastattelusta, matkaraportista, konferenssiraporteista ja tutkimusesittelyistä. Tekstit näyttävät, miten käytännössä kirjallisuudentutkimuksen kentällä rakennetaan ja ylläpidetään yhteyksiä ja verkostoja niin ihmisten, yliopistojen kuin maiden ja maanosienkin välillä. Lehden päättävä osio taas esittelee ja arvioi kuusi kotimaisen kirjallisuuden tutkimusta ja elämäkerrallista kirjallisuutta edustavaa monografiaa tai artikkelikokoelmaa. Arviot sukeltavat samanaikaisesti sekä lähelle että kauas esitellessään pääasiassa Turun yliopiston kirjallisuusaineista tutkijoiden teoksia, joiden tarjoamat tutkimukset ja henkilökuvat kuitenkin kurottavat moneen suuntaan sekä ajassa että paikassa.

Sanelman toimittaminen on sekin ollut prosessina verkostomainen tuodessaan yhteen sekä meidät toimittajat että Turun yliopiston kirjallisuustieteiden opiskelijoiden ja

tutkijoiden ajatukset, kiinnostukset ja työpanoksen. Haluamme kiittää kaikkia kirjoittajia sekä taittaja Joel Suontamaa ja kuvittaja Pyy Ruonavaaraa, jotka ovat mahdollistaneet tämän lehden olemassaolon kokoonpanona, jota parhaillaan pitelet käsissäsi ja silmilläsi. Verkosto ei kuitenkaan tule koskaan valmiiksi, emmehän voi tietää, millaisia kytköksiä tämä lehti tulee vielä muodostamaan. Se riippuu sinusta, lukija, sillä kääntämällä seuraavalle sivulle liityt osaksi tätä alati jatkuvaa yhteen tuomisen prosessia, joka on kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen ytimessä. Tervetuloa mukaan!

Turussa ja Kaarinassa 22.6.2023
Heidi Haapasalo ja Isla Parkkola

Esseet

MITEN RAKENTAA SILTOJA?
Haikurunous kulttuureja yhdistämässä
Iisa Kotipelto

Johdanto

Ehkä eräänä iltana pimeys ei tullutkaan aivan heti. Ehkä se viipyili vuorten sylissä, nukkui puiden latvoissa, raukeana venytteli raajojaan ja kasvatti varjot pihanurmelle.

Ehkä runoilija istui kuistilla. Kun hämärä viimein laskeutui, tee hänen kädessään oli jo jäähtynyt. Kun pimeys tuli kokonaan, kaikkivoipaisena, sammutti se valon lisäksi tuulen ja jätti luonnon nukkumaan syvään Ruususen uneen. Aallot pysähtyivät lammella, linnut eivät enää lentäneet ja korret seisoivat matalassa rantavedessä pystysuorina, taipumattomina. Ehkä runoilija silloin kohottautui tuolissaan ja katseli järvelle. Taivas oli pilvinen, mutta lammen yllä eli tähtitaivas. Tulikärpäset lensivät pieninä parvina ympäri viileässä loppukesän ilmassa, peilasivat itseään lammen lasipinnasta. Ehkä hän kallisti hie-man päättään edessään levittäytyvälle maisemalle, otti vihkonsa esiin ja pohti, mitä sanoja käyttäisi, jotta ne riittäisivät kuvaamaan tätä tunnetta hänen sisällään. Miten hän voisi selittää...? Sitten hän saattoi laskea kynänsä paperille ja kirjoittaa:

Tulikärpäset
lentävät lammen yllä
äänettömästi.

– Shiki Masaoka: *Japanilaisia haiku-runoja neljälle vuodenajalle* (1999, s. 66)

Kun hetkeksi unohdetaan ne asiat, jotka meitä erottavat – valtioiden rajat, kieli, kulttuuri ja uskonnot – ja käännetään katse ihmisen sisimpään, voidaan nopeasti huomata, että olemme kaikki melko samanlaisia. Läpi vuosisatojen ihmisen sisällä on kasvanut tarve etsiä elämälle tarkoitusta, pohtia omaa olemassaolon kokemustaan ja jakaa tunteitaan muiden kanssa. Ihmistä on ajanut eteenpäin tarve kokea yhteenkuuluvuutta, rakentaa siltoja itsensä ja muiden väliin ja ymmärtää, että vaikka elämme koko elämämme oman päämme sisällä ja näin ollen koemme ja tarkastelemme maailmaa jokainen eri tavalla, emme oikeastaan ole yksin.

Joskus tästä tarpeesta syntyy taidetta, jotain, joka kuroo etäisyyksiä umpeen ja tavoittaa ihmisen toisensa jälkeen, ajasta ja paikasta riippumatta. Haikut ovat matkanneet vuosisatojen halki, maasta ja maanosasta toiseen, mutta ne ovat onnistuneet säilyttämään syvimmän olemuksensa samanlaisena ja koskettamaan ihmisiä heidän lähtökohdistaan riippumatta. Haikut ovat jälleen yksi todiste siitä, että taide on universaalia eikä tunne rajoja.

Pohdin esseessäni, mikä on haikurunouden asema nykypäivänä ja miten se näkyy suomalaisessa kirjallisuudessa. Kuinka haikut ovat säilyttäneet ajankohtaisuutensa, ja mistä kumpuaa niiden kyky koskettaa ketä vain?

Miten kirjoittaa tunteista?

Ihmiset ovat koko olemassaolonsa ajan yrittäneet kuvata tunteitaan sanoin: muuttaa kaikista kauneimmat, abstrakteimmat sydämenliikkeemme konkreettisiksi kirjaimiksi paperille tai puhutuiksi lauseiksi kuulijoiden korville. Olemme yrittäneet kuvata jonkinlaista syvää täydellisyyttä epätäydellisillä ja vaillinaisilla sanoilla, jotka eivät ehkä koskaan pysty täysin ilmaisemaan alkuperäisen tunteen olemusta vääristämättä sitä.

Vaikka kirjoittaisimme kuinka monta runoa tahansa, kuinka monta romaania vain, eivät ne tule koskaan riittämään, sillä sanoilla voi kuvata tarkasti vain konkreettisia, fyysisen maailman asioita. Kun puhumme esimerkiksi surusta, voimme aivan hyvin sanoa, että se kietoutuu yllemme kuin paksu harmaa huntu, mutta onko suru todella sitä? On kuin yrittäisimme kääntää vierasta kieltä tuntematta sen kielioppia täysin. Käännöksestä syntyy parhaimmillaankin epätäydellinen kuvaus, josta lukija saa tulkittua sisällön pääpiirteet ja rakenteen, muttei koskaan voi tavoittaa alkuperäisen tekstin sielua ja tunnelmaa.

Joskus ihminen voi kuitenkin seistä toisen kanssa rannalla, katsoa pilvettömän päivän merta ja sen peilityyntä pintaa. He voivat nähdä, että vesi heijastaa taivasta. Sen sijaan, että he kääntyisivät keskustelemaan siitä, onko meri preussinsininen vai enemmänkin ultramariini, riittää heille, että he seisovat vierekkäin – on kevät, ja vesi on sinistä.

Ehkä joskus on hetkiä, jolloin kaikki olennainen on jo sanottu, ja voimme olla hiljaa aloillamme. Voimme ottaa tunteemme vastaan sellaisina kuin ne ovat ilman, että pyrimme antamaan niille nimeä, määrittelemään niitä. Kun haluamme kertoa tällaisista hetkistä syntyneistä tunteista toiselle, ei meidän välttämättä tarvitse kuvata itse tunnetta, vaan riittää, kun sanomme, mikä tämä kyseinen hetki oli. Tätä haikurunous on minulle: Syy, muttei seurausta. Keino puhua silloin, kun sanat eivät riitä.

Mistä kaikki alkoi?

Haikut ovat 1500-luvulta lähtöisin olevaa, alun perin japanilaista runoutta, joka esiintyy perinteisessä muodossa kolmisäkeisenä ja 17 tavuisena. Tavut on runoissa jaettu säkeisiin rytmillä 5 – 7 – 5, ja niiden aiheena on usein toiminut tavalla tai toisella ennen kaikkea luonto, jota runot kuvaavat hyvin pelkistetyllä ja yksinkertaisella tavalla, jopa aforistisesti. (Tieteen termipankki 22.2.2017: Kirjallisuudentutkimus: haiku.) Vaikka niin sanottujen perinteisten haikujen ilmaisutapaa voidaankin soveltaa moderniin runouteen melko vapaasti, muotoja ja aiheita rikkoen, ovat runot kuitenkin aina säilyttäneet kykynsä havainnoida tarkasti elämää, kuvata rumatkin asiat kauniisti, ja kirjoittaa ohimenevät hetket pysyviksi.

Haikut saapuivat Eurooppaan modernismin aikaan, jolloin niiden ytimekkyys ja pelkistetty ulkomuoto olivat kaivattua vaihtelua symbolismen runsaudelle ja suurieleiselle tunteiden palolle. Englantilainen T. E. Hulme ilmaisi aikanaan kaipaavansa runouteen realistisia piirteitä: tekstiä, joka puhuu maailmasta sellaisena kuin sitä voitaisiin objektiivisesti pitää. Näin ollen imagistit löysivätkin tiensä Kaukoidän runouden pariin, minkä

seurauksena haikurunous vaikutti melko suuresti siihen, minkälaisen muodon modernistinen runous saattoi ottaa. (Mäkikalli & Steinby 2013, 136.)

Tämän runouden lähtökohdaksi nousi runoilija T.S. Eliotin näkökulma siitä, että taiteen tunteen tulisi olla persoonatonta. Eliotin mukaan ne tunteet, joita ilmaistaan taiteen piirissä, tulisi irrottaa itse tekijän omasta henkilökohtaisesta kokemusmaailmasta (Mäkikalli & Steinby 2013, 137). Lausunnon ei tarvitse edustaa syvää totuutta siitä, mitä taide on ja ei ole. Kuitenkin se avaa mielestäni erittäin mielenkiintoisen ikkunan myös haikurunouteen. Vaikka haikut kuvaavatkin maailmaa hyvin pelkistetyksi eivätkä usein pyri sanoittamaan tunnetiloja tai mainitsemaan edes niiden olemassaolosta, on haikuissa mielestäni ensisijaisesti kyse juuri tunteista. Nämä tunteet on piilotettu rivien väliin ja vangittu musteeseen niin, että vaikkei niiden läsnäoloa tiedosteta, voivat ne silti välittyä voimakkeinakin kokemuksina lukijan sydämeen. Ehkä tästä löytyy sanojen kaunis ristiiriita: ne eivät välttämättä ole kykeneviä puhumaan tunteista, mutta sanoilla on silti valta ja voima synnyttää tunteita vastaanottajassa.

Luonto yhdistää

Haikujen samaistuttavuus ja kyky välittää tunteita perustuu mielestäni ennen kaikkea kulttuurirajoja ylittävälle aiheelle: luonnolle. Haikut kuvaavat jotain, mikä meille kaikille on jollain tavalla yhteistä maasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Vaikka ihminen olisikin vieraantunut jo kauas juuriltaan, ei luonnon rooli voi koskaan kadota. Kaupunginkin sydämessä ihminen voi tuntea sadepisarat kasvoillaan tai tuulen ihollaan. Ehkä haikut voivat koskettaa ketä vain myös siksi, että maailmassa, jossa asiat muuttuvat yhä vain pinnallisemmiksi, tyhjemmiksi ja valheellisemmiksi, luonto säilyy alkukantaisena voimana. Haikut kuvaavat sitä, mikä meille on aitoa, todellista ja raakaa. Ne pureutuvat elämän sydänjuuriin pyyhkien pois kaunistellut kiiltokuvat sekä ihmiselämän pinnalle laskeutuneen pölyn. Siksi haikut ovat tärkeitä.

Vesi väreillä
lintu laulussa
aivan huomaamatta eräänä päivänä

– Kai Nieminen: *Syntymästä* (1973, s. 25)

Luonto aiheena puhuttelee myös suomalaisten kulttuuri-identiteettiä. Kotimaisessa kirjallisuudessa haikurunous elääkin moderneina haikuina tai haikuista inspiroituneina, niitä mukailevina lyhyinä runoina, jotka tarjoilevat lukijalle pieniä tilannekuvia luonnon keskeltä. Tällaisia ovat esimerkiksi Kai Niemisen runot, jotka herkällä ilmaisullaan osoittavat, että itsestäänselvinäkin pidetyt asiat ovat kirjoittamisen ja muistamisen arvoisia. Ja juuri tätä koko kotimaisen haikurunouden kirjo minulle merkitsee: ihmisen kykyä löytää kauneutta arkipäiväisistäkin asioista.

Mielestäni haikurunouden taika piilee juuri siinä, että vaikka se on lähtöisin toi-

selta puolelta maailmaa, voi se silti myös täällä pohjoisessa tavoittaa jotain olennaista kansakunnan sielusta ja sydäimestä. Haikut saattavat kuvata vuoria, kirsikkapuita ja Buddha-patsaita herättäen niiden tunnelman ja merkityksen mitä kauneimmalla tavalla henkiin, mutta toisaalta haikurunous suomalaisessa kirjallisuudessa voi yhtä hyvin kuvata mökkimaisemaa, järven kevyttä väreilyä, silkkiuikkujen ensimmäistä sukellusta tai hiirenkorvia rannan rauduskoivussa. Haikut sulautuvat maisemaan kuin maisemaan. Ne korostavat tavanomaisuuden kauneutta ja auttavat ihmisiä pysähtymään tutun ohrapellon, merenrannan tai talvisten nietosten ääreen herättäen uudestaan tunteita, joita näiden maisemien näkeminen ensimmäistä kertaa ehkä aiheutti. Kansalle, joka on aina kantanut ylpeyttä maansa karun kauniista luonnosta, sulautuvat haikut hyvinkin vaivattomasti kotimaisen runouden perinteeseen.

Yötaivas hehkuu
kun tuliketun häntä
lunta kosketti.

– Heikki Niska: *Sinioranssi* (1996, s. 63)

Haikut kykenevät siis tuomaan esiin parhaat piirteet Suomesta mutta myös suomen kielestä, jonka sointi ja sanat korostuvat haikon yksinkertaisten ja kauniiden aiheiden voimasta. Perinteinen esimerkki siitä, että suomen kielessä on jo pelkkiä lunta tarkoittavia sanoja kymmeniä ellei satoja, osoittaa mielestäni kielen luonnollisen taipumuksen käsitellä luontoa ja kuvata sitä. Haikuissa, joissa vähemmän on enemmän, tuntuu suomen kielen niukkasanaaninkin ilmaisu kykenevän herättämään mitä kauneimmalla tavalla maiseman runon sisällä henkiin.

Surua vai onnea?

Vaikka ennakkoluulot runoutta ja runoilijoita kohtaan ovat luultavasti vähentyneet, on osa niistä kuitenkin vielä voimakkaasti elossa. Jo kauan on ajateltu, että taiteilijat kykenisivät tuottamaan taidetta ensisijaisesti vain surusta ja tuskasta, ikään kuin he olisivat riivattuja sieluja, jotka pyrkivät löytämään jonkinlaisen vapauden taiteen luomisen kautta. En väitä, etteivätkö useat taiteilijat inspiroituisi luomaan taidetta oman elämänsä vastoin käymisten vuoksi, mutta tällöinkään kyse ei kuitenkaan ole siitä, että taide välttämättä tarvitsisi tuskaa syntyäkseen.

Rakastuin haikuihin juuri siksi, etteivät ne usein tunnu ammentavan sisältöään siitä pimeydestä, jota maailmassa kyllä riittää. Minulle ne kertovat enemmänkin olemassaolon riemusta, elämän ohikiitävyydestä ja pysyvistä kauniista hetkistä. Ne ikään kuin pyydystävät maailmasta jo uhanalaiseksi käynnyttä valoa ja antavat sille lisää elinvoimaa, jotta se jaksaisi loistaa vielä hieman kauemmin. Suomalaisen kulttuurin sisäänrakennetusta melankolisuudesta huolimatta tämä piirre on välittynyt mielestäni myös useisiin kotimaisiin haikuihin.

Kuka saa tulkita?

Runojen tulkitsemista saatetaan herkästi pitää taitona, jonka vain harvat ja valitut osaavat. On kuitenkin yhtä vaikeaa määritellä, mitä runous on, kuin sanoa, mitä runouden tulisi tarkoittaa. Kirjailijan näkökulma on loppujen lopuksi vain yksi näkökulma. Kuka vain voi tulkita runoja täysin omalla tavallaan tai sitten vain lukea ne sellaisenaan ja nauttia sanoista. Väärää lukutapaa tai tulkintaa ei ole. Taiteen kauneus piilee siinä, että sama teos voi näyttää aivan erilaiselta riippuen täysin kokijasta ja jokainen näkökulma on yhtä oikea.

Oletukset tulkinnan vaikeudesta saattavat kuitenkin lannistaa lukijan jo ennen kuin hän on tarttunut runokirjaan. Tällöin haikut voivat olla hyvä tapa aloittaa aktiivisempi lukuharrastus ja tutustuttaa itsensä varovasti runouteen niin, ettei se vaadi heti täydellistä sukeltamista syvään päätyyn. Haikurunon lyhyt rakenne ja puhdas kuva tarjoavat itsessään sisältöä tutkittavaksi koko loppuelämäksi, mutta toisaalta nämä piirteet tekevät runoista helposti lähestyttäviä kenelle tahansa, niin aloittelijalle kuin konkarillekin.

Lopuksi

Kuljettuaan vuosisadasta toiseen ja ylitettyään valtiorajoja ovat haikut onnistuneet rakenteellisista muutoksista huolimatta säilyttämään syvimmän olemuksensa samanlaisena. Haikut osoittavat, että riippumatta ajasta, kulttuurista ja kokemuksesta olemme jokainen pohjimmiltamme samanlaisempia kuin tahdomme muistaakaan. Meitä yhdistävät ne tunteet, joita tietyt hetket sisällämme herättävät. Pidämme arvokkaina samoja asioita ja löydämme kauneutta samoista paikoista. Vaikka maailma ympärillä repisi meitä erilleen, saattaa jossain kaksi muukalaista pysähtyä polulla vierekkäin katsomaan samaa kukkivaa pionia ja kokea yhteenkuuluvuutta vain siksi, että he molemmat elävät samassa hetkessä ja he molemmat ovat ihmisiä. Haikut rakentavat siltoja ihmisten välille, eivätkä ne vanhene vuosien kuluessa, vaan säilyvät aina yhtä tuoreina ja samaistuttavina, niin kuin säilyvät ne maisemat, jotka runoihin on musteella ikuistettu.

Lähteet

Masaoka, Shiki 1999: *Japanilaisia haiku-runoja neljälle vuodelle*. Suom. Heikki Mallet, Tanja Häkkinen, Miia Hämäläinen, Marko Kempas. Rauma: Orienta.

Steinby, Liisa & Mäkikalli, Aino 2013: Kertomakirjallisuuden lajeja. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nieminen, Kai 1973: *Syntymästä*. Helsinki: Tammi.

Niska, Heikki 1996: *Sinioranssi*. Helsinki: Elävien runoilijoiden seura.

Tieteen termipankki 22.2.2017: Kirjallisuudentutkimus: haiku.

TARVITSEMME MONINAISIA KIRJOJA

Katsaus vähemmistöpoliittisiin keskusteluihin nuortenkirjallisuudessa

Ennaliina Leiwo

2000-luvulla käydyissä nuortenkirjallisuuskeskusteluissa on puhuttanut yksi aihe yli muiden: moninaisuus. Keskustelut representaation, kirjailijoiden ja lukijoiden moninaisuudesta nousivat valtavirtaan viimeistään vuonna 2015, kun yhdysvaltalaiskirjailijat Ellen Oh, Malinda Lo ja Aisha Saeed aloittivat sosiaalisessa mediassa kampanjan tunnisteella #WeNeedDiverseBooks, suomeksi ”tarvitsemme moninaisia kirjoja”. Kampanjan alkuperäinen tarkoitus oli tehdä näkyväksi muiden kuin valkoisten ihmisten tarinoiden aliedustusta lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. Sittemmin #WeNeedDiverseBooks on kasvanut merkittäväksi organisaatioksi, joka edistää kirjallisuuden moninaisuutta muun muassa tarjoamalla ruskeille ja mustille kirjailijoille suunnattuja mentorointiohjelmiä sekä tekemällä yhteistyötä yhdysvaltalaisen koulujen kanssa.

Vaikka sosiaalisesta mediasta alkunsa saanut #WeNeedDiverseBooks on sinällään uudenlainen ja internet-ajalle erityinen ilmiö, se on myös jatkumoa jo vuosisatoja käydyille keskusteluille lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailmallisuudesta. Länsimaisella lasten- ja nuortenkirjallisuudella on historiallisesti mielletty olevan erilaisia didaktisia, nuorta lukijaa kasvattavia, ja erityisesti moraalien lujittamiseen pyrkiviä merkityksiä. Sen keskeisenä tehtävänä on ollut ohjata nuorta lukijaa elämään moraalisesti hyvää elämää toimivana osana yhteiskuntaa, laajentaa nuoren lukijan maailmankuvaa sekä kehittää tämän kuvittelu- ja empatiakykyä. (Voipio 2022, 82.) Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiassa kirjailijat ovat olleet usein opettajia tai muita kasvatuksen asiantuntijoita. Vaikka lasten- ja erityisesti nuortenkirjallisuuden ohjailevuus ei ole enää 2000-luvulla niin suoraviivaista kuin sata vuotta sitten, käsitykset kirjallisuudenlajien tarkoituksesta ja tavoitteista eivät ole muuttuneet niin paljon kuin voisi kuvitella.

Juuri nuortenkirjallisuuden vaikuttavuuteen ja erityisesti sen maailmankuvaa laajentaviin ja empatiakykyä kehittäviin ominaisuuksiin on vedottu myös puheenvuoroissa moninaisemman nuortenkirjallisuuden puolesta. Nuorten, jotka eivät kuulu erilaisiin marginalisoituihin ryhmiin, ajatellaan hyötyvän siitä, että he lukevat muista kuin itsensä kaltaisista ihmisistä, mahdollisesti samastuen näihin. Ennen kaikkea moninaisemmasta nuortenkirjallisuudesta hyötyvät kuitenkin ne nuoret ihmiset, jotka ovat jääneet lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiallisesti hyvin valkoisen ja heteronormatiivisen kuvauksen ulkopuolelle. Ebony Elizabeth Thomas kirjoittaa teoksessaan *The Dark Fantastic. Race and the Imagination from Harry Potter to Hunger Games* seurauksista, joita moninaisuuden puuttuminen kaikesta lapsille ja nuorille suunnatusta kirjallisuudesta, mediasta ja kulttuurista aiheuttaa lukijoille, jotka eivät löydä kulttuurituotteista itsensä kaltaisia henkilöihahmoja. Thomasin mukaan sillä, ketä kuvataan ja ketä ei, on vaikutusta kokonaisvaltaisesti ihmisten kuvittelukykyyn. Miksi kuvitteleme intuitiivisesti esimerkiksi, että ”lääkäri” on mies, mutta että ”sairaanhoitaja” on nainen? Kulttuuriset ja materiaaliset olosuhteet vaikuttavat siihen, millaisia kuvittelun mahdollisuuksia ja rajoituksia omaksumme.

Perustavanlaatuinen kysymys siitä, kenen kokemusta kirjallisuudessa kuullaan,

kenen elämää se kutsuu kuvittelemaan, on myös #WeNeedDiverseBooks-kampanjan ytimessä. Feministit ovat huomauttaneet, ettei kanonisoitu kirjallisuus ole historiallisesti edustanut esimerkiksi naisten kokemusta maailmasta, ja jälkikolonialiset kriitikot ovat esittäneet vastaavaa kritiikkiä kaunokirjallisuuden länsimaista ja imperialistista kaanonin kohtaan. Suurin osa niin sanotusta kanonisoidusta kirjallisuudesta on pitkään ollut valkoisten miesten kuvausta valkoisten miesten kokemuksista, ja myös lasten- ja nuortenkirjallisuudessa ovat korostuneet valkoisten – ja toki myös cissukupuolisten, heteroseksuaalisten ja vammattomien – tyttöjen ja poikien kokemukset. Thomasin mukaan jopa yhdeksässä kymmenestä Isossa-Britanniassa vuosittain julkaistusta nuortenkirjasta on päähenkilönä valkoinen nuori, ja suhdeluku on pysynyt viime vuosiin asti melko ennallaan 1960-luvulta asti. Suomen kontekstissa vastaavia tilastoja ei ole saatavilla.

On poliittinen teko valita kertoa vuosikymmenestä toiseen yhden kokemuksesta toisen kustannuksella. Yhtä poliittista on tuoda aiempaa moninaisempia ääniä kuuluviin. Viime vuosikymmeninä erityisesti rodulliset ja etniset sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat raivanneet tiensä nuortenkirjallisuuden marginaalista keskiöön niin englanninkielisessä maailmassa kuin Suomessakin. Kuten kirjallisuudentutkija Myry Voipio (2022, 86–87) toteaa, vaikka suomalainen nuortenkirjallisuus ei vielä nykypäivään mennessä ole päässyt täysin esimerkiksi keskiluokkaisesta perinnöstään, valkoisuudesta ja sukupuolten kaksinaipaisesta käsittelystä, on lajissa erityisesti viime aikoina pyritty eroon tästä rajoittuneisuudesta. LGBT+-hahmojen merkitys nykynuortenkirjallisuuden päähenkilöinä on suurempi kuin koskaan, ja myös erilaisista etnisyyksistä, kulttuureista ja esimerkiksi rakenteellisesta rasismista kirjoitetaan nuorille.

Nuortenkirjallisuuden moninaistumisesta ja aiheeseen liittyvistä kriittisistä keskusteluista Suomessa voi kiittää erityisesti suomalaisia nuortenkirjallisuusyhteisöjä niin sosiaalisessa mediassa kuin sen ulkopuolellakin. Samoja aiheita, joita #WeNeedDiverseBooks on nostanut esiin englanninkielisessä maailmassa, on viime vuosina Suomessa käsitelty POC-lukupiiri-hanke. Vuonna 2020 perustettu POC-lukupiiri on Aracelis Correean ja Téri Zambranon kirjallisuushanke, joka keskittyy mustien ja ruskeiden kirjailijoiden teosten lukemiseen, arvioimiseen ja suositteluun. Hanke järjestää lukupiiritapahtumia sekä ei-valkoisille lukijoille että kaikille kirjallisuudesta kiinnostuneille, ylläpitää erilaisia sosiaalisen median kanavia ja tekee kirjavinkkauksia. Correa ja Zambrano ovat esitelleet hankkeessaan erityisesti suomen- ja englanninkielisiä BIPOC-kirjailijoiden (Black, Indigenous and People of Color) nuortenkirjoja. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää kirjallisuutta on nostanut sosiaalisessa mediassa esiin muun muassa vuonna 2023 kolmatta kertaa järjestetty Queer-lukuhaaste. Suositun lukuhaasteen takana ovat sosiaalisen median nimimerkit @kaikkiallakirjoja, @kirjajuttuja, @lailapslukee, @pikkukirjasto ja @siperiankirjat. Nopeasti näkyvyyttä saanut @sateenkaarispefi-yhteisö puolestaan on nuortenkirjailija Dess Terentjevan ylläpitämien sosiaalisen median tilien ympärille rakentunut verkosto, joka keskittyy LGBT+-aiheisten spekulatiivista fiktiota edustavien kirjojen vinkkaamiseen sosiaalisessa mediassa. Useat kirjastot ainakin Helsingissä, Jyväskylässä, Lappeenrannassa, Tampereella ja Turussa ovat ottaneet käyttöön nuortenkirjallisuuden erityisiä sateenkaarikirjallisuusluokituksia.

Vaikka erilaiset vähemmistöt ovat vuonna 2023 läsnä suomalaisessa lasten- ja

nuortenkirjallisuudessa melko hyvin, ei kertomusten moninaisuus ole itsestään selvä kehityskulku. Viime aikoina kirjallisuuden vähemmistökuvausta on vastustettu aggressiivisesti ympäri maailman. Yhdysvalloissa Floridan osavaltiossa 1.7.2022 voimaan astunut niin kutsuttu ”Don’t say gay” -laki sekä useiden osavaltioiden pyrkimykset kieltää esimerkiksi Yhdysvaltain rasistisen historian opetus kouluissa rajoittavat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen sekä mustien ja ruskeiden ihmisten kokemuksien käsittelyä erityisesti lapsille ja nuorille suunnatussa taiteessa ja mediasisällöissä. Venäjän LGBT+-vihamielisen kulttuuripolitiikan eräänlainen kulminoitumispiste on ollut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kuvaavan kirjallisuuden kokonaisvaltainen sensurointi.

Suoranaista sensuuria harmaampaa aluetta ovat vetoamukset joidenkin aiheiden käsittelyn rajoittamisen tai käsittelytapojen kontrolloimisen puolesta lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. 2010-luvun alussa paljon medianäkyvyyttä englanninkielisessä maailmassa saivat muun muassa Meghan Cox Gurdonin lehtiartikkeli ”Darkness Too Visible; Contemporary Fiction for Teens Is Rife with Explicit Abuse, Violence and Depravity. Why Is This Considered a Good Idea?” (4.6.2011) ja Tanith Careyn puheenvuoro ”The ‘Sick-Lit’ Books Aimed at Children: It’s a Disturbing Phenomenon. Tales of Teenage Cancer, Self-Harm and Suicide” (2.1.2013). Kirjoittajat näkevät synkän nuortenkirjallisuuden kirjoittamisen ja julkaisemisen epäeettisenä ja vastuuttomana vedoten seurauksiin, joita he ajattelevat sillä olevan nuorille ja vaikutusalttiille lukijoille.

Ei ole yhtä oikeaa vastausta siihen, kuinka erilaisia vaikeita asioita – esimerkiksi itsetuhoisuutta, mielen sairauksia ja väkivaltaa – tulisi lapsille ja nuorille suunnatussa kirjallisuudessa käsitellä. Aiheiden käsittelystä ikäsensitiivisesti on hyvä käydä keskustelua. Sensuurin kanssa ei kuitenkaan tule flirttailla, oli kyse lapsista tai ei, ja suhtaudun kirjallisuuden aiheiden rajoittamisen puolesta vetoavaan huolipuheeseen hyvin kriittisesti. Lukuisien muiden kirjallisuuden moninaisuutta edistävien hankkeiden tapaan myös esimerkiksi #WeNeedDiverseBooks mainitsee yhdeksi keskeiseksi arvokseen sensuurin vastustamisen.

Sensuurin vastustaminen ei kuitenkaan tarkoita kritiikitöntä suhtautumista siihen, mitä ja millaista kirjallisuutta kirjoitetaan ja erityisesti julkaistaan. Feminismi on tuonut pysyväksi osaksi 2000-luvun kirjallisuuskenttää identiteettioliittisen keskustelut siitä, kuka saa kertoa ja kenen tarinaa, sekä siitä, millaisia todellisen maailman seurauksia näillä kertomuksilla on. Marginalisoiduista ihmisryhmistä kaivataan ja uskalletaan jopa vaatia mahdollisimman paikkansapitävää representaatiota, mieluummin ryhmään kuuluvan, tai ainakin sen etuja ajavan, kirjailijan tuottamana. Kuten kirjallisuusfoorumeilla ja sosiaalisessa mediassa kiertänyt itseironinen meemi julistaa: tekijä ei ole kuollut – hän elää ja on Twitterissä.

Onkin yhä yleisempää, että kun nuortenkirjailija kirjoittaa vähemmistöä, johon ei kuulu itse, osaksi teoksen kustannusprosesseja otetaan erityinen, kuvattuun ihmisryhmään kuuluva kustannustoimittaja: kokemuslukija tai sensitiivisyyslukija.¹ Kokemus-

1 Pro gradu -tutkielmassani ”Nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset Suomessa” (tulossa) tutkin nuortenkirjallisuuden kokemuslukemisen käytäntöä Suomessa sekä kokemuslukijoina toimineiden henkilöiden kirjallisuuskäsityksiä.

lukemisella tai sensitiivisyyslukemisella tarkoitetaan toimituksellista käytäntöä, jonka tavoitteena on tuottaa kirjallisuuteen vähemmistökuvauksia, jotka ovat mahdollisimman paikkansapitäviä ja vastuullisia. Informaatiotutkija E. E. Lawrence (2020, 30–31) määrittelee sensitiivisyyslukemisen toimitustyöksi, jossa julkaisematonta käsikirjoitusta luetaan tarkoituksena kritisoida ja korjata esteettisiä virheitä, joita näkökulmien puute ja ennakkoluulot mahdollisesti voivat tekstiin synnyttää. Käytäntö on lähtöisin Yhdysvalloista, nuortenkirjallisuuden kustannusmaailmasta, ja on yhä käytössä pääasiassa lasten- ja nuortenkirjallisuuden parissa.

Kokemuslukemisen käytäntöä on perusteltu yhtäältä vedoten representaation ”autenttisuuteen” keskeisenä arvona taiteen vähemmistökuvauksessa, toisaalta taiteenfilosofiseen näkemykseen, jonka mukaan eettiset virheet jossain tekstissä – esimerkiksi stereotyyppinen vähemmistökuvaus – ovat myös esteettisiä virheitä. Kokemuslukemista vastaan on argumentoitu erityisesti väitteillä, joiden mukaan se kajoaa taiteilijan vapautteen huolestuttavalla tavalla. Tällöin käytäntöä ei rinnasteta muihin toimituksellisiin käytäntöihin vaan sitä pidetään – nähdäkseni virheellisesti, johtuen joko käytäntöä koskevan tiedon puutteesta tai poliittisesta tarkoitushakuisuudesta – sensuurina. Toisaalta jotkin kriittiset äänet ovat nostaneet esiin, kuinka kokemuslukeminen on usein vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tekemää prekaaria ja pienipalkkaista tai jopa ilmaista työtä.

Tästä näkökulmasta katsottuna kokemuslukeminen saattaa lopulta toimia vain laastarina vuotavaan haavaan: vaikka käytäntö saattaa parantaa kirjallisuuden vähemmistörepresentaatioita, on kirjallisuusala yhä huomattavan valkoinen ja muuten normatiivinen. Esimerkiksi mustia ja ruskeita henkilöitä nähdään nuortenkirjallisuudessa vähän, mutta vielä vähemmän julkaistaan mustien ja ruskeiden kirjailijoiden itsensä kirjoittamaa nuortenkirjallisuutta. Lisäksi, kuten Melanie Ramdarshan Bold (2016) huomauttaa, myös julkaisukynnyksen ylittävien ruskeiden ja mustien kirjailijoiden asema valkoisessa kirjallisuusinstituutiossa on usein vaikea, ja he tulevat vain harvoin nähtyksi kirjailijoina, joilla on kerrottavaa maailmasta heidän oman taustansa ja identiteettinsä ulkopuolelta.

Tämän ongelman kohtasi esimerkiksi Corinne Duyvisin vuonna 2015 aloittama #OwnVoices-kampanja. Kampanjan alkuperäinen tarkoitus oli nostaa esiin marginalisoidujen kirjailijoiden teoksia sosiaalisessa mediassa, ja se syntyi reaktiona huomioihin siitä, että suuri osa kirjallisuushistorian kuvauksista esimerkiksi mustista ihmisistä on valkoisten kirjailijoiden tuotosta. Suurten kustantamoiden otettua #OwnVoices-tunnisteen käyttöön markkinointitarkoituksissa monet kirjailijat ja kirjallisuusyhteisöt – mukaan lukien #WeNeedDiverseBooks – kuitenkin irtisanoutuivat kampanjasta. He huomauttivat, että vaikka #OwnVoices saattoi tehdä joistakin vähemmistöihin kuuluvista kirjailijoista aiempaa tunnetumpia, markkinoinnin välineenä tunniste sitoo vähemmistöihin kuuluvat kirjailijat yhä tiukemmin vain oman identiteettinsä kuvaajiksi, siinä missä valkoiset kirjailijat nähdään kykeneviksi kuvaamaan ketä tahansa ja kertomaan universaaleja kertomuksia.

#WeNeedDiverseBooks, sensuurin kysymykset, kokemuslukemiseen liittyvät debatit ja #OwnVoices-kampanja jälkimmäinen – joitain mainitakseni – näyttävät, etteivät taiteen vähemmistöpoliittiset keskustelut ole yksinkertaisia, ja että erityisen moni-

mutkaisia niistä muodostuu, kun kyse on lapsista ja nuorista. Kenties juuri tämän monimutkaisuuden ansiosta nuortenkirjallisuusyhteisöissä tunnutaan kuitenkin ymmärtävän kirjallisuudesta jotain olennaista: se ei tapahdu irrallaan muusta maailmasta, vaan se vaikuttaa ja ohjailee ja on vaikutuksille ja ohjailulle altista – eikä se ole välttämättä huono asia.

Kirjallisuuden ideologisuuden tunnustaminen mahdollistaa kriittiset keskustelut siitä, mitä nuortenkirjallisuus maailmassa tekee ja mitä se voisi tehdä. Monien muiden tapaan kirjallisuudentutkija Roberta Seelinger Trites (2000) suhtautuu varauksella nuortenkirjallisuuden yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin – onhan nuortenkirjallisuuden tarkoitus lopulta ohjata nuorta lukijaa ennen kaikkea kohti sopeutuvaa yhteiskunnan jäsenyyttä. Edes Trites ei tunnu kuitenkaan kieltävän täysin muutospotentiaalia, joka nuortenkirjallisuudessa on. Jokainen ulkopuolisuutta elämässään kokenut, joka on löytänyt lohtua ja itsensä kaltaisia kirjallisuudesta tietää, että sillä, millaisia tarinoita meille – ja meistä – kerrotaan, on merkitystä. Siksi tarvitsemme moninaisia kirjoja.

Lähteet

Bold, Melanie Ramdarshan 2016: The Eight Percent Problem: Authors of Colour in the British Young Adult Market (2006–2016). *Publishing Research Quarterly* 34 (2018), 385–406.

Carey, Tanith 2.1.2013: The ‘Sick-Lit’ Books Aimed at Children: It’s a Disturbing Phenomenon. *Tales of Teenage Cancer, Self-Harm and Suicide*. Daily Mail. <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-2256356/The-sick-lit-books-aimed-children-Its-disturbing-phenomenon-Tales-teenage-cancer-self-harm-suicide-.html> [viitattu 14.8.2023].

Gurdon, Meghan Cox 4.6.2011: Darkness Too Visible; Contemporary Fiction for Teens Is Rife with Explicit Abuse, Violence and Depravity. Why Is This Considered a Good Idea? *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303657404576357622592697038> [viitattu 14.8.2023].

Lawrence, E. E. 2020: Is Sensitivity Reading a Form of Censorship? *Journal of Information Ethics*; Jefferson Vol. 29, Iss. 1, (Spring 2020): 30–44.

Leiwo, Ennaliina (tulossa): Nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset Suomessa. Pro gradu -tutkielma, kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Thomas, Ebony Elizabeth 2019: *The Dark Fantastic: Race and the Imagination from Harry Potter to the Hunger Games*. New York: NYU Press.

Trites, Roberta Seelinger 2000: *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa: University of Iowa Press.

Voipio, Myry 2022: Minuuden kirjallisia rakennuspalikoita: nuortenkirjallisuuden kehityksestä, piirteistä ja tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti.

Artikkelit

KASYUN KUVAUKSET JA NUOREN NAISEN IDENTITEETTI KIRSTI KUROSEN SÄEROMAANISSA *PÖNTTÖ* (2017)

Venla Heinämäki

Johdanto

Syyskuussa 2022 koitti se päivä, kun kandidaatintutkielman kohdeteos oli lyötävä lukkoon. Mietin valintaa kuumeisesti vielä aivan viime minuuteilla ennen seminaarin alkua. Lopulta tutkittavaksi teokseksi valikoitui Kirsti Kurosen (s. 1966) vuonna 2017 ilmestynyt säeromaani *Pönttö*. Kurosen on lempääläläinen kirjailija, jonka tuotantoon kuuluu runsas määrä sekä lasten, nuorten että aikuisten kirjoja. Valitsemani teos kertoo 18-vuotiaasta, juuri ylioppilaaksi valmistuvasta Lunasta. Luna pohtii teoksessa omaa aikuiseksi kasvamistaan ja siihen liittyvää kipuilua monista eri näkökulmista. Itse olen kotoisin aivan samoilta kulmilta kuin Kurosen, ja hänen teoksensa ovat olleet merkittävä osa lapsuuttani ja nuoruuttani. Jo alakoulussa olen lukenut Kurosen lastenkirjasarjoja ja lukioikäisenä tutustuin ensimmäisen kerran muun muassa *Pönttöön*. Tuntui siis merkitykselliseltä tutkia ja nostaa esiin teosta, jonka kirjailijan tuotannon parissa olen kasvanut kohti kirjallisuuden maailmaa.

Myry Voipio (2015, 43) on väitöskirjassaan kirjoittanut siitä, kuinka lasten- ja nuortenkirjat sekä erityisesti tyttökirjat ovat usein niin sanotussa varjokaanonissa. Tämä tarkoittaa sitä, että lukijan henkilökohtainen, lapsuudessa syntynyt rakkaus kirjaa kohtaan säilyy aikuisuuteen saakka, ja näin ollen jokin teos tai kirjailija nousee esiin varjokaanonissa (Voipio 2015, 43.) Perinteisestä kirjallisuuden kaanonista poiketen varjokaanon perustuu siis lukijan henkilökohtaiseen kaanoniin, jossa on mahdollista nostaa esiin sellaisiakin teoksia, jotka yleisessä kaanonissa jäävät huomiotta. Kurosen teos edustaa juuri nuorten tai nuorten aikuisten tyttökirjaa, ja henkilökohtaiselta tuntuvan tutkimuskohteen kautta tutkielmani toteuttaa tyttökirjallisuudelle tyypillistä varjokaanonin ideaa. Henkilökohtaisen tunnesiteen lisäksi Kurosen teos tarjoaa kiinnostavia akateemisia lähtökohtia tutkimuksen tekemiseen. Lyriikkaa ja proosaa yhdistelevänä säeromaanina *Pönttö* on hyvin hedelmällinen tutkittava juuri uudenlaisen lajinsa ja muotonsa puolesta. Lisäksi *Pöntön* kaltainen nuorille suunnattu generarajoja sekoittava teos voi tarjota tuoreita näkökulmia esimerkiksi feministiselle kirjallisuudentutkimukselle sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimukselle, jotka myös omassa tutkielmassani ovat olleet kantavia näkökulmia. Kokonaisuudessaan Kurosen teoksessa yhdistyvät siis sekä itselleni tärkeä teos että monet kiinnostavat kirjallisuudentutkimukselliset teemat ja näkökulmat.

Maaliskuussa 2023 valmistui tämän artikkelin pohjana toimiva kandidaatintutkielmani ”Eniten, ylivoimaisesti eniten / pelkään aikuiseksi tulemista” – Tyttöyden ja aikuiseksi naiseksi kasvamisen kuvaukset Kirsti Kurosen säeromaanissa *Pönttö* (2017)”, jossa tutkin erityisesti säeromaanin ja tyttökirjallisuuden piirteitä Kurosen teoksessa. Lisäksi keskeisenä tarkastelukohteena toimii päähenkilö Lunan aikuiseksi naiseksi kasvamisen kuvaus. Analysoin Lunan kasvua ihmissuhteiden, metaforien, antikapitalistisen ahdistuksen ja intertekstuaalisten viittausten kautta. Lisäksi tutkin sitä, miten seksi, seksuaalisuus ja ruumiillisuus vaikuttavat Lunan identiteettiin. Tässä tutkielmaani pohjau-

tuvassa artikkelissa keskityn erityisesti analysoimaan päähenkilö Lunan aikuiseksi kasvamisen kuvauksia. Pohjustuksena tälle tarkastelen myös teoksen säeromaanimuotoa ja tyttökirjallisuuden lajia. Tutkielmassani käsitellyt seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden teemat ovat rajautuneet tämän artikkelin ulkopuolelle, mutta joissain kohdin viittaan myös niihin.

Säeromaani ja tyttökirjallisuus *Pöntön* lajityyppinä

Kurosen *Pönttö* on säeromaani, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa? Teos on 85-sivuinen kokonaisuus, jossa on selkeä proosallisen tarinan juoni, mutta teksti on jaoteltu säkeisiin lyriikalle ominaiseen tapaan. Edward Hirsch (2014, 677) kertoo säeromaanin olevan hybridinomainen runomuotoinen romaani, joka täyttää fiktion tunnusmerkit hyödyntäen lyyrisiä muotokeinoja ja välineitä. Se on samaan aikaan proosaa säkeinä ja lyriikkaa proosamaisena tarinana tai lukuina. Säeromaanin kaltaista muotoa on käytetty jo pitkään kirjallisuuden historiassa, mutta omana lajityyppinään se on alkanut esiintyä 1800-luvulla. Nykykirjallisuudessa säeromaanit ovat nousseet merkittävään suosioon. (Hirsch 2014, 677.)

Nykykirjallisuudessa säeromaanit ovat ohjautuneet erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten kirjallisuuteen. Brenna Friesner (2016, 16–50) on tutkinut säeromaaneja juuri nuorten aikuisten eli young adult -kirjallisuudessa. Hän toteaa ensimmäisten nuorten aikuisten säeromaanien ilmestyneen noin 1980–1990-luvuilla. Friesnerin määritelmän mukaan säeromaaneissa olisi olemassa proosamuotoinen tarina myös ilman lyriikkaa, mutta runouden – usein vapaarytmisen – keinot, kuten vertailu, kuvat, metaforat ja sanojen typografinen asettelu tuovat säeromaaniin sen ominaispiirteet. Hän toteaa, että säeromaanissa näkökulma fokalisoituu usein vahvasti päähenkilön mielenmaiseman kautta, ja tämän avulla tekstiin voidaan luoda voimakkaitakin jännitteitä. Säeromaani mahdollistaa vähäisenkin sanamäärän, jolloin tilanteiden kuvailun sijaan huomio on emotionaalisessa kehityksessä. Friesner pitää säeromaania ennemmin kirjallisuuden muotona kuin kokonaan omana lajinaan. (Friesner 2016, 16–50.)

Kotimaisen kirjallisuuden kentällä Annu Viheriälehto (2021, 10–15) on pohtinut säeromaanin suosiota nuorten keskuudessa. Hän ajattelee säeromaanille tyypillisen sirpalemaisuuuden ja tekstiin jäävien aukkojen olevan nykynuorille varsin tuttuja esimerkiksi sosiaalisesta mediasta. Hän uskookin säeromaanin olevan toimiva ratkaisu nyky-yhteiskunnassamme, jossa nuoret toivovat kirjallisuuden olevan nopealukuista. Lisäksi hänen mukaansa säeromaanit ovat vahvasti lähellä nuorten kokemusmaailmaa. (Viheriälehto 2021, 10–15.) Säeromaanimuodon avulla nuoren lukijan voi olla helpompi prosessoida vaikeita aiheita, jotka esimerkiksi Brenna Friesnerin (2016, 58) mukaan ovat lajille hyvin tyypillisiä. Samoja ajatuksia on Salla Simukalla (2021, 40), jonka mukaan synkät ja raskaat aiheet saavat ympärilleen tilaa ja ilmavuutta säeromaanin muodosta. Siitä huolimatta aiheet tulevat iholle, koska ne esitetään hyvin realistisina (Simukka 2021, 40).

Säeromaania on usein pidetty nuorille helppolukuisena muotona, mutta tätä ajatusta on myös kyseenalaistettu. Karen Coats (2020, 421–422) on todennut, että useita kir-

jallisuuden lajeja yhdistelevä muoto voi tiiviystään huolimatta olla haastava luettava. Monilajinen teksti vaatii esimerkiksi proosaa enemmän tulkintaa rivien välistä. Tarinat ovat usein fragmentaarisia, joten vaatii tarkkaa keskittymistä ja taitoa tulkita lyyrisiä keinoja. Kuten todettua, myös aiheet voivat toisinaan olla rankkoja. (Coats 2020, 421–422.) Kirjallisuuden kentällä vaikuttaa siis olevan risteäviä näkemyksiä siitä, ovatko säeromaanit erityisen helppo- tai vaikealukuisia. Yhtäältä temaattisesti vaikeat aiheet sekä lyriikan tehokeinot voivat vaatia tarkkaa keskittymistä, jotta hienovaraisetkin merkitykset saadaan esiin. Toisaalta kevyt typografinen asettelu ja tekstin vähäinen sanamäärä voivat tehdä kirjaan tarttumisesta houkuttelevampaa ja lukemisesta mieluisaa.

Muodoltaan *Pönttö* on selvästi nuorille lukijoille suunnattu säeromaani. Teos muodostaa yhtenäisen proosan kaltaisen tarinan, jonka näkökulma fokalisoituu vahvasti päähenkilö Lunan kokemusmaailman kautta. Säejaon lisäksi erilaiset lyriikan keinot ovat keskeisiä keinoja juonen kuljettamisessa. Esimerkiksi ellipsiä käytetään katkaisemaan lauseita kesken, kun Luna pohtii ja muistelee itselleen vaikeita ja traumaattisia tilanteita. Lyyrisenä tehokeinona entisen poikaystävänsä Jeren nimi on teoksessa kirjoitettu pienellä alkukirjaimella. Lisäksi erilaiset metaforat ovat käytössä läpi teoksen. Myös temaattisesti säeromaanin ominaispiirteet toteutuvat. *Pöntössä* esiin nousee muun muassa seksuaalinen väkivalta, kiusaaminen, isovanhemman muistisairaus ja aikuisuuden ahdistavuus. Näitä vaikeita teemoja käsitellään tunnepohjaisesti, sisäisen monologin kautta nojaten juuri Lunan omiin kokemuksiin.

Nuorten ja nuorten aikuisten säeromaanit ovat aikamme ilmiö, joka on hiljalleen kasvattanut suosiotaan myös kotimaisen kirjallisuuden kentällä. Kurosen teos toteuttaa säeromaanimuodolle tyypillisiä piirteitä hyödyntämällä proosallista juonta, lyriikan muotokeinoja sekä käsittelemällä rankkoja ja suuria teemoja päähenkilön tunne- ja kokemusmaailmaan fokalisoiden. Väittämäni mukaan *Pöntön* kaltaiset nuorille ja nuorille aikuisille suunnatut säeromaanit tarjoavat kohderyhmälleen laadukasta, yksityiskohtaista ja tarkkanäköistä kirjallisuutta nykymaailmallemme tyypillisessä fragmentaarisessa ja kompaktissa muodossa.

Pönttö yhdistyy paitsi säeromaanin muotoon myös nuortenkirjallisuuden yhtenä alalajina pidettyyn tyttökirjallisuuteen. Tyttökirjallisuuden tutkimus pohjautuu tyttötutkimukseen, joka puolestaan on varsin monitieteinen tutkimusala. Karoliina Ojanen (2011, 10–13) sekä Myry Voipio (2015, 25–26) ovat todenneet, että tyttötutkimuksessa yhdistyvät muun muassa feministisen tutkimuksen, sukupuolentutkimuksen ja nuorisotutkimuksen ominaispiirteet. Amerikkalaistutkija Katie Kapurch (2020, 91) on määrittellyt tyttötutkimuksen alaksi, jonka piirissä tytöt tunnustetaan aktiivisiksi kulttuurisiksi toimijoiksi. Tyttöys on siis feminiininen ja sosiaalisesti konstruktivinen nuoruuden vaihe. (Kapurch 2020, 91.) Näiden ajatusten pohjalta tutkin sitä, millaisin tavoin sukupuoli vaikuttaa *Pöntön* päähenkilön identiteettiin, ihmissuhteisiin, seksuaalisuuteen ja kasvuun.

Entä millaisin tavoin tyttötutkimus liittyy juuri kirjallisuudentutkimukseen? Ruotsalaistutkija Boel Westinin (1994, 10–14) klassisen määritelmän mukaan kyseessä on sellainen kirjallisuuden laji, joka määrittyy sukupuolen kautta. Teokset kertovat usein realistisesti nuorista tytöistä, jotka ovat tarinan pääosassa. Maailmaa ja elämää tarkkail-

laan spesifistä tytön näkökulmasta, ja kerronnassa keskitytään tytön kasvun kuvaukseen. Kohderyhmää ovat erityisesti nuoret naiset ja tytöt. (Westin 1994, 10–14.) Kotimaisen kirjallisuuden kentällä Voipio (Voipio 2015, 31) on todennut tyttökirjallisuuden syntyneen yhtäältä aikuisten kasvatuksellisesta tarpeesta ja toisaalta tyttöjen omasta tarpeesta lukea ja oppia lisää maailmasta. Voipion näkemys on, että juuri kasvatukselliset tarkoitukset nostavat esiin erilaisia valtarakenteita, joita naissukupuoleen ja tyttöihin kohdistuu. Hänen mukaansa tyttökirjat ovat tyypillisesti olleet romaanimuotoisia, mutta uusin tyttökirjallisuus pitää sisällään myös muita muotoja, kuten säeromaanit. (Voipio 2015, 31, 58; 2022, 89.) Mia Österlund (2011, 213–214) ajattelee, että kirjallisuustieteellinen tyttötutkimus tutkii ja kuvaa tyttöjä useista näkökulmista sekä normeihin sopeutuvina että niitä vastaan kapinoivina toimijoina. Myös hän näkee, että kirjallisuuden tyttöreprentaatioihin vaikuttavat erilaiset konventiot ja yhteiskunnalliset sukupuolinormit. Sama näkemys löytyy myös Laura Ledeniltä (2022, 137), jonka mukaan kirjallisuus kuvaa tyttöä olemisen konstruktioita eli tyttönä olemista tietyssä ajassa ja paikassa, oman kontekstinsa kautta. Kurosen teoksessa tyttöys ja sen konstruktio tulevat esiin monista eri näkökulmista.

Säeromaanina Kurosen teos edustaa niin sanottua uuden ajan tyttökirjallisuutta. *Pönttö* kertoo nuoresta naisesta ja käsittelee tämän maailmaa nimenomaan tyttöyden ja naiseuden näkökulmasta. Huomio on päähenkilön elämän merkittävässä tapahtumisessa sekä kasvamisessa ja siihen liittyvissä haasteissa. Tyttöyttä konstruoidaan Kurosen teoksessa muun muassa maineen, ihmissuhteiden, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden teemojen kautta. Päähenkilö Luna etsii paikkaansa maailmassa ja sen kapeissa normeissa. Lunan sukupuoli sekä siihen liittyvät valtarakenteet vaikuttavat hänen kasvamiseensa ja elämäänsä monin tavoin. Nämä seikat tulevat teoksessa esiin muun muassa fyysisenä naiseksi kasvamisena, suorituspainena liittyen kouluun ja elämän siirtymäriitteihin, erilaisina seksuaalisuuden teemoina sekä siinä, millaisin tavoin ympäröivä maailma suhtautuu nuoren naisen ruumiiseen, kokemuksiin ja olemassaoloon. Nämä teemat ovat *Pönttössä* hyvin keskeisiä, ja niiden perusteella määrittelen teoksen tyttökirjallisuuden lajiin kuuluvaksi. Seuraavaksi tarkastelen tässä luvussa pohjustamiani teemoja vielä tarkemmin.

Kasvamisen kuvauksia

Seuraavaksi keskityn analyysissäni päähenkilö Lunan kasvamisen kuvauksiin. Aikuisuus tuntuu Lunasta melko ahdistavalta, mitä tarkastelen antikapitalistisen ahdistuksen ja siihen kytkeytyvän vastarinnan sekä läpi teoksen kulkevan lintumetaforan näkökulmasta. Tyttökirjallisuuden yksi keskeinen piirre on siis se, että teoksissa esiintyy usein piirteitä kehitys- ja kasvukertomuksista. Tyttökirjallisuus kertoo usein juuri nuoren naisen kehityksestä sellaisessa elämänvaiheessa, jossa hänelle tapahtuu merkittäviä asioita. (Voipio 2015, 19–21, 69; Westin 1994, 13.) Myös *Pönttössä* on kyse eräänlaisesta kasvukertomuksesta. Teos kertoo tarinan nuoresta naisesta, joka on juuri täysi-ikäisyyden ja ylioppilaaksi valmistumisen kynnyksellä – siis varsin merkittävässä elämän solmukohdassa. Juuri lap-

suuden ja aikuisuuden välille asettuu teoksessa keskeinen ristiriita. Ne ovat ikään kuin kaksi eri maailmaa, joiden välimaastossa Luna elää. Lapsuusmuistot elävät Lunan mielessä vahvoina. Hän kuvittelee itsensä mummolan tutulle rantakivelle sopivankokoiseen ja helppoon maailmaan, jossa merenneito on oikea ammatti ja mummu lautapeli Othellon voittaja. Pian tunnelma kääntyy kuitenkin vastakkaiseksi. Rantakivi onkin kulahtanut säkkituoli, mummolassa asuu ventovieras Viitasen perhe, mummu ei muista enää Othellon sääntöjä ja merenneitohaaveet ovat haihtuneet realismin tieltä. Menneisyys ja nykyhetki peilautuvat toisiinsa varsin vastakkaisissa valoissa. Aikuisuus ja menetetty lapsuuden helppous ovat ahdistavia, pelottavia ja väkisin edessä olevia suuntia Lunan elämässä. Hän toteaa: ”Eniten, ylivoimaisesti eniten / pelkään aikuiseksi tulemista” (*Pönttö* = P 5).

Pönttössä esiintyvää aikuisuuden ahdistavuutta voi analysoida antikapitalistisesta näkökulmasta. Jo muutama vuosikymmen sitten Helena Helve (1992, 252) on todennut, että usein tyttöjen kriittinen maailmankatsomus suuntautuu talouskasvuun ja sen aiheuttamaan henkiseen pahoinvointiin. Hänen tutkimuksessaan valtaosa tytöistä on ajatellut, ettei ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun ja menestykseen. Tulkintani mukaan *Pöntön* Lunan pohtimat ajatukset näyttäytyvät eräänlaisena antikapitalistisena vastarintana. Kuvaavana esimerkkinä tästä on vastakkainasettelu onnellisen lapsuuden ja ahdistavan aikuisuuden välillä. Lapsuus edustaa vapautta, jossa sai rauhassa istua luonnossa rantakivellä ja haaveilla merenneitouudesta ilman aikuisuudessa odottavia velvollisuuksia, töitä, kiirettä ja kapitalistisen yhteiskunnan oravanpyörää tehokkuusvaatimuksineen. Inho aikuisarjessa hämmöttävää oravanpyörämäisyyttä kohtaan ilmenee muun muassa seuraavasta katkelmasta:

Töihin kotiin töihin kotiin töihin kotiin / pari laskua maksamatta ja maito loppu / kuka vastaa, kenen velvollisuus / vaihda vaippa täytä hakemus tilaa aika / pissata koira poista tatuointi lankkaa kengät / järjestä juhlat varaa matka osta kinkku // keski-ikä suoritettu arvosanalla tyydyttävä // oho kevät meni jo ja vuokot / poikaset lensivät pöntöstä / harmi etten huomannut / taas töihin töihin töihin kotiin töihin (P 28)

Toinen konkreettinen esimerkki tästä on se, kuinka Luna kyseenalaistaa tärkeänä elämän virstanpylväänä pidettyjen ylioppilasjuhlien merkityksen. Hän pitää ylioppilaslakkaa vain esineenä, ahdistuu fraaseista ja kaunopuheista sekä kysyy suoraan, miksi ja ketä varten juhlat on järjestettävä. Lisäksi hän inhoaa juhlissa syötävää täytekakkua. (P 7) Ylipäänsä aikuistuminen kyseenalaistuu Lunan pohtiessa, miksi täysi-ikäisyys on täysi, kun oikeastaan kaikki on vielä kesken (P 24). Usein täysi-ikäistymiseen ja ylioppilaaksi valmistumiseen liittyy paineita menestymisestä ja suorittamisesta. Siksi Lunan kapina ylioppilasjuhliin vastaan näyttäytyy vastarintana sekä kyseiseen elämänvaiheeseen liittyviä paineita että ylipäänsä aikuisuudessa hämmöttävää menestys- ja suorituskeskeistä elämää kohtaan. Luna käy siis tietynlaista arkipäivän kapinaa vastustaessaan kaavamaisista arkeista elämässä tärkeinä pidettyjä siirtymäriittejä, kuten täysi-ikäistymistä ja ylioppilasjuhliä. Kyseenalaistamisensa kautta hän purkaa niitä yhteiskunnallisia odotuksia, joita aikuistumi-

seen liittyy kapitalistisessa ja suorituskeskeisessä nyky-yhteiskunnassa.

Aikuistumisen kuvaukset kytkeytyvät Kurosen teoksessa keskeiseen lintujen metaforaan ja motiiviin. Lunan isä on rakentanut linnunpöntön ja asentanut sinne kameran, jonka kautta Luna seuraa lintuemon ja poikasten elämää omasta kerhohuoneestaan käsin. Kotimaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kentällä luonto ja eläimet ovat aina olleet suosittuja aiheita. Nykyisin teemoja käsitellään yhä laajemmin, ja usein luontoon liittyvät teemat voivat toimia peilauspintana ihmisen toiveille ja peloille. (Laakso, Lahtinen & Heikkilä-Halttunen 2011, 9–15.) Kurosen teoksessa erityisesti linnunpoikasten kuoriutuminen, kehittyminen ja kasvaminen ovat keskeisiä seikkoja. Nämä peilaavat metaforisesti, ikään kuin pienoiskoossa päähenkilö Lunan omaa kasvua. Luna puhuu linnuista usein poikasten sijaan tyttösinä, mikä vahvistaa tulkintaani siitä, että hän myös itse peilaa omaa elämäänsä metaforisesti lintuihin.

Lunalle kerhohuone ja lintujen seuraaminen tuovat turvapaikan. Siellä hän viettää aikaa piilossa ikäviltä asioilta, kuten muistoilta entisestä poikaystävästä Jerestä, joka on painostanut ja rikkonut Lunan rajoja seksuaalisesti. Kerhohuone on Lunalle eräänlainen turvallinen pesäkolo samaan tapaan kuin pönttö linnuille. Teoksen edetessä Luna saa ikävien asioiden takia menetettyä itsevarmuuttaan takaisin, mikä peilautuu hänen suhteestaan lintuihin. Hän esimerkiksi uskaltaa jälleen tanssia ilosta poikasten kuoriutuessa ja rohkaistuu puolustamaan linnunpoikasia, joiden pesään aikuinen kirjosiippo meinaa väkisin tunkeutua. Lintujen elämä, kasvaminen ja niille tapahtuvat asiat ovat monin paikoin suoria metaforia Lunan omasta elämästä. Esimerkiksi pesään väkisin tunkeutuva kirjosiippo vertautuu Lunan rajoja rikkovaan Jereen. Linnunpoikasten kasvun ja pyrkimyksen pesästä kohti maailmaa voi puolestaan nähdä vertautuvan Lunan rohkaistumiseen ulos kerhohuoneestaan kohti tulevaisuutta.

Linnut kuvaavat siis Lunan omaa kehityskaarta ikään kuin pienoiskoossa ja nopeatuttuna: ”[t]intti syöttää poikasiaan pesään / parikymmentä päivää / (ihminen parikymmentä vuotta)” (P 66). ”Täältä tullaan elämä!” Luna kuvittelee lintujen huudahtelevan niiden kasvaessa (P 61). Hän ihmettelee, miten sulavasti lintujen kasvu sujuu. Kenties oma elämä tuntuu mutkikkaammalta kuin luonnonlakien mukaan kasvavien poikasten. Kun kyseiset parikymmentä päivää ovat kuluneet, katkeaa kameran yhteys pönttöön yllättäen. Luna hätäntyy, mutta ei kuitenkaan halua isän tarjoamaa uutta kameraa tilalle. Luna ei tiedä, miten linnunpoikaset tulevat pärjäämään maailmassa, ja hän kuvittelee niille mielessään sekä onnellisen että traagisen kohtalon. Tässä tulee esiin se, kuinka tulevaisuus on sekä parikymmenpäiväisten lintujen että noin parikymmenvuotiaan Lunan osalta epävarmaa. Luna ei pysty ennustamaan omaa elämäänsä, ja lintujen ollessa metafora hänen elämästään ei myöskään niiden lopullista kohtaloa näytetä Lunalle tai lukijalle.

Ihmissuhteet ja intertekstuaalisuus mukana identiteetin kehityksessä

Kurosen teoksessa päähenkilö Lunan kasvu kytkeytyy varsin vahvasti ihmissuhteisiin sekä intertekstuaalisiin viittauksiin, joissa käsitellään Lunalle tärkeää kirjallisuutta. Intertekstuaalisuus tarkoittaa tekstienvälisiä yhteyksiä, ja Kurosen teoksessa kyse on ekspli-

siittisestä eli avoimesta intertekstuaalisuudesta sekä osin myös interfiguraalisuudesta eli hahmojen lainaamisesta (vrt. Steinby 2013, 47–48). *Pöntössä* alkuperäisten teosten kirjailijoista on luotu fiktiiviset ikään kuin ystävän roolissa toimivat henkilöhahmot. Intertekstuaalisia lainauksia – jotka muodostavat Lunalle teoksen sisään eräänlaisen oman varjokaanonin – ovat Tove Janssonin (1914–2001) ”Kertomus näkymättömästä lapsesta” kokoelmasta *Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia* (1962), Vilja-Tuulia Huotarisen (s. 1977) *Kimmel* (2014), Monika Fagerholmin (s. 1961) *Säihkenäyttämö* (2009), Linn Ullmannin (s. 1966) *Kun olen luonasi* (2002) sekä Katri Valan (1901–1944) ”Lapsi leikkii”-runo kokoelmasta *Paluu* (1934). Päähenkilö Luna puhuu kirjailijoista ystävinään, joiden kanssa hän seikkailee kyseisten teosten maailmoissa. Tulkitsen tämän siten, että Luna uppoutuu ja samaistuu lukemiinsa kirjoihin niin voimakkaasti, että kirjoista ja niiden tekijöistä tulee tärkeitynsä vuoksi ystäviä hänelle. Intertekstuaalisia viittauksia on myös muuhun taiteeseen, mutta keskityn tässä artikkelissa nimenomaan Lunan kirjaystäviin, jotka kukin saavat teoksessa ikään kuin oman lukunsa.

Anu Mustonen, Anna Rönkä ja Virpi Uotinen (1992, 236) kertovat tyttötutkimuksessaan, että lukeminen voi esimerkiksi viihdyttää, helpottaa yksinäisyyttä tai tylsyyttä sekä toimia terapeutisena itsetutkiskelun keinona, jolloin usein henkilöhahmot peilautuvat vasten nuoren naisen omaa identiteettiä. *Pöntön* Luna puhuu kirjailijoista ystävinään, kun taas oikean elämän ihmiset ovat kavereita. Lunalla tuntuu olevan syvempi suhde kirjoihin kuin todellisen elämän ihmisiin. Hänelle kirjallisuus on terapeutin keino lieventää yksinäisyyttä. Usein intertekstuaaliset katkelmat ovat terävän leikkauksin yhteydessä epämiellyttäviin kokemuksiin entisen poikaystävän Jeren kanssa. Lunaan kohdistamansa fyysisen väkivallan lisäksi tulkitsen Jeren myös levitelleen hänestä inhottavia juoruja koko koululle. Tätä ei teoksessa suoraan sanota, mutta koulussa huudellaan: ”Luuu-naaaa tahtoo muuu-naaa [...] tahtoo mutta pih-taaaa” (P 33). Tämän voi nähdä viittaavan tapahtumiin Jeren kanssa nimenomaan Jeren näkökulmasta kerrotuna.

Seksuaalisesta painostamisesta hypätäänkin intertekstuaalisten viittausten kautta suoraan Linn Ullmannin maailmaan (P 55–56) ja kiusaamiskokemuksesta seikkailuun lohduttavan Vilja-Tuulian kanssa (P 33–35). Lukeminen on Lunalle selvästi eskapistinen keino paeta inhottavia muistoja. Kirjat toimivat ikään kuin henkisenä turvapaikkana samaan tapaan kuin kerhohuone tuo fyysistä turvaa. Mustosen, Rönkän ja Uotisen (1992, 244) havainnot kertovat, että ”uppoutuminen voi kieliä siitä, että nuori haluaa paeta todellisen elämän haasteita turvalliseen ja helposti hallittavaan tekstien maailmaan”. Kirjat muistuttavat Lunaa yhtäältä lapsuuden huolettomista ajoista, kuten Katri Valan leikkiä kuvaava runous, ja toisaalta jakavat hankalia tunteita, kuten Linn Ullmannin kuolemaan viittaavat teemat (P 56, 76). Näin ollen lukeminen ja kirjat ovat yksi oleellinen osa Lunan kasvua.

Kirjallisuus voi myös toimia keinona tutustua omaan identiteettiin, romanttisiin tunteisiin ja seksuaalisuuteen (Mustonen, Rönkä & Uotinen 1992, 242). Nykykirjallisuudessa seksuaalisuuden kuvaukset ovat moninaistuneet ja henkilöhahmoista yhä useammat ovat LGBTIQ+-hahmoja (Voipio 2022, 95). Monika Fagerholmiin viittaavassa katkelmassa kerrotaankin tyttöistä, jotka seikkailevat ja suutelevat Talvipuutarhassa. Kat-

kelma tulee heti sen jälkeen, kun Lunalle on huudettu koulussa hänen haluavan munaa. (P 44–46) Vaikka Lunan seksuaalisuutta ei teoksessa suoraan avata, tulkitseen tämän yhtäältä Lunan henkilökohtaisena kokemuksena siitä, kuinka kirjoissa samaistumis pintaa on enemmän kuin todellisessa maailmassa, sekä toisaalta myös laajemmin heteroseksuaalisen normin kritiikkinä. Kirjat toimivat eräänlaisina kasvun tukijoina ja uusien näkökulmien tuojina myös seksuaalisen identiteetin pohdinnassa ja kehityksessä.

Lunalla siis on selkeästi syvälinen, ystävyyttä muistuttava suhde kaunokirjallisuuteen. Sen sijaan todellisen elämän ihmissuhteet ovat monimutkaisempia ja haastavampia. Kirjoja korostetaan nimenomaan ystävinä ja Juliaa ja Saanaa puolestaan kavereina, joiden kanssa Luna tuntuu olevan lähinnä siksi, että ”ihmisellä täytyy olla ihmisiä” (P 9). Vaikka Luna ja Saana ovat tunteneet jo eskarista saakka, ei Luna tunnu muistavan Saanasta juuri mitään, ja Luna ihmettelee: ”[H]etkinen, kuka Saana?” (P 9). Kavereilla on selkeät suunnitelmat siitä, mitä he aikovat tehdä lukion jälkeen, kun taas Luna on vielä hieman hukassa oman elämänsä kanssa. Myös Jeren kanssa koettu kamaluuksia sekä koulussa tapahtuva huutelu etäännyttävät Lunaa oikean elämän kavereista. Lunasta heidän lohdutuksensa tuntuu lattealta, ja hänelle jää sellainen olo, ettei tule aivan kuulluksi ja ymmärretyksi. Tämä kokonaisuus saa aikaan sen, että suhde todellisen elämän kavereihin jää etäisen tuntuiseksi. Luna ikään kuin sulkeutuu kuoreensa heidän kanssaan. Kirjaystävät puolestaan tuntuvat ymmärtäväsiltä, empaattisilta ja lohduttavilta keinoilta kadota ikävää todellisuutta.

Pöntön intertekstuaaliset viittaukset toimivat siis kasvun tukena sekä samaistumis pintana yksinäisyyden ja ahdistavien, jopa traumaattisten muistojen kanssa painivalle päähenkilölle. Kirjallisuus on monille keino tunnistaa teoksista itsensä ja tuntea olonsa nähdyksi (Mustonen, Rönkä & Uotinen 1992, 236–238). Tähän viittaa näkemykseni mukaan myös yhteys Tove Janssonin *Näkymättömään lapseen*. Janssonin tarinassa Muumi-laaksoon saapuu näkymättömäksi muuttunut Ninni, joka on kokenut kaltoinkohtelua eikä siksi uskalla ilmaista itseään tai näkyä. Muumien lempeyden ja välittämisen avulla, saadessaan huomiota ja rakkautta, Ninni muuttuu jälleen näkyväksi. Myös Luna kertoo teoksessa tullessa Ninnin tapaan näkymättömäksi: ”[V]ain Tove tietää mikä minut säikäytti, / yksi hirveä kerta riitti / (muistuta niin kerron siitä myöhemmin)” (P 26). Tulkitseen tämän kertovan kokemuksesta Jeren kanssa, koska siitä Luna kertoo myöhemmin hirveänä kertana. Tässä tilanteessa Janssonin kertomus lohduttaa Lunaa ja antaa hänelle samaistumis pintaa niin kauan, että hän kokee muuttuvansa jälleen näkyväksi. Näkymättömän Ninnin tarina peilautuu siis yhtenevästi Lunan omaan kokemusmaailmaan. Tämän eksplisiittisen Ninnin tarinaan viittauksen lisäksi *Pöntössä* hyödynnetään Näkymättömän lapsen narratiivia laajemminkin, ja siksi ajattelen, että tämä intertekstuaalinen viite on yksi keskeisimmistä, mitä teokseen sisältyy.

Luna siis kokee teoksessa seksuaalista väkivaltaa, koulukiusaamista sekä eksyneisyyttä elämän solmukohdassa. Näiden kokemusten vuoksi Luna ikään kuin muuttuu itse näkymättömäksi. Hän sulkeutuu omaan tilaansa, kerhohuoneeseen, tarkkailemaan lintuja, lukemaan kirjoja ja pohtimaan elämäänsä. Lunan ystäväpiirissä on yksi ihminen, Sami, joka nähdäkseni erottuu muista. Hän pääsee Lunan lähelle, ja aidolla välittämislään ikään kuin katkaisee näkymättömyyden kierteen. Sami on Lunan pitkäaikainen lap-

suudenystävä.”Samin kanssa ennen koulun alkua / vaihdettiin [P]okémonkortteja / ja tutkittiin paikat: metsät ja intiimit, / koulussa ei enää saanut olla sopimaton” (P 10), Luna kuvailee heidän ystävyystään. Teoksen edetessä käy ilmi, että Sami on ottanut Lunaan yhteyttä ja ehdottaa tapaamista vuosien jälkeen. He eivät ole nähneet aikoihin kouluteiden erkaannuttua peruskoulun jälkeen. Heti Samin viestin jälkeen Lunan mieleen palaa iloisia kuvia lapsuudesta. Sami alkaa tulla Lunan mieleen eri yhteyksissä. Hän esimerkiksi miettii, uskaltaisiko lintuprojektin esitellä Samille. Teoksen loppupuolella Lunan vanhoista päiväkirjoista käy ilmi, että hän on jopa ollut ihastunut Samiin. Löytyy monia muistoja, jotka Luna on täysin unohtanut.”[D]eletoitu? tärkeimmät” (P 79), Luna ihmettelee muistojen katoamista.

Keskeistä on myös se, että Luna on ollut 13-vuotias ihastuessaan Samiin ja 14-vuotias seurustellessaan Jeren kanssa. Tulkitsen teosta niin, että kokemus Jeren kanssa ja sen mukanaan tuomat ikävät ilmiöt, kuten koulukiusaaminen, ovat traumaattisuudessaan pyyhkineet Samin kokonaan pois Lunan mielestä. Sami on eräänlainen lapsuuden ilon ja toisaalta myös positiivisen ihastumiskokemuksen ruumiillistuma, joka on hautautunut päinvastaisen Jeren ja ahdistavana lähestyvän aikuisuuden alle.

Aivan teoksen lopussa Luna kertoo uudesta kohtaamisestaan Samin kanssa. He istuvat vanhassa tutussa paikassa aivan kuten ennen, ja Luna kertoo kaikesta, mitä hänelle on viime aikoina tapahtunut. Sami kuuntelee hiljaa ja kiinnostuneena kaiken, mitä Lunalla on kerrottavana. Sami myös haluaa tulla seuraamaan linnunpöntön tapahtumia yhdessä Lunan kanssa. Aivan teoksen lopussa Luna kertoo, kuinka on menossa Samin kanssa uimaan. Hän antaa Samin katsoa itseään ja uskaltaa myös itse nähdä. Hän uskaltaa tanssia, eikä pelkää enää mitään. Tulkitsen teoksen lopun niin, että Sami toimii ikään kuin Muumilaakson roolissa. Hän kuuntelee, välittää, lohduttaa ja on oikeasti kiinnostunut Lunasta. Luna saa tarvitsemaansa empatiaa ahdistukseen ja kurjiin tapahtumiin, ja samalla lapsuuteen jäänyt onnellisuus pääsee palaamaan takaisin. Luna muuttuu jälleen näkyväksi. Tämä konkretisoituu lukijalle entisestään kirjan viimeisellä sivulla: ”Ps. / Ai niin, jos tahdot vilkaista valokuviani, / kansioni löytyy Instagramista / nimellä ”kuulunakuva” / t. Luna” (P 85). Kyseinen Instagram-tili on oikeasti olemassa ja aktiivinen. Sen kautta Lunan elämä ja lintuprojekti näyttävät lukijalle. Tulkitsen tämän niin, että Samin lempeyden avulla Luna uskaltaa ensin näyttäytyä Samille ja lopulta myös lukijalle ja maailmalle.

Toisaalta voisi myös kysyä, edustaako Sami stereotyyppistä prinsessakertomusten narratiivia, jossa prinssin roolissa toimiva mieshahmo ikään kuin pelastaa naisen. Hän saapuu Lunan elämään kriittisessä kohdassa ja tuo mukanaan selvän käännekohdan synkstä tunnelmasta kohti valoa. Teos myös loppuu siihen, että Luna ja Sami oleilevat onnellisina yhdessä. Tulkitsen itse tilanteen kuitenkin toisin. Näen, että Sami edustaa nimenomaan ystävyysttä, onnellisia muistoja, ymmärretyksi tulemistä sekä kenties kumppanuutta. Samin kerrotaan olevan lapsuuden aikainen naapuri ja ystävä, joten hän ei ole kuka tahansa hätiin saapuva mieshahmo vaan Lunalle tärkeä ihminen pitkältä ajalta. He ovat Lunan kanssa ikään kuin kasvaneet yhdessä. Myös teoksen loppu jää tulkinnanvaraiseksi sen suhteen, ovatko Sami ja Luna ystäviä vai jotakin enemmän. Siksi tulkitsen Samin olevan stereotyyppisen, pelastavaa prinssiä muistuttavan hahmon sijaan ensisijai-

sesti ystävä, joka oikeastaan rikkoo perinteistä miehen roolihahmoa toimimalla passiivisena kuuntelijana. Samalla teos käsittelee sitä, millaisia romanttisia oletuksia miehen ja naisen väliseen ystävyyteen heteronormatiivisessa yhteiskunnassamme liittyy.

Lopuksi

Tässä kandidaatintutkielmaani pohjautuvassa artikkelissa olen tehnyt Kirsti Kurosen *Pönttö*-säeromaanista tulkintoja liittyen erityisesti teoksen lajityyppeihin ja kasvun kuvauksiin. Olen tarkastellut *Pönttöä* sen laji- ja muotokeinojen kautta pohtimalla säeromaanin ja tyttökirjallisuuden piirteitä teoksessa. Säeromaanimuoto mahdollistaa teokseen vahvan fokalisaation kertojapäähenkilön tunne- ja kokemusmaailmaan. Se myös antaa tilaa vaikeillekin aiheille ilman, että lukukokemus itsessään on raskas. Lisäksi säeromaani mahdollistaa erilaisten lyyrysten keinojen käytön. Tyttökirjallisuuden piirteet ilmenevät teoksessa erityisesti temaattisten sisältöjen kautta. Keskeistä on nuori naispäähenkilö, jonka kasvua kuvataan hänelle merkityksellisessä elämänvaiheessa.

Sisällöllisesti *Pöntössä* on keskeistä päähenkilö Lunan tyttöys ja naiseksi kasvamisen. Tässä artikkelissa olen käsitellyt Lunan kasvuun ja aikuistumisajatuksiin vaikuttaneita tekijöitä. Kuvaus menneestä lapsuudesta ja tulevasta aikuisuudesta peilautuvat toisiinsa melko vastakkaisissa valoissa. Ahdistavuuteen ja epävarmuuteen vaikuttavat muun muassa yhteiskunnan oletukset suorittavasta elämäntavasta, seksuaalinen väkivalta, yksinäisyys ja kiusaamisen kokemus. Lohtua tähän tuovat kirjallisuus, lapsuuden ystävä Sami sekä keskeisenä kasvun metaforana toimivat linnunpöntön asukkaat.

Muun muassa näiden tekijöiden kautta Luna löytää lopulta tasapainon oman itsensä ja aikuistumisensa kanssa. Ikävien kokemusten jälkeen hän lopulta vapautuu ja oppii nauttimaan elämästään ja ruumiistaan. Tulevaisuus ei enää tunnu niin kovin ahdistavalta ja pelottavalta, kun sitä ei tarvitsekaan kohdata yksin ja itseään piilotellen. Tämän artikkelin perusteella Kurosen teos edustaa kokonaisuudessaan modernia, nuorille aikuisille suunnattua kirjaa. Se on vahvasti intertekstuaalinen, muodoltaan tiivis ja lyyrinen säeromaani, joka sisältää samalla proosallisen juonen, jossa vaikeitakaan aiheita ei pelätä käsitellä avoimesti.

Lähteet

P= Kuronen, Kirsti 2017: *Pönttö*. Hämeenlinna: Karisto.

Coats, Karen 2020: *Teaching the Young Adult Verse Narrative*. Teoksessa *Teaching Young Adult Literature*. Toim. Mike Cadden, Karen Coats & Roberta Seelinger Trites. New York: The Modern Language Association of America.

Fagerholm, Monika 2009: *Säihkenäyttämö: On neidillä punapaula kun tanssihin käy*. Suom. Liisa Ryömä. Helsinki: Teos.

Friesner, Brenna 2016: *The Verse Novel in Young Adult Literature*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=4729603> [Luettu 25.4.2023].

Heikkilä-Halttunen, Päivi; Laakso, Maria & Lahtinen, Toni 2011: Johdatus lasten- ja nuortenkirjallisuuden luontoon. Teoksessa *Tapion tarhoista turkistarhoille*. Toim. Maria Laakso, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heinämäki, Venla 2023: ”Eniten, ylivoimaisesti eniten / pelkään aikuiseksi tulemista” – Tyttöyden ja aikuiseksi naiseksi kasvamisen kuvaukset Kirsti Kurosen säeromaanissa *Pönttö* (2017). Kandidaatintutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Helve, Helena 1992: Tyttöjen kriittinen maailmankuva. Teoksessa *Letit liebumaan: tyttökuulttuuri murroksessa*. Toim. Sari Näre & Jaana Lähteenmaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hirsch, Edward 2014: *A Poet's Glossary*. New York: Ecco. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=3305551> [Luettu: 25.4.2023].

Huotarinen, Vilja-Tuulia 2014: *Kimmel*. Hämeenlinna: Karisto.

Jakobsson, Hilda 2018: *Jag var kvinna. Flickor, kärlek och sexualitet i Agnes von Krusenstjernas tidiga romaner*. Halmstad: Makadam.

Jansson, Tove 1962/2014: *Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia*. Suom. Laila Järvinen. Helsinki: WSOY.

Kapurch, Katie 2020: A Girls Studies Approach to Young Adult Literature. Teoksessa *Teaching Young Adult Literature*. Toim. Mike Cadden, Karen Coats & Roberta Seelinger Trites. New York: The Modern Language Association of America.

Kuronen, Kirsti 2019: Säeromaani on runon ja proosan lapsi. *Runouslehti Jano* 8. <http://www.janolehti.fi/no8/kirsti-kuronen.htm> [Luettu: 25.4.2023].

Leden, Laura 2022: Tyttökirjallisuus ja tyttöyden adaptaatio käännöstieteellisenä tutkimuskohteena. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti.

Mustonen, Anu; Rönkä, Anna & Uotinen, Virpi 1992: Elämisen malleja, rakkautta ja ihanteita – lukeminen tyttöjen minäkuvan jäsentäjänä. Teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa*. Toim. Sari Näre & Jaana Lähteenmaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ojanen, Karoliina 2011: Katsaus tyttötutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin. Teoksessa *Entäs tytöt: Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Sanna Aaltonen, Heta Mulari & Karoliina Ojanen. Tampere: Vastapaino.

Simukka, Salla 2021: Raskaat aiheet, Ilmavat rivit. *Kirjallisuuslehti Parnasso* 5/2021, 38–41.

Steinby, Liisa 2013: Intertekstuaalisuus ja arkkitekstuaalisuus. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ullmann, Linn 2002: *Kun olen luonasi*. Suom. Tarja Teva. Helsinki: WSOY.

Vala, Katri 1934: *Pahuu: runoja*. Helsinki: WSOY.

Viheriälehto, Annu 2021: Perusproosaa lyhyempi muoto ei hämää nykynuoria – Lukuintoa säeromaaneista. *Lastenkirjallisuuslehti Onnimanni* 4/2021, 10–15.

Voipio, Myry 2015: *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-39-6366-8> [Luettu: 25.4.2023].

Voipio, Myry 2022: Minuuden kirjallisia rakennuspalikoita. Nuortenkirjallisuuden kehityksestä, piirteistä ja tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti.

Westin, Boel 1994: Flickboken som genre. Teoksessa *Om flickor för flickor*. Toim. Ying Toijer-Nilsson & Boel Westin. Tukholma: Rabén & Sjögren.

Österlund, Mia 2011: Kaunokirjallisuuden tyttölaboratorio. Teoksessa *Entäs tytöt: Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Sanna Aaltonen, Heta Mulari & Karoliina Ojanen. Tampere: Vastapaino.

"KUOLEMAN LUMOUS NUORELLA IÄLLÄ"
Kuoleman ja gurleskin kytkökset Monika Fagerholmin teoksessa
Den amerikanska flickan (2004)¹
Sara Nyyssölä

Johdanto

Artikkelini käsittelee Monika Fagerholmin teosta *Den amerikanska flickan*² (2004) ja sen kytköksiä kuolemaan ja gurleskiin. *Den amerikanska flickan* on romaani tyttöjen välisestä ystävytydestä, aikuiseksi kasvamisesta ja amerikkalaisen tytön mysteeristä. Teoksen päähenkilöitä, Dorista ja Sandraa kiehtoo amerikkalaisen tytön mysteeri: kuolema, joka tapahtui Bule-lammella. Doris ja Sandra leikkivät amerikkalaista tyttöä ja yrittävät selvittää, mitä Eddie de Wirelle tapahtui. Fagerholmin teos kietoutuu vahvasti kuoleman tematiikan ympärille. Teoksen keskiössä on Eddien kuolema, mutta lopuksi myös Doris riistää oman henkensä. Ehdotan, että Fagerholmin teos tarkoituksella parodioi sitä, kuinka kuolleen naisen trooppi on niin yleinen länsimaisessa kulttuurikuvastossa. Kuolemaan kytkeytyy myös Arielle Greenbergin luoma käsite gurleski.

Mia Österlund on tutkinut gurleskia lastenkirjallisuudessa, Maria Österholm puolestaan ruotsalaisessa ja suomenruotsalaisessa nykykirjallisuudessa. Österholmin (2018, 373) mukaan gurleski on suhteellisen uusi käsite feminismin, queerin ja kirjallisuuden tutkimisessa. Sekä Österholm että Österlund kuvaavat gurleskia käsitteeksi, joka on eräänlainen sekoitus (liioiteltua) feminiinisyyttä, burleskia sekä groteskia (Österholm 2018, 376; Österlund 2013). Österlundin mukaan gurleskin käsite pitää sisällään "kirjallisuuden feminiinisyyden queer-piirteet". Gurleskissa on kyse moninaisesta tyttöjen estetiikasta, johon lukeutuvat niin tyllihameet, performatiivisuus, seksuaalisuus kuin ylilyönnitkin. (Österlund 2022, 124.)

Pohjaan tulkintojani teoksessa esiintyvistä kuolemasta Elisabeth Bronfenin ajatuksiin kuolemasta ja naiseudesta. Tästä näkökulmasta kuolema ja naiseus liittyvät vahvasti yhteen, ja molemmat symboloivat ulkopuolisuutta ja toiseutta (Goodwin & Bronfen 1993, 14). Bronfenin (1992, 218) mukaan naisen ja kuoleman välinen ikivanha diskursiivinen yhteys mahdollistaa maskuliinisuuden rakentumisen joksikin sellaiseksi, jolla ei ole kuolemaa. Fagerholmin teoksessa kuolema kytkeytyykin juuri naiseuteen: Eddien, Dorikseen ja Sandraan. Vaikka teoksessa esimerkiksi Björn – serkkumamman poika, joka on rakastunut Eddien – hirttää itsensä, ei hänen kuolemansa paisu samanlaiseksi spehtaakkeliksi kuin Eddien kuolema. Björnin kuolemaa tarkastelen lähinnä suhteessa teoksen naisten kuolemiin.

1 Artikkelini pohjautuu keväällä 2023 kirjoittamaani kandidaatintutkielmaan "Gurleskia tyttökirjallisuutta. Ulkopuolisuus ja kuolema Monika Fagerholmin teoksessa *Den amerikanska flickan* (2004)". Tässä artikkelissa keskityn lähinnä yhteen tutkielmani käsittelyluvuista.

2 Käytän teoksesta jatkossa sen suomenkielistä nimeä *Amerikkalainen tyttö* luettavuuden vuoksi.

Mitä on gurleski?

Gurleski on Arielle Greenbergin luoma käsite, joka yhdistää tyttöyden ja groteskin. Siihen limittyvät ajatukset sukupuolen performatiivisuudesta burleskissa, tyttömäisestä ja söpöstä kitschistä sekä groteskista (Glenum 2010, 11). Greenberg kuvaa käsitteen luomista teoksessa *Gurlesque the new grrly, grotesque, burlesque poetics* (2010) seuraavasti:

I decided on the term Gurlesque because of the way it sounds like it comes from the stuff that the Gurlesque comes from: 1. The Carnavalesque. 2. The Burlesque (and the Neo-Burlesque). 3. The Riot Grrls. I'll come back to this. Also, the Grotesque. (Greenberg 2010, 2.)

Lara Glenum (2010, 17) kirjoittaa puolestaan siitä, kuinka groteski gurleskissa vastustaa klassista estetiikkaa. Hän viittaa muun muassa kirjallisuudentutkija Mary Russoon, jonka mukaan groteskin ruumiin kuvat ovat juuri niitä, jotka ovat syrjäytyneet klassisen estetiikan kehollisista kaanoneista. Russon (1994, 8) mukaan tällainen klassisen estetiikan mukainen keho on symmetrinen, suljettu ja tyylikäs sekä sopeutuu porvariston normalisoiviin pyrkimyksiin. Groteski ruumis puolestaan on avoin, ulkoneva, moninkertainen, muuttuva ja matalaan kulttuuriin kuuluva (Russo 1994, 8). Gurleski on siis jotain epäsovinnasta, jotakin yhteiskunnasta ulkopuolista. Väitän, että gurleski sopii eräänlaiseksi kattokäsitteeksi Fagerholmin teoksessa esiintyville teemoille ulkopuolisuudesta, kuolemasta ja sukupuolen performatiivisuudesta.

Maria Österholm (2012) puolestaan yhdistää gurleskin ruotsinkieliseen tyttökirjallisuuteen. Gurleski voidaan ymmärtää estetiikkana, joka ei tottele kollektiivista fiktiotamme naisellisuudesta ja naisista. Kyse on omituisesta, kumouksellisesta naisellisyydestä. Vaikka gurleski onkin verrattain uusi käsite, on se ollut olemassa jo kauan aikaa; ilmiölle ei vain ole ollut nimeä. (Österholm 2012, 101–102.) Glenumin ja Greenbergin teos keskittyy lähinnä gurleskiin runoudessa. Österholm on sitä mieltä, että teoksen runopainottuneisuus on tärkeä osa gurleskin monipuolista ja leikkisää asennetta sekä itseään että kirjallisia tekstejä kohtaan. Kyse ei ole teorian soveltamisen etäännyttämisestä fiktiiviseen materiaaliin vaan kirjallisuuden kielen teoreettisesta käytöstä, teorian kirjoittamisesta ja kirjallisuuden teoretisoimisesta – ilman järjestystä tai hierarkiaa. (Österholm 2012, 102–103.) Ehdotan kuitenkin, että gurleski linkittyy myös proosakirjallisuuteen, eikä se ole vain runouden tulkitsemisen käsite. Myös Österholm itse on tutkinut gurleskia nimenomaan suhteessa kertomakirjallisuuteen.

Amerikkalaisen tytön mysteeri ja hukkuneet Ofeliat

Amerikkalaisessa työssä kuolema on hyvin keskeinen teema. Kaikki alkaa Eddien kuolemasta:

Det hände sig i Trakten, vid Bule träsket. Eddies död. Hon låg på träskets botten.

Håret spretade kring huvudet i tjocka, långa slingor, som bläckfiskarmar, ögonen och munnen vart stort uppspärrade. Han såg henne från Loreklippan där han stod och stirrade rakt ner i vattnet, han såg skriket som kom ur hennes öppna mun, det som inte hördes. Han såg in i hennes ögon, de var tomma. Fiskar simmade ut och in genom dem och i kroppens andra håligheter. (*Den amerikanska flickan* = DAF 9)

Sitaatissa korostuu kuoleman groteskius. Väitän, että kuolema nivoutuu yhteen gurleskin kanssa. Kuollutta tyttöä ei kuvata sitaatissa mitenkään kauniina: hänen hiuksensa ovat kuin mustekalan lonkerot ja tummista silmistä ui kaloja sisään ja ulos. Arielle Greenbergin (2010, 1) mukaan gurleskin esi-äitinä voi pitää William Shakespearen *Hamlet*-näytelmässä esiintyvää Ofeliaa: "Her ancestor was Ophelia, running around singing spooky songs with her hair all drippy." Eddien kuolemaa voi verrata Ofelian kuolemaan: molemmat kuvataan kasvot ylöspäin ja molempien kuolemat tapahtuvat vedessä. Ofelia hukkuu jokeen, Eddie puolestaan Bule-lampeen. Molemmat ovat naisia, jotka kuolevat.

Elisabeth Bronfen esittää teoksessaan *Over Her Dead Body: Death, Femininity and the Aesthetic* (1992), että kuolema yhdistetään naiseen, koska nainen puolestaan yhdistyy ulkopuolisuuteen ja toiseuteen. Bronfenin mukaan ajatteleme kuolemaa aina jonkun toisen kautta, emmekä kohtaa omaa kuolevaisuuttamme. Luemme aina jonkun toisen kuolemasta. Tämän takia nainen yhdistetään kuolemaan: nainen on aina Toinen. (Bronfen 1992, x-xi.) Inget huomauttaakin Sandralle, kuinka Oolantilainen ei ole valmis kohtaamaan omaa kuolevaisuuttaan:

"Kanske stod han inte ut med att stå öga mot öga med sin egen dödlighet." [...]
"Det brukar vara en av de negativa effekterna av ett intimt umgänge mellan äldre man och yngre kvinna", fortstatter Inget Herrman. (DAF 412)

Sitaatissa korostuu se, kuinka mies ei kohtaa kuolemaa, vaan kuolemasta muistuttaa aina nainen. Kyseisessä sitaatissa Inget puhuu Sandralle Oolantilaisen ja Ingetin nuoremman sisaren, Kennyn, välisestä suhteesta. Kenny muistuttaa Oolantilaista tämän kuolevaisuudesta, sillä Oolantilainen on Kennyä paljon vanhempi. Kenny on nuori, eläväinen ja kuplivainen. Siitä huolimatta Kenny nuorena naisena representoi kuolemaa. Bronfen ja Goodwin (1993, 4) huomauttavatkin, että kuolema on aina representoitua: emme voi tuntea kuolemaa, kokea sitä ja sitten palata kirjoittamaan siitä. Myös *Amerikkalaisessa tytössä* on kyse kuoleman representoinnista, ja tämä representointi tapahtuu aina jonkun muun kautta – yleisimmin naisen.

Ruth J. Owen (2007, 782–783) kirjoittaa Ofeliasta ja kuolemasta. Hänen mukaansa Ofelia hukkuvana tyttönä erottuu muista naisista, jotka ovat veden varassa. Venus nousee vedestä syntyessään, kun puolestaan Ofeliaa vesi rajoittaa, ja hän jää veteen. Ofelia vain kelluu passiivisena pois. Owenin mukaan kaukaa katsottuna hukkuneesta naisen ruumiista tulee runoa inspiroiva hiljainen muusa, joka on aina runon äänen vastakohta ja kuviteltu kohde. Ofelia ei toimi muistutuksena kuolemasta lukijoille, sillä Ofeliaan harvoin samaistutaan. (Owen 2007, 782–783.) Sekä kuolemaa että naiseutta leimaa toi-

seus ja ulkopuolisuus. Näin sekä nainen että kuolema pysyvät miehelle tarpeeksi etäisinä. Nainen on muusa, mysteeri. (Bronfen 1992, 205.) Eddie toimii Sandralle ja Dorikselle muusan tavoin. Hän on etäinen, hän on mysteeri, ja sen takia hän tyttöjä kiehtookin. Tytöt eivät tunne Eddietä, he eivät varsinaisesti tiedä tästä mitään – he vain kuvittelevat kaiken, keksivät itse tapahtumat, leikkivät häntä. Eddie elää heidän mielestään sellaisena, millaisena he hänet kuvittelevat, oli tässä kuvittelussa sitten totuuden perää tai ei.

Myös Anna Helle (2016, 87) kirjoittaa Eddien kuolemasta. Helteen mukaan länsimaisessa kulttuurissa nuoren tytön kuolema on jopa klisee. Helle mainitsee Ofelian lisäksi David Lynchin televisiosarja *Twin Peaksin*, jossa Laura Palmer löytyy kuolleena vedestä. Kristina Malmiokin (2013, 206) yhdistää *Amerikkalaisen tytön* *Twin Peaksin*. Nuoren tytön kuolema vedessä ei ole mikään uusi ilmiö. Ofelia, Laura Palmer ja Eddie kaikki löytyvät kuolleina veden ääreltä. Doris ei kuitenkaan kuole vedessä, ja hänen kuolemansa eroaakin Eddien kuolemasta myös muilla tavoin. Eddien kuolemaa ei voida pitää itsemurhana, mutta Doris päättää elämänsä oman käden kautta aivan kuten Ofeliakin. Ofelian yhteyden teokseen voi nähdä korostavan sitä, kuinka yleinen aihe länsimaisessa kulttuurissa kuollut nainen on.

Bronfen (1992, 3) esittää, että kuolleen naisen trooppi³ on länsimaisessa kulttuurissa niin yleinen, ettemme edes aina huomaa sitä. Kuolleen naisen representaatiosta tuli Bronfenin mukaan 1700- ja 1800-luvulla melkein jopa klisee. Tähän voi yhdistää myös kuolleen Ofelian. Anna Kortelainen (2003, 311) kertoo, kuinka 1800-luvun eurooppalaisessa kuvataiteessa on nähtävillä eräänlainen ”Ofelia”-kuvaperinne, pitkä jatkumo maalauksia, jotka kuvasivat Ofeliaa. Suurin osa teoksista kuvaa joko Ofelian itsemurhaa tai hänen mielipuoisuuttaan. (Kortelainen 2003, 311.) Kuolevan naisen trooppi on edelleen yleinen. Dekkareissa murhatut ovat useimmiten naisia, ja *Amerikkalaisessa tytössä* kuolevat sekä Eddie että Doris.

Vaikka Ofelian voikin yhdistää sekä Eddien että Dorikseen, väitän, että eniten Ofeliaa ilmentää Sandra. Sandra ei toki kohtaa teoksessa kuolemaansa, mutta Sandran voi nähdä ilmentävän eräänlaista hysteeristä Ofeliaa. Anna Kortelainen (2003, 311–312) kertoo, että 1800-luvulla Ofelian tavaramerkiksi muodostuivat mielenhäiriöön liittyvät tanssi ja laulu. Hän esittää, että 1800-luvun lopun Ofelia on selvästi hysterisoituva: intohimoinen, nuori, rakkaudessa traumaattiseen umpikujaan joutunut nainen, joka ei ole naimisissa tai jolla ei ole lapsia. (Kortelainen 2003, 311–312.) Sandrasta on löydettävissä piirteitä, jotka ovat yhteneväisiä Kortelaisen väitteen kanssa: Sandra on nuori, intohimoinen ja joutunut rakkaudessaan umpikujaan. Sandra myös jatkuvasti laulaa Eddie-laulua ja tanssii sen tahtiin.

Mia Österlundin (2011, 226) mukaan 1990-luvun alussa tyttöydestä oli esillä kaksi hallitsevaa diskurssia. Toinen käsitteli dynaamista ”tyttövoimatyttöä”, joka haastoi naisellisuuden rajoituksia. Toinen puolestaan käsitteli ”pelokasta Ofeliaa”, joka oli tunteel-

3 Yleisimmin troopilla tarkoitetaan kielikuvaa, jossa sanoja käytetään kirjaimellisesta merkityksestä poiketen (Haapala 2013, 208). Tässä yhteydessä troopilla kuitenkin tarkoitetaan jotakin sellaista aihetta, joka toistuu kulttuurisessa kontekstissa jopa kliseeseen asti. Tällaista trooppia voisi verrata esimerkiksi topokseen, jota puolestaan voidaan kuvata sellaiseksi toistuvaksi elementiksi, joka myös saattaa olla yleisyydessään jopa kliseinen (Suomela 2014, 144–145). Käytän artikkelissani Bronfenin ajatusta kuolleen naisen troopista tällaisena toistuvana, melkein jopa kliseisenä, aiheena.

linen, alistettu, passiivinen ja hauras tyttö. (Österlund 2011, 226.) Ehdotan, että Sandra ja Doris on mahdollista jakaa näihin kahteen tyttödiskurssiin. Doris on dynaaminen ja rohkea tyttö, joka kyseenalaistaa naiseuden rajoituksia. Sandra puolestaan on passiivisempi osapuoli, pelokas Ofelia. Sandra itsekin tiedostaa tämän eron heidän välillään:

Trots att det berodde på Doris hemska förflutna borta i träskmarkerna kunde Sandra inte undgå att känna ett sting av avundsjuka; plötsligt såg hon själv så tydligt skillnaden mellan dem. Hon själv var den lilla, bortskämda, den som man knappt behövde andas på så hade hon ramlat omkull och slagit sig och börjat gråta. [...]

Hon den lilla harmynta, medan Doris hade varit ute i världen, rört sig i den, gjort den till sin. (DAF 156)

Sitaatissa Sandra peilaa itseään Dorikseen. Hän tietää, että Doris on heistä rohkeampi, varmempi, valovoimaisempi. Sandra tuntee itsensä pieneksi ja avuttomaksi Doriksen rinnalla. Sandran kuvauksen kautta on nähtävillä, kuinka Doris tosiaankin muistuttaa dynaamista tyttövoimatyttöä, kun Sandra puolestaan kuvaa ennemminkin pelokasta Ofeliaa. Toisaalta myös Doriksen voi yhdistää Ofeliaan siinä, että hän tekee itsemurhan. Österlund (2011, 226) huomauttaa, että nämä kaksi diskurssia eivät ole sinällään toistensa vastakohtia, vaan ne voivat myös täydentää toisiaan. Vaikka Doris ja Sandra on mahdollista jakaa näihin kahteen eri diskurssiin, on huomioitava, että kumpikin heistä kuvastaa vuoroin kumpaakin diskurssia. Täten he myös ikään kuin parodioivat tyttökirjallisuuden konventioita.

Sekä Eddie, Doris että Sandra liittyvät omalla tavallaan traagiseen Ofeliaan. Eddie toimii Sandralle ja Dorikselle eräänlaisena muusana, kuolleena naisena, joka on tarpeeksi etäinen, jotta hänestä voi kuvitella, mitä itse tahtoo. Doris puolestaan ilmentää Ofeliaa omalla kuolemallaan. Sandran kytkökset Ofeliaan näkyvät etenkin hänen käytöksessään. Sandra ja Doris eivät konkreettisesti huku samalla tavoin kuin Ofelia tai Eddie, mutta heidän hukkumisensa voisi nähdä ikään kuin henkisenä hukkumisena. Doris hukkuu kaikkiin Sandran valheisiin, siihen, ettei hän oikeastaan tunne omaa ystäväänsä. Sandra puolestaan hukkuu sekä Eddie-leikkiin, totuuden ja leikin sekoittumiseen että lopulta siihen suruun, jonka Doriksen kuolema aiheuttaa.

Feminiininen itsemurha

Myös Heidi Kosonen (2017, 97) yhdistää kuoleman, erityisesti itsemurhan, naiseuteen. Kosonen kirjoittaa elokuvan *Unfriended* (2014) kytköksistä naiseuteen ja itsemurhaan, ja hänen mukaansa elokuva syventää itsemurhan sidoksia feminiinisyyteen, ja samalla se myös liittyy itsetuhon ja kuolemanhalun tyttöyteen. Samalla tavoin toimii Fagerholminkin teos. Sandra ja Doris ovat kiinnostuneita kuolemasta, eivätkä vain Eddien kuolemasta, vaan he keräilevät lehtiartikkeleita, rikoksia elävästä elämästä. Doriksen ja Sandran tyttöyteen eittämättä kietoutuu kuolemanhalu.

Kuten Bronfen, myös Kosonen (2017, 99) huomauttaa, ettei viehätys kuolleisiin naisruumiisiin ole mikään uusi ilmiö, vaan se juurtuu kulttuuriseen historiaan. Kososen mukaan kuvakulttuurin voidaan nähdä ”naisistaneen käsityksiä itsemurhasta”. Kosonen yhdistää itsemurhan kuvaperinteen sukupuolentutkimuksen parista tunnetuksi tulleeseen tapaan tarkastella toiston luonnollistavaa, ikään kuin näkymättömäksi tekevää voimaa. Kososen mukaan itsemurha on feminiinisenä tekona niin näkyvä, että se on muuttunut jo näkymättömäksi. (Kosonen 2017, 115–116.) Kososen ajatukset yhtenevät Bronfenin kanssa: kuolleen naisen trooppi on niin yleinen, ettemme edes enää huomaa sitä. Teos kertookin lukijalle jo heti alussa, että Doris tulee tekemään itsemurhan:

Det hände sig i Trakten, vid Bule träsket: dödens förtrollning vid unga år. Det var en lördag i november månad, skymningen förvandlades sakta till mörker och Doris Flinkenberg, sexton år, vandrade genom skogen på den bekanta stigen ner till Bule träsket. [...]

Men så alltså, i mellanrummet mellan två siffor hade beslutsamheten gripit Doris Flinkenberg på nytt. Och hon bara höjde pistolmynningen mot tinningen, och, knäpp, hon tryckte av. (DAF 11–12)

Sitaatissa kuvataan sitä, kuinka Doris kävelee Bule-lammelle ja lopulta tappaa itsensä. Huomioitavaa on, että katkelmassa esiintyy ilmaus ”kuoleman lumous nuorella iällä”, joka viittaa siihen, että kuolema kiehtoo Dorista. On totta, että Doris ja Sandra ovat läpi teoksen kiinnostuneita kuolemasta. Itsemurhan tehdessään Doris ei vaikuta siltä, että hän olisi niin kiinnostunut kuolemasta, että haluaa kokea sen itse. Kuolema liittyy enemminkin Doriksen tunteisiin ja tuntemuksiin: ”Tänka hade hon slutat redan då, men känslorna, de svallade i huvudet och hela kroppen, överallt.” (DAF 12).

Kososen (2017, 101) mukaan kulttuuristen representaatioiden historia esittää itsemurhan feminiinisenä. Vaikka valkokankaalla esitettyjen itsemurhien nais- ja miesnarratiivit jakautuvat aika lailla tasan, keskittyvät elokuvan konventiot enemmän naisten itsemurhaan ja feminiinisoivat itsemurhan tekeviä miehiä (Kosonen 2017, 101). Kosonen (2020, 99) huomauttaakin, että itsemurhan kuvaukset eroavat sen suhteen, onko itsemurhan tehnyt mies vai nainen. Miesten tekemät itsemurhat kuvataan eräänlaisina järkiperaisina uhrauksina ja miehet kuvataan toimijoina. Naisen itsemurha puolestaan nähdään tunneperäisenä, itsekkäänä ja passiivisena. (Kosonen 2020, 99.) Doriksenkin itsemurha perustuu tunteisiin. Fagerholmin teosta tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava, että Doris ei ole ainoa, joka päätyy itsemurhaan. Teoksen alussa Bengt löytää serkkunsa Björnin ulkorakennuksesta:

Han hade gått in i uthuset. Fötterna var det första han såg. De hängde i luften. Bara fötter, fotsulorna smutsiga och grå. Och livlösa. Det var Björns fötter, Björns kropp. Kusin Björns. Och han var också bara nitton år det där samma året, då han dog för egen hand. (DAF 10)

Katkelmassa kuvataan sitä, kuinka Björn on hirttänyt itsensä, ja Bengt löytää hänet roikkumasta ulkorakennuksesta. Björnin itsemurhaa kuvataan teoksessa vasta, kun se on jo ohi, kun puolestaan Doriksen itsemurhaa kuvataan etenkin sen teko hetkellä. Vaikka Kosonen (2020, 99) väittääkin, että miehinen itsemurha nähdään uhrautuvaisena, sankarillisena ja järkipäisenä, ei Björnin itsemurhaa voi nähdä tällaisena itsemurhana. Fagerholmin teos rikkoo ajatusta siitä, että miehisen kuoleman tulisi olla jotenkin sankarillinen. Teoksen alussa Björn hirttää itsensä rakkauden tähden, joka nähdään enemmän naisellisena kuin miehisenä syynä itsemurhaan. Björnin itsemurha ei kuitenkaan nouse yhtä isoksi spehtaakkeliksi kuin Eddien tai Doriksen kuolemat. Siinä mielessä naisinen itsemurha ja feminiininen kuolema korostuvat teoksessa. Björnin itsemurha mainitaan teoksessa muutaman kerran, mutta Eddien ja Doriksen kuolemat saavat enemmän tilaa ja näkyvyyttä.

Katrina Jaworski (2014, 24) kiinnittää huomiota itsemurhan teko tapojen sukupuolittuneisuuteen. Jaworskin mukaan miesten tekemät itsemurhat ovat niin kutsutusti aktiivisempia, ja ne tapahtuvat usein esimerkiksi hirttäytymällä tai ampumalla. Naisten itsemurhat puolestaan ovat passiivisempia ja tapahtuvat usein myrkyllä avulla. (Jaworski 2014, 24.) Björnin itsemurha voidaan nähdä tällaisena maskuliinisena, aktiivisena itsemurhana: hän hirttäytyy. Doriksen itsemurha ei ole tässä mielessä feminiininen, sillä se voidaan myös nähdä aktiivisena toimintana: Doris ampuu itsensä. Itsemurhan kuvaukset eivät *Amerikkalaisessa tytössä* noudata tätä Jaworskin sukupuolittunutta itsemurhaa, vaan rikkovat itsemurhan kuvauksen tapoja.

Kuoleman parodisuus

Kuolema on Fagerholmin teoksessa niin vahvasti läsnä, että sen voi nähdä parodisena. Seuraava katkelma osoittaa teoksessa esiintyvän kuoleman absurdiutta; olet kuollut, ja nyt sinun on aika herätä:

Sandra tog några steg framåt så att hon stod rakt framför den sovande Doris i bassängen, den fortfarande vilt snarkande Doris. Så sträckte hon ut sitt pekfinger som en pistol och sa med hög och myndig röst: ”Pang! Du är död! Dags att vakna nu!” (DAF 102)

Sitaatissa Sandra herättää Doriksen ”ampumalla” tätä sormista tehdyllä pistoolilla ja sanoo Doriksen kuolleen. On tärkeä huomioda, että tämä Sandran ja Doriksen ensitapaaminenkin liittyy kuolemaan ainakin kuvainnollisesti. Katkelmassa on nähtävillä myös se, kuinka eri tavoilla kuolema esiintyy teoksessa. Sitaatissa kukaan ei konkreettisesti kuole, mutta kuolema ujuttautuu henkilöiden puheisiin, ajatuksiin ja tekoihin.

Kuolema näkyy teoksessa sekä konkreettisina kuolemina että monilla muilla tavoilla, esimerkiksi henkilöhahmojen repliikeissä. Doris toistaa sanontoja ”memento mori” (DAF 159, 164) ja ”den enes död, den andres bröd” (DAF 11, 44, 128). Myös sanonta ”dödens förtrollning vid unga år” toistuu (DAF 11, 15, 89). Sanontojen toistuvuus kuvastaa

myös omalta osaltaan parodisuutta siinä, että ne menettävät merkityksensä, kun niitä hoetaan koko ajan. Etenkin memento mori-sanonnan toistuvuus näyttäytyy parodisena. Doris yhtenäin viljelee sanontaa, joka tarkoittaa suomeksi sitä, että yksilön tulisi muistaa kuolevaisuutensa. Parodisuus näkyy siinä, että juuri Doris muistuttaa kuolevaisuudesta, vaikka hän jo kohta kuoleekin itse.

Kuoleman absurdiutta ja liiallisuutta kuvaa myös se, kuinka Sandra ja Doris jopa leikkivät kuolemaa. He järjestävät amerikkalaiselle tytölle hautajaiset, joissa Sandra saa leikkiä amerikkalaista tyttöä. Sandra makaa uima-altaan pohjalla kankaiden päällä yllään Eddien omistama huivi ja Yksinäisyys & Pelko-pusero:

Och Sandra låg och blundade för hon var död, och Doris strödde blomblad – det skulle föreställa rosor men det var vanliga åkerblommor bara, men temat var; Ingen kände min ros i världen utom jag – över Sandras kropp på bottnen.

Ingen kände min ros i världen utom jag, mumlade Doris. Hjärtat är en hjärtlös jägare, mumlade hon. Och sa: ”Det var en främmande fågel, nu är den död.” (DAF 273)

Sitaatissa esiintyvät Sandran ja Doriksen Amerikkalaisen tytön mysteeri -leikkiin liittyvät sanonnat. Amerikkalaisen tytön hautajaiset kuvaavat myös sitä, että leikki on nyt lopussa, ja on aika aikuistua. Doriksesta voi aistia, että hän on jo kyllästynyt leikkiin, sillä hän mumisee toistuvia lauseita ja heittelee kukkia Sandran päälle. Doris on se, joka ehdottaa, että heidän tulisi haudata leikki ja siirtyä kohti uusia seikkailuja. Hautajaisten leikkiminen on jossain määrin absurdia, jotakin, mitä kaksi pientä, normaalia tyttöä eivät välttämättä tekisi.

Väitän, että kuoleman hyperbolisella⁴ esittämällä alleviivataan romaanissa sitä, kuinka länsimaisessa kirjallisuudessa ja kulttuurissa kuolleen naisen trooppi on niin yleinen. Tällä tavoin kuolleen naisen trooppia kyseenalaistetaan teoksessa parodisin keinoin. Bronfen (1992, 405) ehdottaa, että naiskirjailijat voisi nähdä ikään kuin hysteerisinä⁵. Bronfen ymmärtää hysterian ilmiöksi, joka nähdään naisellisuuskulttuurin tarjoamien fiktioiden samanaikaiseksi hyväksymiseksi ja kieltäytymiseksi. Hysteria on jotain, mitä nainen voi tehdä ollakseen sekä naisellinen että kieltäytyäkseen naisellisyydestä patriarkalisessa keskustelussa. Hänen mukaansa naiskirjailijatkin kirjoittavat aina maskuliinista positiosta käsin, vaikka he tekisivätkin niin osoittaakseen ja tuomitakseen tavan, jolla naisista ja kuolemasta kirjoitetaan. (Bronfen 1992, 405.) Tulkitsen, että Fagerholmin teoksessa kuoleman ja naisen yhdistäminen on tapa kumota länsimaisen kulttuurin naiseen ja kuolemaan liittyviä trooppeja. *Amerikkalainen tyttö* vinouttaa ajatusta maskuliinista kirjoittajapositiosta, ja teos tekee tämän tarkoituksellisesti parodisin keinoin.

Linda Hutcheon (1989, 98) esittää, että naiskirjailijat käyttävät usein postmoderneja parodisia strategioita osoittamaan kulttuuristen esitysten historiaa ja historiallista voimaa samalla ironisesti kontekstualisoiden molempia siten, että ne puretaan. Bronfen (1992, 406) kutsuu tätä hysteeriseksi strategiaksi, jossa parodisuus yhdistetään erityisesti

4 Hyperbolalla tarkoitetaan tietoista liioittelua, jossa huomio kiinnitetään johonkin keskeiseen ajatukseen tai kohteeseen (Haapala 2013, 226).

5 Ei tule sekoittaa hysteriaan mielenhäiriönä (ks. esim. Kortelainen 2003).

feminiiniseen asemaan. Hän käsittelee teoksessaan lukuisten naiskirjailijoiden tekstejä, joissa hänen mukaansa kirjailijat leikkivät kertomuksilla mutta ottavat ne vakavasti esittämällä, miltä näyttää, jos yleissopimukset viedään äärimmilleen tai ymmärretään tarkoituksella väärin. Käyttämällä etäisyyttä ja komediaa he muuttavat konventiot makaabereiksi tai groteskeiksi. (Bronfen 1992, 407.) Samalla tavoin toimii myös *Amerikkalainen tyttö*. Kuoleman liiallisuus ja naisten kuolemat ovat tarkoituksellisia keinoja, joilla halutaan alleviivata naiseen ja kuolemaan liittyvää trooppia.

Kuoleman hyperbolisen kirjoittamisen voi yhdistää myös gurleskiin. Siinä missä gurleskissa yhdistyy liallinen feminiinisyys, voi siinä nähdä yhdistyvän myös liallisen, tyttöistetytyn kuoleman. Glenumin (2010, 20) mukaan gurleskirunoilijat käyttävät eräänlaista speaktaakkelin estetiikkaa. Fagerholmin teoksessa tyttöistetyt, lialliset kuolemat paisuvat niin laajoiksi, että niitä voi kutsua jo speaktaakkeleiksi. Kuolema on teoksessa niin keskeinen, että se saa jatkuvasti omia hetkiään säihkenäyttämöllä, kuten Doris teoksessa sanoisi. Kuolema on teoksessa tarkoituksellista, se on parodista, ja se on speaktaakkelimaista.

Lopuksi

Artikkelistani käy ilmi, kuinka Monika Fagerholmin *Amerikkalainen tyttö* rikkoo kuvauksen konventioita naisen kuolemasta ja itsemurhasta ja parodioi sitä, kuinka naisen kuolema on niin yleinen trooppi länsimaisessa kulttuurissa. Kuolema kytkeytyy ulkopuolisuuteen siinä, kuinka nainen itsessään on ulkopuolinen, ja teoksen merkittävimmät kuolemat kietoutuvat ulkopuolisten naishenkilöiden ympärille. Vaikka Fagerholmin teos toistaa kuolevan naisen trooppia, nostaa teos esiin myös sitä, kuinka yleistä kuolevan naisen kuvaus kirjallisuudessa ja kulttuurissa on. On tärkeää huomioida, että *Amerikkalaisessa tytössä* naisten kuolemat eivät seuraa sitä kuvastoa, millaisiksi naisten kuolemat useimmiten kulttuurikuvauksissa muodostuvat. Tällä tavalla Fagerholmin teos myös rikkoo kuolleen naisen trooppia. Gurleski liittyy kuolemaan sekä ulkopuolisuuden että kuolemakuvausten kautta: teoksessa kuolleita naisia kuvataan groteskisti, eivätkä he ilmennä kaunista ja seesteistä, passiivista kuvaa feminiinisestä kuolemasta. Näin myös gurleski liittyy feminiinisen kuoleman kuvausten rikkomiseen.

Lähteet

DAF = Fagerholm, Monika 2004: *Den amerikanska flickan*. Helsinki: Söderström.

Bronfen, Elisabeth 1992: *Over Her Dead Body: Death, Femininity and the Aesthetic*. Manchester: Manchester University Press.

Glenum, Lara 2010: Theory of the Gurlisque: Burlesque, Girly Kitsch, and the Female Grotesque. Teoksessa *Gurlisque: The new grrly, grotesque, burlesque politics*. Toim. Lara Glenum & Arielle Greenberg. Ardmore: Saturnalia Books.

Goodwin, Sarah W. & Bronfen, Elisabeth 1993: *Death and Representation*. Baltimore & Lontoo: The Johns Hopkins University Press.

Greenberg, Arielle 2010: Some Notes on the Origin of the (Term) Gurlisque. Teoksessa *Gurlisque: The new grrly, grotesque, burlesque politics*. Toim. Lara Glenum & Arielle Greenberg. Ardmore: Saturnalia Books.

Haapala, Vesa 2013: Lyriikan kuvallisuus. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 208–235.

Helle, Anna 2016: When Love and Death Embrace. Monika Fagerholm's The American Girl and The Glitter Scene as Postmodern Melodrama. Teoksessa *Novel Districts: Critical Readings of Monika Fagerholm*. Toim. Kristina Malmio ja Mia Österlund. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–98.

Hutcheon, Linda 1989: *The Politics of Postmodernism*. Lontoo: Routledge.

Jaworski, Katrina 2014: *The Gender of Suicide. Knowledge Production, Theory and Suicidology*. Farnham: Ashgate.

Kortelainen, Anna 2003: *Levoton nainen. Hysterian kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kosonen, Heidi 2017: Naisen ruumiiseen kiinnittyvä itsemurha elokuvien sukupuolipolitiikkana. Teoksessa *Sukupuoli ja väkivalta. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*. Toim. Sanna Karkulehto ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 95–118.

Kosonen, Heidi 2020: *Gendered and Contagious Suicide: Taboo and Biopower in Contemporary Anglophone Cinematic Representations of Self-Willed Death*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71870> [viitattu 7.3.2023].

Malmio, Kristina 2013: Suomenruotsalainen kirjallisuus – ahdas huone avartuu. Teokses-

sa *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä ja Jussi Ojajarvi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 193–201, 204–216.

Nyysölä, Sara 2023: Gurleskia tyttökirjallisuutta. Ulkopuolisuus ja kuolema Monika Fagerholmin teoksessa *Den amerikanska flickan* (2004). Kandidaatintutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Owen, Ruth J. 2007: Voicing the Drowned Girl: Poems by Hilde Domin, Ulla Hahn, Sarah Kirsch, and Barbara Köhler in the German Tradition of Representing Ophelia. *Modern Language Review*, 102:3, 781–792. <https://doi.org/10.2307/20467434> [viitattu 7.3.2023].

Russo, Mary 1994: *The Female Grotesque. Risk, excess and modernity*. New York: Routledge.

Suomela, Susanna 2014: Teemasta ja sen tutkimuksesta. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko-Kahiluoto ja Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 140–161.

Österholm, Maria Margareta 2012: *Ett flicklaboratorium i valda bitar: skeva flickor i svenskspråkig prosa från 1980 till 2005*. Väitöskirja. Kirjallisuustieteet. Uppsala: Uppsalan yliopisto.

Österholm, Maria Margareta 2013: Världens äckligaste prinsesskalas. Om ett gurleskt flickrum i samtidslitteraturen. Teoksessa *Flicktion. Perspektiv på flickan i fiktionen*. Toim. Eva Söderberg, Mia Österlund ja Bodil Formark. Malmö: Universus Academic Press, 105–119.

Österholm, Maria Margareta 2016: The Song of the Marsh Queen. Gurlesque and Queer Desire in Monika Fagerholm's novels *The American Girl* and *The Glitter Scene*. Teoksessa *Novel Districts: Critical Readings of Monika Fagerholm*. Toim. Kristina Malmio ja Mia Österlund. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 99–116.

Österholm, Maria Margareta 2018: Rainbow coloured dots and rebellious old ladies: The gurlesque in two contemporary Swedish comic books. *European Journal of Women's Studies* 25:3, 371–383. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1177/1350506818768651> [viitattu 7.3.2023].

Österlund, Mia 2011: Kaunokirjallisuuden tyttölaboratorio. Teoksessa *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Tampere: Vastapaino, 213–248.

Österlund, Mia 2013: Vaaleanpunaisen tahrimat – uusi tyttöys kirjallisuudessa. *Verkko-*

lehti Kiiltomato 2.4.2013. <https://kiiltomato.net/mia-osterlund-vaaleanpunaisen-tahri-mat—uusi-tyttoys-kirjallisuudessa/> [viitattu 7.3.2023].

Österlund, Mia 2022: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden tyttötutkimus. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 117–135.

”USKO SINÄ ETTÄ KAIKKI ON POLITIIKKA / MINÄ USKON ETTÄ
JOKAINEN PÄIVÄ ON KERTOMUS.”

Arjen poliittisuus ja epäpoliittisuus Eeva Kilven runokokoelmassa
*Laulu rakkaudesta ja muita runoja (1972) ja Terveisin (1976)*¹

Matilda Kirvelä

Johdanto

Eeva Kilpi (s. 1928) on tunnettu etenkin evakkoutta, luontoa ja naiseutta käsittelevistä teoksistaan. Kilven runokokoelmassa *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* (1972; jatkossa LR) ja *Terveisin* (1976; jatkossa T) ihmissuhteiden ja rakkauden ohella tuodaan esiin kannanottoja esimerkiksi luontoon ja suorituskeskeisyyteen liittyen. Tässä artikkelissa käsittelem sitä, miten arki on sekä poliittinen² että epäpoliittinen, miten poliittisuus tunkeutuu runojen puhujan arkeen sekä millainen merkitys ei-inhimillisellä on teoksista valikoimissani runoissa. Puhuja ottaa kantaa ja nostaa esiin erilaisia kanta-aottaviksi tulkittavia aiheita ja näkökulmia, mutta toisaalta hän ei aina haluaisi keskittyä vain poliittisuuteen, vaan toivoisi voivansa pysyä myös epäpoliittisena ja kanta-aottavuuden ulkopuolella.

Arjen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välistä suhdetta käsitellessäni hyödynän kontrapunktista lukutapaa. Edward Said on käyttänyt kontrapunktista lukutapaa siirtomaavallan aikaiseen kirjallisuuteen liittyvässä tutkimuksessaan (ks. Said 1993, Wilson 1994). Said esittelee käsityksensä kontrapunktisesta luennasta (contrapuntal reading) teoksessaan *Culture and Imperialism* (1993) ja määrittelee kontrapunktisen luennan siten, että siinä asetetaan rinnakkain erilaisia kokemuksia, jotka ideologisesta tai kulttuurisesta näkökulmasta edustavat saman ilmiön kahta eri näkökulmaa, ja yritetään suhteuttaa ne toisiinsa (ks. Said 1993).

Maarit Soukka (2022a, 159–160) on kehittänyt Saidin kontrapunktista lukutapaa niin, että hän korostaa vuorovaikutusta ja äänien välistä dynaamista suhdetta sekä tekstin sisällä että eri tekstien välillä. Soukan mukaan kontrapunktinen lukeminen on hyödyllinen työkalu, joka tarjoaa monia näkökulmia lyriikkaan ja kieleen ja jonka avulla voidaan luoda kuva sisäisesti monipuolisesta mutta myös ristiriitaisesta modernistisesta runoudesta. Kontrapunktin avulla voidaan myös välttää äänten pelkistäminen ainoastaan erillisiksi ääniksi ja huomioida moniäänisyys paremmin. Kontrapunktisen luentamenetelmän keskiössä on se, että äänet nähdään sekä tarkasti erillisinä että samalla kokonaisuuden osina. Tässä artikkelissa kontrapunktisessa lukutavassa kyse on siis itenäisistä äänistä, joka muodostavat kokonaisuuden ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään (ks. Soukka 2022b, 9).

Kontrapunktisen lukutavan ohella hyödynnän ei-inhimillistä käsittelevässä osiossa ekokritiikkiä. Ekokritiikissä keskeistä on luonto, millaisia merkityksiä luonnolle ja

1 Artikkelin perustuu kandidaatintutkielmaani ”Usko sinä että kaikki on politiikka, / minä uskon että jokainen päivä on kertomus.” Arjen poliittisuus ja epäpoliittisuus Eeva Kilven runokokoelmassa *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* (1972) ja *Terveisin* (1976)” (2023).

2 Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg (1996, 15) määrittelevät politiikan muun muassa yhteisten asioiden hoitamiseksi, jonka pyrkimyksenä on toimijoiden tavoitteiden edistäminen. Anna Helle (2019, 23) luonnehtii poliittisuutta runoudesta siten, että runo voi olla kanta-aottava yhteiskunnallisesta tai henkilökohtaisesta näkökulmasta.

ympäristölle annetaan sekä miten annetut merkitykset ja esimerkiksi metaforat vaikuttavat toimintaamme luontoa kohtaan. Ekokritiikki siis nostaa ihmisten ja yhteiskunnan sijaan tai niiden ohella tärkeäksi teemaksi inhimillisen ja ei-inhimillisen kohtaamisen. Kuluneiden vuosikymmenten saatossa luonnosta on tullut myös poliittinen kysymys, jonka kautta luonto on alettu nähdä merkittävänä pelkän ympäristön sijaan. Kun luonto on alettu käsittää vaikuttavana tekijänä suhteessa aineelliseen olemassaoloon, huoli luonnosta ja sitä uhkaavista kriiseistä on kasvanut. Myös tutkimuksessa ekokritiikki on saanut enemmän suosiota ja noussut pois tutkimuksen marginaalista. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 7–9, 13.)

Poliittisuuden ja epäpoliittisuuden kontrapunkti

Kilven runoissa kanta-aottavuus näyttäytyy esimerkiksi vallitsevien rakenteiden hämmästelynä. Ranskalainen kirjallisuudentutkija Roland Barthes (1957, 190) kirjoittaa teoksessaan *Mytologioita* merkkien näyttäytyvän luonnollisina, vaikka todellisuudessa ne ovat ideologisia. Myyttien tehtävänä on Barthesin mukaan antaa historiallisille ja kulttuurisille asioille luonnonmukainen perusta. Myös porvarillinen maailmankuva pyrkii olemaan näkymätön normi, ja Barthes kirjoittaaakin porvariston katoavan ideologisena tosiasiana. Barthesin mukaan porvarillinen maailmankuva on siis tällainen myytti, joka pyrkii näyttäytymään ideologisen sijaan luonnollisena. (Barthes 1957, 190, 197–201.)

Esimerkiksi seuraavassa runossa tällainen maailmankuva asettuu kyseenalaiseen valoon runossa esiintyvän kolmannen persoonan näkökulmasta:

Jäi kiinni kun vaihtoi
alhaisempia hintalappuja ruokiin
valintamyymälässä.
Oli hämmästynyt.
– Miksi kauppiaille ei tapahdu mitään,
vaikka he vaihtavat niitä korkeampiin?
(T 82)

Runoa voi lukea siinä mielessä ideologisena, että se kyseenalaistaa normia ja markkinatalouteen tiiviisti kuuluvaa seikkaa eli kauppiaiden oikeutta vaikuttaa kauppojen tuotteiden hintoihin. Toisaalta voidaan Barthesin ajattelua seuraten pohtia, nähtäisiinkö runo ideologisena, jos se kyseenalaistamisen sijaan tukisi vallitsevaan talousjärjestelmään kuuluvia normeja. Silloin runo saattaisikin näyttäytyä luonnollisessa valossa, koska olemme niin tottuneita markkinatalouden ideologisuuteen, että emme näekään sitä ideologisena vaan neutraalina. Tämä rinnastuu Barthesin ajatukseen porvarillisen maailmankuvan pyrkimyksistä näyttäytyä luonnollisena. Barthes kutsuukin ”luonnollistamista” eli luonnon välttämättömyytenä esittämistä ideologiseksi (Ojajärvi, Sevänen & Steinby 2018, 19). Myös reifikaation käsitteellä kuvataan sitä, miten ihmisen aikaansaamia asioita aletaan pitää ikään kuin luonnonlakeina, jolloin ihmisen toiminnan vaikutus unohtuu ja inhimil-

linen maailma alkaakin näyttäytyä ei-inhimillisenä (Berger & Luckmann 1966, 103–104).

Tulkintani mukaan ”Jäi kiinni” -runo horjuttaa tällaista luonnollistamista ja asettaa kysynnän ja tarjonnan säätelemän talousjärjestelmän kyseenalaiseksi arkisessa tilanteessa tapahtuvan hämmästelyn avulla. Runon sävy on toteava ja lopuksi myös ihmettelevä. Se ei julista viestiään vaan hienovaraisesti kyseenalaistaa järjestelmää, joka perustuu tiettyihin ikään kuin luonnonlakeina omaksuttuihin normeihin, joita yleensä ei edes mietitä vaan joiden oletetaan olevan automaattisia ja ”luonnollisia”.

Yhteiskunnan normit asettuvat kyseenalaisiksi Kilven runoissa myös suori-
tuskeskeisen maailmankuvan vastustamisena, kuten seuraavassa runossa:

Tänä aamuna olen päättänyt olla kirjoittamatta
ja istuttaa ruusun.

Siis tätä ihminen tarvitsee ollakseen onnellinen:
työn että voi lyödä sen laimin,
helteen että tuntee sen oikeutetuksi
ja lapsuuden
että voi juuria siitä juhannusruusun
vanhuutensa seinustalle.
(T 20)

Runon puhuja kertoo, mitä ihminen tarvitsee onnellisuuteen, ja ensimmäisenä puhuja mainitsee ”työn että voi lyödä sen laimin” (T 20). Toteamus on suora kannanotto siihen, että työn ei tarvitse olla ihmisen päämäärä ja tärkein tehtävä, vaan sen voi myös laiminlyödä ja onnellisuuden saavuttamiseksi se on jopa tarvittavaa. Toisaalta puhuja kuitenkin jatkaa, että ihminen tarvitsee myös ”helteen että tuntee sen oikeutetuksi” (T 20). Säkeessä korostuu se, ettei työn tekemättä jättäminen tule aivan luonnostaan, vaan sille tarvitaan helle oikeutukseksi. Tarve saada oikeutus laiminlyönnille kertoo tunteesta, joka kumpua sisäistetyistä tuottavuuden ihanteesta ja yhteiskunnan normeista. Puhujalla on siis olemassa ajatus työn huonosti suorittamisesta, mutta sisäistetyjen suorituskeskeisyyden vuoksi puhuja ei uskalla antautua ajatukselle sellaisenaan. Suorittamisen kritisoiminen tapahtuu siis osin yhteiskunnan ihanteiden ja sisäistettyjen ajatusmallien sisällä, koska opitusta on vaikea päästä kokonaan eroon.

Myös kiire näyttäytyy Kilven runoissa kyseenalaisena ja epähaluttavana asiana, kuten seuraavassa runossa:

Unieni tuntemattomat asemat
hotellit ja hotellien käytävät
ahdistavuudessaan tutut
junat joihin en ehdi

pimeä, kiire ja matkalaukut
joita en jaksaisi kantaa
hissit jotka aukeavat tyhjään
–jospa ne ovatkin todellisuus?

Ei, hän sanoi, tämä on todellisuutta.
Ja minä olinkin tie,
liukas hänen ajaessaan
varovasti, hitaasti ja omalla vastuulla.
(LR 27)

Runon tunnelma ensimmäisessä säkeistössä on painostava kiireen vuoksi ja siksi, että puhuja miettii: ”jospa ne [kiire, ahdistavuus ym.] ovatkin todellisuus?” (LR 27). Toisessa säkeistössä tunnelma kuitenkin rauhoittuu, sillä runossa esiintyvä hän kertoo puhujalle kieltävän vastauksen tämän pohdintaan ja viittaa todellisuudella johonkin muuhun, tulkintani mukaan itsensä ja puhujan väliseen suhteeseen ja sen intiimiyteen. Ensimmäinen säkeistö kuvaa suorittamista ja kiirettä ihannoivaa yhteiskuntaa, jotka pelottavat puhujaa, mutta toinen säkeistö tuo esiin täysin toisenlaisen todellisuuden, minkä vuoksi runo on näkemykseni mukaan kantaaottava. Kiireen sijaan todellisuutta ovatkin rauha ja ihmisten väliset suhteet. Myös seuraavassa runossa kiireettömyys ja lempeys itseä kohtaan korostuvat:

Nukkumaan käydessä ajattelen:
Huomenna minä lämmitän saunan,
pidän itseäni hyvänä,
kävelytän, uitan, pesen,
kutsun itseni iltateelle,
puhuttelen ystävällisesti ja ihailen,
kehun: Sinä pieni urhea nainen,
minä luotan sinuun.
(LR 10)

Runossa puhuja kertoo, mitä mukavia asioita aikoo tehdä itselleen. Puhuja ei suorita mitään tai pyri olemaan parempi versio itsestään, vaan pitää itseään hyvänä ja riittävänä sellaisena kuin hän on. Puhuja myös toteaa luottavansa itseensä, mikä vahvistaa vaikutelmaa puhujan riittävydestä itselleen. Hänen ei tarvitse olla tai saavuttaa enempää, jotta voisi tuntea itseään kohtaan tällaisia tunteita ja hemmotella itseään.

Laiskuus ja joutenolo ovat näissä runoissa jotakin vaalimisen arvoista, joka ikään kuin nostetaan jalustalle ja nähdään hyvin tarpeellisena, mikä on näkemykseni mukaan poliittista, kun sitä vertaa yhteiskuntaan, joka ihannoii kasvua ja suorittamista. Näissä runoissa todellisuus ei perustu kiireeseen ja suorituksiin, vaan sen perustana ovat pehmeämmät arvot. Suorittamisen sijaan normalisoituja asioita ovatkin jouten oleminen ja rauha. Tällaisten uudenlaisten ihanteiden esiin tuominen ei siinä mielessä ole poliittista,

että runoissa kuvataan vain oleskelua ilman suoria poliittisia kannanottoja, mutta niihin kuitenkin liittyy väistämättä tietty kantaaottavuus, koska yhteiskunta pitkälti perustuu hyvin toisenlaiseen ihmishanteeseen.

Rauhallisen ja joutenoloa korostavan arjen kuvaaminen ei siis ole vain neutraalia, vaan myös kannanotto. Suorittamista vastustavissa runoissa on tietty epäpoliittisuus, mutta myös poliittisuus, joka tulee esiin, kun niitä tarkastellaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Kontrapunktisen lukutavan näkökulmasta näillä kahdella epäpoliittisella ja poliittisella puolilla on jännitteinen suhde, kun verrataan runoja toisaalta yhteiskunnasta irrallisina taideteoksina ja toisaalta yhteiskuntaa kommentoivina toteamuksina. Molemmilla puolilla on itsenäisyytensä, mutta myös suhde, joka tekee niistä erottamattomia, koska kumpaakaan puolta ei voi täysin sivuuttaa.

Laulu rakkaudesta ja muita runoja sekä *Terveisin*-teoksista löytyy kuitenkin äskeisistä esimerkeistä huolimatta myös sellaisia runoja, joissa poliittisuudella ei ole näkyvää roolia ainakaan kirjaimellisella tasolla. Tällaiset runot käsittelevät esimerkiksi rakkautta ja ihmissuhteita. Niissä poliittisuus jää taka-alalle tai on kokonaan poissa ja keskiössä sen sijaan ovat muut ajatukset ja tuntemukset. Tietyksi myös rakkaus ja ihmissuhteet voivat olla poliittisia aiheita ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin liittyvät kysymykset voivat politisoitua. Kilven runot eivät kuitenkaan ota huomioon tällaista näkökulmaa, sillä niissä rakkaus ei ole ensisijaisesti poliittista eikä niissä käsitellä esimerkiksi ihmisoikeuksia vaan keskitytään puhujan tunnekokemuksiin.

Se, että rajanveto poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välillä ei ole täysin yksiselitteinen, ei kuitenkaan tarkoita, ettei molempia puolia olisi havaittavissa yhtenäisyyden ohella myös itsenäisinä. Epäpoliittisuudella tarkoitan tässä yhteydessä sitä, miten puhujalla on omasta sekä maailman poliittisuudesta huolimatta halu pysytellä myös poliittisuuden ulkopuolella. Puhuja ei halua nähdä kaikkea politiikkana, ja kantaaottavista ajatuksistaan huolimatta hänellä on myös hyvin toisenlaisia, kevyempiä ajatuksia ja selvästi myös halua tehdä pesäero poliittisuuteen.

Tulkintani mukaan seuraavassa runossa halu olla erossa poliittisuudesta näkyy erityisen hyvin: ”Usko sinä että kaikki on politiikkaa, / minä uskon että jokainen päivä on kertomus.” (LR 62) Runossa politiikka ja kertomus ovat kaksi eri asiaa, joiden kautta runon sinä ja puhuja suhtautuvat elämään. Poliitiikka on jotain, mihin runon sinä uskoo ja mikä on hänelle tärkeää, kun taas kertomus on tätä runon puhujalle. Toteamalla ”Usko sinä” (LR 62) puhuja kuulostaa jokseenkin kyllästyneeltä politiikkaan, joka toiselle on kaikki. Tilalle puhuja nimeää kertomuksen.

Tulkitsen politiikan tarkoittavan tässä runossa erilaisia poliittisia kysymyksiä, mahdollisesti esimerkiksi runon nykyhetkessä pinnalla olevia aiheita sekä katsantokantaa, jonka mukaan asiat eivät ole neutraaleja vaan myös henkilökohtaisessa on jokin poliittinen ulottuvuus. Kertomus puolestaan voi tarkoittaa montaa asiaa. Itse tulkitsen sen tarkoittavan taidetta ja tarinallisuutta. ”[J]okainen päivä on kertomus” (LR 62) tarkoittaa, että elämä on joka päivä jonkinlainen taideteos ja joka päivä tehdään jonkinlaisia valintoja päivän tarinallisuudesta eli siitä, miten päivä koetaan ja millaisena se kerrotaan. Kertomus muistuttaa myös ”l’art pour l’art” (taide taiteen vuoksi)-ajatuksesta, joka korostaa taiteen riippumattomuutta ja esteettisiä päämääriä esimerkiksi aatteen sijaan (ks. esim.

Hosiaislouma 2003, 506). Runon puhujalle tärkeää ei ole politiikka, vaan kertomus, joka on selkeästi jotakin politiikasta erillistä, esimerkiksi taidetta. Kertomus on olemassa kertomuksen itsensä vuoksi eikä poliittisten päämäärien.

Runon sävyssä on uhmakkuutta, joka rakentuu muun muassa käskymuodon myötä ja osaltaan vahvistaa poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välisen suhteen jännitteisyyttä. Poliittikka ja kertomus ovat runossa selkeästi kaksi vastakkaista tapaa nähdä ”kaikki” ja ”jokainen päivä”. Niiden välille syntyy vastakkainasettelu, joka herättää kontrapunktisen lukutavan näkökulmasta katsottuna erilaisia kysymyksiä. Voivatko nämä kaksi edes olla toisistaan irrallisia? Kuuluuko kertomus politiikkaan ja politiikka kertomukseen niin, että todellisuudessa niiden välille on vaikeaa tai jopa mahdotonta tehdä näin tarkkaa rajanvetoa? Runon puhuja haluaa irrottaa itsensä politiikasta kyseisessä runossa, mutta samaan aikaan useissa muissa runoissa puhuja tuo poliittisuutensa esille sekä suorasti että epäsuorasti. Tämä herättää kysymyksen siitä, voiko kertomus olla vain neutraali vai sekoittuuko siihen mukaan aina jonkinlaista politiikkaa. Mikä ylipäättään tekee kertomuksesta jotakin politiikasta erotettavaa tai toisinpäin? Kysymysten monimutkaisuus todistaa, että äänet ovat vastakkainasettelun ohella myös tiiviissä vuorovaikutuksessa.

Poliittikka ja kertomus eivät vaikuta ainakaan yksiselitteisesti vastaavan näihin kysymyksiin vaan näyttävät pikemminkin tunteenpurkauksina ja reaktioina jollekin. Kun otetaan huomioon myös 1970-luvun poliittinen ilmapiiri, jossa poliittisuus korostui myös henkilökohtaisuudessa, runoa voidaan pitää kritiikkinä tällaiselle poliittisuuden vaatimukselle. Tällöin runon sinä tarkoittaa ihmisiä, jotka esimerkiksi kulttuurikentällä vaativat taiteelta poliittisuutta ja jotka siis uskovat ”että kaikki on politiikkaa” (LR 62). Runon puhuja puolestaan asettuu kritisomaan tällaista näkemystä, jonka mukaan poliittisuus ulottuu kaikkialle. Tällöin kontrapunktin ei esiinny vain tekstin sisällä, vaan se kytkeytyy myös runon ulkopuoliseen maailmaan kommentoidessaan yhteiskunnassa ilmeneviä poliittisuuden vaatimuksia (ks. Soukka 2022a, 159).

Tulkintani mukaan myös seuraavassa runossa poliittisuutta halutaan työntää taka-alalle:

Iloitkaa ja riemuitkaa
että edes muutamilla on hyvin
jo.
(LR 53)

Runossa ollaan kiitollisia siitä, että muutosta on tapahtunut ja osalla asiat ovat jo hyvin. Toteamus on tietystä mielessä kantaaottava, koska se voidaan lukea kommenttina maailman tilasta. Runossa siis kehoitetaan iloitsemaan ja riemuitsemaan, vaikka kaikilla asiat eivät ole vielä hyvin. Poliittisuus häivyttää tämän myötä, eikä runo ole kärkeä tai kantaaottava vaan pikemminkin lempeä, sillä se ei vaadi enempää vaan käskyy tyytymään nykyhetkeen sekä jo saavutettuihin asioihin. Runosta syntyy vaikutelma, että kantaaottavien runojen ohella tai niiden vastapainoksi puhuja haluaa painottaa myös asioiden toista puolta. Kilven runoissa korostuu muutenkin tyytyväisyys elämän pieniin ja yksinkertaisiin asioihin, kuten seuraavassa esimerkissä:

Tuulikin on tänään lämmin.
Uitu.
Pesty pusero ja rintaliivit.
(LR 21)

”Tuulikin on tänään lämmin” (LR 21) kuvaa puhujan tyytyväisyyttä hyvään säähän, ja -kin-pääte vahvistaa runon onnellista tunnelmaa. Uiminen ja puseron ja rintaliivien peseminen ovat lämpimän tuulen ohella yksinkertaisia mutta miellyttäviä asioita. Runossa ei kerrota suoraan puhujan tunteista, mutta asioiden listaaminen luo vaikutelman puhujan tyytyväisyydestä. Runossa ei varsinaisesti myöskään tuoda esille mitään kannanottoa, joten luen runoa pääosin epäpoliittisena, mutta tietyssä mielessä yksinkertaisista asioista nauttiminen ja pysähtyneisyys ovat omanlaisiaan kannanottoja samalla tavalla kuin aiemmin kirjoitin lempeyttä korostavien runojen kohdalla. Yhteiskunnassa tällainen ajattelu ei ole normalisoitua, joten sen esiin nostamisella on merkitys mainittujen asioiden niin kutsutusta epäpoliittisuudesta huolimatta.

Näiden runojen pohjalta voidaan huomata, että käsittelemissäni Kilven runoissa läsnä ovat sekä kantaaottavuus että halu pysyä irrallaan poliittisuudesta. Kontrapunktiin kuuluva eri poolien itsenäisyys näkyy käsittelemissäni runoissa siten, että sekä poliittisuudella että epäpoliittisuudella on oma paikkansa ja molemmat äänet pääsevät kuuluville. Vuorovaikutus näiden kahden välillä puolestaan muodostuu siitä, että kumpikaan ei toimi yksin, vaan runoissa esiintyy molempia eikä niitä ristiriitaisuudestaan huolimatta voi kokonaan Kilven runoissa erottaa toisistaan. Molemmilla on perustellut paikkansa ja tarkoituksensa, jotka ovat osin ristiriitaisia erilaisuutensa ja vastakkaisuutensa vuoksi, mutta joilla on myös suhde, koska molemmat nousevat esiin eikä kumpaankaan sitouduta runoissa lopullisesti. Molemmat vaihtoehdot pidetään auki ja olemassa – sekä vastakkain että rinnakkain. Poliittisuus ja sen häivyttäminen toimivat myös paljon yhdessä, sillä runoissa on piirteitä molemmista, ja niiden välillä on myös tietynlainen riippuvuus toisistaan, koska kumpikaan ei voisi olla olemassa ilman vastapuolta. Kontrapunktinen lukutapa auttaa havaitsemaan suhteen erityisyyden niin, että puolet eivät jää pelkiksi omiksi pooleikseen, vaan voidaan havaita myös niiden keskinäinen vuorovaikutus.

Kontrapunktista lukutapaa hyödynnettäessä myös poolien välisen tilan tarkasteleminen voi olla mielekästä. Välitilan ja ei kenenkään maan käsitteitä on usein käytetty kuvaamaan sotienjälkeisessä modernismissa ilmenevää kokemusta maailmasta (ks. esim. Rojola 2013). Auli Viikari (1992, 32) kirjoittaakin ei kenenkään maan olleen Suomessa sotienjälkeisen kokemusmaailman metafora. Kilven kaunokirjallista tuotantoa ei ole perinteisesti mielletty osaksi sotienjälkeistä modernismia, mutta ei kenenkään maa voida trooppina nähdä ajattomana (ks. Viikari 1992, 32).

Viikarin (1992, 50–51) mukaan ei kenenkään maa on sitoutumaton välimaasto, kun taas Lea Rojola (2013, 203) painottaa ei kenenkään maan ideologista puolta usein korostetun sitoutuneisuuden ja neutraaliuden sijaan. Käsittelemissäni Kilven runoissa välitilan ideologisuus on läsnä etenkin siinä mielessä, että välitilankaan on mahdotonta olla täysin poliittisuuden ulkopuolella, koska sillä on suhde poliittisuuteen. Epäpoliittinen onkin käsitteenä hankala, koska poliittisuuden täydellinen rajaaminen pois ei Kilven ru-

noissa eikä elämässä muutenkaan ole realistista. Toisaalta läpensä poliittisena oleminenkaan ei ole ihan totta, koska poliittisuuteen voidaan ottaa etäisyyttä joko tarkoituksella tai ilman, kuten Kilven runoista huomataan. Koska kumpaakaan ei voi täydellisesti erottaa toisistaan, myöskään niiden välinen tila ei ole selvästi kummankaan oma. Tulkitseen, että välitila Kilven runojen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välillä on eräänlainen harmaa alue, jossa poliittisuus ja epäpoliittisuus menettävät täydellisen erottelunsa ja muodostavat suhteen, josta kumpaakaan ei voi repiä kokonaan irti.

Poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välitila on häilyvä ja epätarkka, mutta kontrapunktista luentamenetelmää käytettäessä ei ole pakko etsiä poolien väliltä niin sanottuja voittajia (ks. esim. Soukka 2018), eikä se tässäkin artikkelissa ole tärkein kysymys. Tärkeintä on, että poliittisuus ja epäpoliittisuus muodostavat suhteen, jossa niitä on vaikea erottaa täydellisesti toisistaan, sillä runot tuovat esille puhujan ristiriitaisia tuntemuksia ja näkemyksiä suhteessa poliittisuuteen ja epäpoliittisuuteen. Se, että Kilven kokoelmissa esiintyy sekä poliittisuutta väistäviä että sitä korostavia runoja, kertoo siitä, miten vaikea poliittisuutta ja epäpoliittisuutta on erotella täysin irti toisistaan. Runojen puhuja ei valitse puoltaan, vaan kallistuu limittäin kumpaankin, ja tulkitseen saman pätevän myös lukijaan, sillä lukijankaan ei ole pakko valita, kumpaa tulkinnassaan painottaa enemmän, tai etsiä kontrapunktisen lukutavan voittajaa, vaan voi tarkastella molempia ja myöntää kummankin olemassaolon. 1970-luvun kontekstissa voidaankin ajatella, että runoissa näkyy halu olla poliittinen ja ottaa kantaa, koska ajan henki kannusti tai jopa painosti siihen, mutta toisaalta tai juuri sen vuoksi esiin pääsee myös tällaista ajattelua kritisoiva epäpoliittisuus.

Arkeen tunkeutuva poliittisuus

Aina kantaaottavuus ei ole Kilven runojen puhujan valinta, vaan toisinaan poliittisuus tunkeutuu puhujaan arkeen myös ilman puhujan omaa valintaa. 1970-luvulla poliittisuus ja sodat tulivat lähelle ihmisten arkea television kautta (ks. esim. Hemming 2010, 35–36), mikä voidaan nähdä myös Kilven runoissa, joissa erilaiset kaukanakin tapahtuvat epäkohdat tulevat lähelle puhujaa. Esimerkiksi seuraavassa runossa korostuu poliittisuuden tunkeutuminen runon puhujan arkeen juuri television kautta:

Minä varasin teetä ja monta voileipää,
asetuin television ääreen ja ajattelin: ”Pitkästä aikaa.”
Ja sieltä tuli nälkää näkeviä etiopialaisia,
luuta ja nahkaa, silmät suurina, elossa,
ja täynnä kärpäsiä, lapsia jotka olivat kuolleet
kauniit silmät auki, yhä kysyen.
Ja lääkäri nosti riippuvaa käsivartta ja sanoi:
”Hän ei enää selviä” ja venytti nahkaa kylkiluitten
päältä sanoen: ”Tämä tulee selviämään sairaalasta
ja kuolemaan tuolla ulkona.”
(T 80)

Runossa puhuja asettuu istumaan sohvalle teensä ja leipiensä kanssa katsellakseen televisiota. Puhujan toteamus ”Pitkästä aikaa” (T 80) luo yhdessä runon alun kuvailun kanssa vaikutelman, että hetken on tarkoitus olla nautinnollinen ja esimerkiksi rentoutumista varten. Odotukset kuitenkin murskautuvat nopeasti, sillä televisiossa kerrotaan etiopialaisista, joilla ei ole tarpeeksi ruokaa ja joista lääkärikin toteaa: ”Hän ei enää selviä” (T 80). Runossa on siis kaksi hyvin erilaista tunnelmaa: alku, jossa odotetaan rentoa hetkeä sohvalta televisiota katsellen, ja runon loppupuoli, jossa kuvaillaan osin inhorealistiseenkin tapaan humanitaarista kriisiä. Nämä puolet muodostavat jännitteisen suhteen, jota itse luen artikkeliini valitsemieni runojen kontekstissa epäpoliittisuuden ja poliittisuuden kontrapunktina, sillä yhdellä puolella on olemassa puhujan halu olla poliittisuuden ulkopuolella ja viihtyä television ääressä, kun taas toisella puolella on todellisuus, jossa kauheita asioita tapahtuu, halusi poliittisuutta sitten elämänsä tai ei.

Vaikka runossa ei kuvailla puhujan tunteita, siinä esille tuodut ongelmat kuvataan tarkasti ja kaunistelematta, mikä vahvistaa runon alun ja lopun välillä luettavissa olevaa ristiriitaisuutta. Alussa kuvailtua odotettua hetkeä television edessä ei kuvaila enää lopussa, mikä vahvistaa poliittisuuden vaikuttavuutta: televisiosta tuleva sisältö täyttää puhujan mielen niin, ettei siihen mahdu ajatuksia omasta tilanteesta eikä paluuta rentoutumiseen enää ole. Myös seuraavassa runossa poliittisuus tunkeutuu puhujan arkeen ja aiheuttaa hänessä suuria tunnekokemuksia:

Voi sinua jonka on nälkä,
voi minua joka olen syntynyt kylläisten puolelle.
Katson kuvaasi lehdestä, television ääressä nieleskelen,
panen rahaa sille tilille joka kuvaruudussa näytetään.
Minun syyllisyyteni kwasiorkor aiheuttaa hirveitä
painajaisia:
joka yö me ahdistamme teidät seinää vasten,
suuntaamme konekiväärit pullistuneisiin napoihinne
ja pakotamme teidät antamaan meille anteeksi.

Auta minua, liho, hymyile, pidä vatsalihaksesi kurissa,
älä katso minuun kaikkialta.
(LR 50)

Runossa ensinnäkin erotellaan minä, ”joka olen syntynyt kylläisten puolelle” (LR 50), sekä sinä, ”jonka on nälkä” (LR 50). Tämä luo jo heti runon alkuun vahvan jännitteen, joka vahvistuu, kun puhuja kuvailee, mitä kaikkea runon ”me” aiheuttaa ”teille”, eli tulkintani mukaan mitä hyväosaiset ja valkoiset länsimaalaiset tekevät köyhempien maiden ihmisille. Runossa korostuvat myös runon puhujan tunteet, joita hän kokee katsellessaan kuvaruudusta kehitysmaiden oloja ja laittaessaan rahaa ”tilille, joka kuvaruudussa näytetään” (LR 50). Lopussa hyväosainen ja syyllisyydentuntoinen runon puhuja pyytää huonompi-osaista runon sinää auttamaan itseään, jotta hänen ei tarvitsisi tuntea syyllisyyttä, ja hän toteaaakin runon sinälle: ”älä katso minuun kaikkialta” (LR 50). Puhujan tunteet asettuvat

näin ironiseen valoon, kun hän hyväosaisena pyytää apua nälänhädästä kärsivältä. Runossa poliittisuus on puhujalle ahdistava asia, jota puhuja haluaisi päästä pakoon, mitä voi lukea myös kommenttina 1970-luvun poliittiselle ilmapiirille ja sille, miten tietotulva lisääntyy koko ajan. Runon puhuja tuntee avuttomuutta tietotulvan edessä.

Runoissa esille nousevat aiheet eivät kosketa puhujaa henkilökohtaisesti, vaan poliittisuus tulee runoihin muualta kuin puhujan henkilökohtaisesta arjesta. Tämä ei kuitenkaan poista henkilökohtaisuuden poliittisuutta eikä poliittisuuden suhdetta arkeen, sillä kaukana olevat kriisit eivät jää vain kauas eikä puhuja pysty niitä sivuuttamaan, vaan hän herkistyy näistä asioista, ja ne tulevat hänen arkeensa riippumatta siitä, tapahtuvatko ne hänelle itselleen vai välittyvätkö ne hänelle epäsuorasti uutisten kautta. Todellisuudessa sen välillä, kokeeko jotakin itse vai näkeekö vain jotakin tapahtuvan, on selkeä ero, mutta Kilven runoissa näiden kahden välinen raja ei ole niin selvä, vaan puhuja tuntee vahvasti omassa arjessaan myös muiden tuskan. Puhuja myös tietyllä tapaa omii nälänhätään liittyvän käsitteen *kwasiorkor*, sillä runossa käsitettä käytetään kuvaamaan puhujan syyllisyyttä, eli se kytketään osaksi henkilökohtaisuutta.

Kontrapunktiluennan valossa nämä runot asettuvat johonkin poliittisuuden ja epäpoliittisuuden rajamaastoon, koska niissä on läsnä selkeää poliittisuutta, mutta se ei kumpua puhujasta itsestään eikä puhuja aina ole halukas kohtaamaan tätä poliittisuutta. Kontrapunktiin kuuluva ristiriitaisuus ja yhteneväisyys näkyvät näissäkin runoissa, sillä muualta tuleva poliittisuus ja halu väistellä tätä poliittisuutta liittyvät toisiinsa ja muodostavat tiiviin mutta myös ristiriitaisen suhteen. Runoissa korostuu kahden eri poolin välinen jännitteisyys, koska sekä poliittisuus että poliittisuuden vältteleminen ovat vahvoja näkökulmia. Henkilökohtaisuus myös hälventää näiden kahden välistä rajaa, koska muun maailman poliittisuudesta tulee myös puhujan arkeen tunkeutuvaa poliittisuutta niin, että selkeän erottelun tekeminen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välillä on vaikeaa.

Ei-inhimillinen arvokkaana ja poliittisena elementtinä

Aiemmin käsittelemieni kanta-aottavien runojen ohella myös ei-inhimillisellä on suhde poliittisuuteen Kilven runoissa. Tässä artikkelissa tarkastelen sitä etenkin ei-inhimillisen arvostamisen ja merkittävyuden kautta, sillä väitän, että Kilven runoissa luonto on osa arkea ja arvostusta osakseen saava asia. Esimerkiksi seuraavaa runoa tulkitsen ekokriittisenä:

Minä muistan vielä sen ilon kun DDT tuli markkinoille
ja sato varjeltui ja pyykinpesu muuttui helpoksi valkaise-
vien pulvereitten ansiosta ja opettaja kirjoitti taululle
atominytimen hajoittamisen kaavan riemuissaan kuin
olisi itse sen keksinyt.
(LR 87)

Runossa puhuja luettelee ihmisten arkea helpottavaksi miellettyjä asioita, joiden muistaa tapahtuneen: DDT:n eli hyönteismyrkyn markkinoille tuleminen ja valkaisevat pulverit. Ilon ja riemun korostaminen kuitenkin saattaa näiden kahdet hyödyt jokseenkin ironiseen valoon. ”Sato varjeltui” (LR 87) viittaa siihen, että oletettavasti ihmisten ja eläinten ruokintaan käytettävä sato pelastuu, vaikka DDT:n vaikutukset luontoon ovat kyseenalaiset. Käsitys DDT:stä muuttui, kun Rachel Carson kirjoitti siitä ekokritiikin kannalta merkittävässä teoksessaan *Silent Spring* (1962, suom. *Äänetön kevät* 1963). Se, että ”Minä muistan” -runo on julkaistu vuosikymmen Carsonin teoksen jälkeen, vahvistaa tulkintaani siitä, että puhuja rivien välissä kyseenalaistaa myrkkyyntä ja valkaisuaineeseen suhtautumista.

Lopun toteamus siitä, miten opettaja on kirjoittanut ”atominytimen hajoittamisen kaavan riemuissaan kuin / olisi sen itse keksinyt” (LR 87) korostaa ihmisten tietämättömyyttä, riemua ja välinpitämättömyyttä, kun vastakkain ovat ihmisiä hyödyttävät asiat ja luonnon edut. ”[K]uin / olisi sen itse keksinyt” (LR 87) alleviivaa sitä, miten riemu on niin suurta, että kaavan keksiminen tuntuu omalta oivallukselta. Luonnon merkitystä ei alleviivata tai sanota suoraan, että DDT ja valkaisuainepulveri olisivat ympäristölle haitallisia, mutta kyseenalaistava sävy on silti luettavissa runossa. Tulkitsen runoa niin, että rivien välissä ihmetellään sitä, miten ihmiset vain riemuitsevat keksinnöistään eivätkä pysähdy ajattelemaan, millaisia seurauksia ihmisen toiminnalla on. Ihmisten riemu onkin ristiriidassa mainittujen aineiden myrkyllisyyden kanssa, ja ristiriita-asetelman kautta ihmisten toiminta asettuu hienovaraisesti kyseenalaiseen valoon.

Seuraavassa runossa puolestaan lintu ja elämä näyttäytyvät vertaisina:

Hyvin pieni harmaa lintu
navetan katon harjalla
kuin tuulen irrottama päre:
mikä ero on elämällä?
(LR 7)

Runossa yksityiskohta ”[h]yvin pieni harmaa lintu / navetan katon harjalla” (LR 7) rinnastetaan elämän kanssa, kun puhuja kysyy ”mikä ero on elämällä?” (LR 7). Tällöin kyseinen yksityiskohta ei olekaan enää vain yksityiskohta, vaan merkittävä elämän metafora. Syy tälle samaistukselle voi löytyä siitä, miten yksinään pieni lintu istuu katon harjalla alttiina tuulelle, mutta myös siitä, miten merkittävä pieni olento voi olla, kun sen tulee huomioineeksi. Runossa elämä ja pieni lintu ovat samankaltaisia ja siten myös samanarvoisia. Elämä ei runossa tarkoita automaattisesti ainoastaan inhimillistä, joten kyseinen metafora hälventää ei-inhimillisen ja inhimillisen välistä jaottelua kyseenalaistamalla sitä, miten elämä muka eroaa tästä luontokappaleesta. Ylipäätään runo herättää ajattelemaan sitä, että ei ole ihmisen omaa, luonnosta irrallista elämää, vaan erojen sijaan onkin yhtenäisyys.

Cheryll Glotfelty (1996, xviii–xix) kysyy tunnetussa ”Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis”-artikkelissaan, miten maasta käyttämämme metaforat vaikuttavat siihen, miten kohtelemme sitä. Alkuperäisessä kysymyksessä keskiös-

sä on maa (*land*), mutta ”Hyvin pieni harmaa lintu”-runon kohdalla voisi kysyä, miten ei-inhimillisestä käytetyt metaforat vaikuttavat siihen, miten ei-inhimillistä kohdellaan. Kyseisessä runossa korostuu tulkintani mukaan arvostus. Pienelle linnulle eli ei-inhimilliselle annetaan suuri merkitys, kun se rinnastetaan erottamattomaksi elämän kanssa. Seuraavassa runossa puhuja puolestaan uskoo, ettei hän ole ainoa tietoisuus:

Pikkulepinkäinen, mustakulmani,
suussaan iso keltainen perhonen, silmieni ilo,
puoliksi nieltynä, siivet harallaan nokassa,
ja koko tämä asetelma
sijoitettuna mahtavaan karhunputkeen,
taustalla ohdakkeitten hillitty sinipuna
jossa perhonen äsken lensi.

Ja minäkö ainoa tietoisuus?
En taatusti.
Tuskassa ja tyytyväisyydessä sen siemen jo on.
(T 32)

Runossa kuvaillaan luontomaisemaa ja sitä, miten pikkulepinkäinen on pyydystänyt perhosen, jota puhuja on katsellut. Asetelma-sanan käyttö yhdessä tietoisuuden toteamisen kanssa korostaa, että puhuja näkee ei-inhimillisen tietoisena toimijana. ”Pikkulepinkäinen”-runoa voikin tulkintani mukaan lukea ekofeministisenä³ kritiikkinä luonnon ja ihmisen jaottelulle. Runossa puhuja ei arvota itseään luontokappaleiden yläpuolelle tai niistä täysin irralliseksi, vaan on vakuuttunut, ettei ole itse ainoa tietoisuus, sillä ”[t]uskassa ja tyytyväisyydessä sen siemen jo on” (T 32). Tulkitseen tätä perustelua niin, että kyky tuntea on puhujan tapa käsittää tietoisuus. Tällainen käsitys ei huomioi ainoastaan ihmisiä, vaan ottaa huomioon myös muut tuntevat olennot. Ei-inhimillinen näyttäytyykin Kilven runoissa arvostettavana asiana, jonka merkitystä halutaan eri tavoin korostaa.

Glen A. Love (2003, 23) kutsuu nykyajan yhdeksi suurimmaksi virheelliseksi käsitykseksi sitä, miten ajattelemme yhteiskunnan olevan kompleksinen ja luonnon yksinkertainen. Näkemykseni mukaan runot ”Hyvin pieni lintu” ja ”Pikkulepinkäinen” rikkovat tätä virheksitystä, kun ei-inhimillinen ja inhimillinen nähdään vertaisina. Toisistaan kyseiset runot eroavat siinä mielessä, että ”Hyvin pieni lintu”-runossa lintua ei nimetä⁴, kuten toisessa runossa, jossa kyse on pikkulepinkäisestä. Lintulajin nimeäminen tekee linnusta yksilöllisemmän ja korostaa runon pohdintaa siitä, ettei puhuja ole ainoa tietoisuus.

David W. Gilcrest (2002, 2) puolestaan kirjoittaa siitä, miten ympäristökysymyksiä käsitellään runoudessa vasta, kun ihminen näkee luonnon jollain lailla problemaattisena. Tämä on osittain nähtävissä myös Kilven runoissa, mutta näkemykseni mukaan käsittelemissäni runoissa näkyy myös asian toinen puoli. Kilven runoissa luonto on mer-

3 Ekofeminismi arvostelee länsimaista hierarkkista ajattelua, jossa dualistisesti asetetaan vastakkain muun muassa sukupuolet sekä kulttuuri ja luonto (Kailo 2006, 20–21).

4 Lintujen nimeämistä ja etenkin niiden konkreettisuutta on käsitellyt Karoliina Lummaa (2010) väitöskirjassaan *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun runoudessa*.

kittävä ja sen puolesta otetaan kantaa, vaikka kyse ei olisikaan jostakin ihmistä koskettavasta ongelmasta.

Näiden esimerkkirunojen pohjalta voidaan todeta, että luonnolla on merkitystä Kilven runoissa, ja vaikka se ei aina tule suoraan esille, myös luontoa käsittelevissä runoissa on luettavissa arjen poliittisuutta. Näin myös runot, joissa ei-inhimillinen esiintyy, ovat osallisina arjen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden kontrapunktissa. Luonto ei näyttäydy Kilven runoissa ainoastaan maisemien tai tapahtumien kehyksenä, vaan merkittävänä asiana, jonka puolesta otetaan kantaa ja jonka arvoa halutaan korostaa myös suhteessa inhimilliseen. Luonnon ja arjen suhde tulee esille siinä, miten Kilven runoissa arjen kantaaottavuudessa hyödynnetään myös luontoa ja miten ei-inhimillinen on tiiviissä suhteessa inhimilliseen ja siten myös arkeen muutenkin. Runoissa onkin havaittavissa 1960–70 lukujen vaihteessa tapahtunut ympäristöherätys, jolloin ympäristöongelmat alettiin laajemmin tiedostaa (ks. Lähde 2001, 309).

Lopuksi

Kuten Eeva Kilven *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* sekä *Terveisin* -teoksista voidaan huomata, poliittisuutta ja kantaaottavuutta sekä toisaalta epäpoliittisuutta ja kantaaottavuuden häivyttämistä on monenlaista ja kummatkin ilmenevät eri tavoin. Poliittisia Kilven runoissa ovat erilaiset arkeen liittyvät kannanotot sekä luonnon kautta politisoituvat ja ei-inhimillisen merkitystä korostavat runot. Poliittisuus ilmenee näissä monesta eri suunnasta, sekä puhujasta itsestään että hänen ulkopuoleltaan muilta ihmisiltä ja yhteiskunnasta. Toisaalta myös halu irrottautua poliittisuudesta on olemassa tarkastelemissani runoissa, ja osa runoista kommentoi myös 1970-luvun ajan henkeä ja poliittisuutta.

Kontrapunktinen lukutapa auttaa jäsentämään kahden vastakkaisen ja kuitenkin toisiinsa suhteessa olevan puolen eroja ja yhtymäkohtia. Poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välinen suhde onkin monimutkainen, koska kumpaakaan ei voi erottaa toisesta tai julistaa jännitteisen suhteen voittajaksi. Mitään ehdotonta loppuratkaisua ei ole, mutta näkemykseni mukaan artikkelini osoittaa, että sellaista ei tarvitakaan, vaan poliittisuuden ja epäpoliittisuuden väliseen suhteeseen kuuluu ehdottomuuden sijaan joustavuus. Kantaaottavuuden ja sen häivyttämisen välinen tila on omanlaisensa ei kenenkään maa, koska se ei kuulu kummankaan omaksi eikä kummastakaan voi irtisanoutua täydellisesti. Molemmat ovat läsnä sekä itsenäisinä että suhteessa toisiinsa osoittaen, että poliittisuuden ja epäpoliittisuuden raja ei ole ehdoton, vaan molemmat vaikuttavat niin Kilven runoissa kuin yhteiskunnassa muutenkin.

Lähteet

LR = Kilpi, Eeva 1972: *Laulu rakkaudesta ja muita runoja*. Viides painos. Helsinki: WSOY.

T = Kilpi, Eeva 1976: *Terveisin*. Kolmas painos. Helsinki: WSOY.

Barthes, Roland 1957/1994: *Mytologioita*. Suom. Panu Minkkinen. Helsinki: Gaudeamus.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1966/2017: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. 6. painos. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Carson, Rachel 1962/1963: *Äänetön kevät*. Suom. Pertti Jotuni. Helsinki: Tammi.

Gilcrest, David W. 2002: *Greening the Lyre. Environmental Poetics and Ethics*. Reno & Las Vegas: University of Nevada Press.

Glotfelty, Cheryll 1996: Introduction. Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Ed. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm. Athens & London: The University of Georgia Press.

Helle, Anna 2019: *Todellisuus pahoinpiteli runon. Yhteiskunnallisuus ja tunteet suomenkielisessä kokeellisessa nykyrunoudessa*. Turku: Eetos.

Hemming, Marjatta 2010: Kadonnutta aikaa etsimässä. Teoksessa *1970-luku suomalaisessa kirjallisuudessa: poliittisen vuosikymmenen ilmiöitä*. Toim. Kaisa Hypén. Helsinki: Avain.

Hosiaisluoma, Yrjö 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Kailo, Kaarina 2006. Johdanto. Ekofeminismi – luonnon kohtelu ja naisen kohtelu heijastavat toisiaan. Teoksessa *Ekopsykologia ja perinnetieto. Polkuja eheyteen*. Toim. Irma Heiskanen & Kaarina Kailo. Helsinki: Green Spot.

Kirvelä, Matilda 2023: ”Usko sinä että kaikki on politiikka, / minä uskon että jokainen päivä on kertomus.” Arjen poliittisuus ja epäpoliittisuus Eeva Kilven runokokoelmassa *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* (1972) ja *Terveisin* (1976). Kandidaatintutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS.

Love, Glen A. 2003: *Practical Ecocriticism. Literature, Biology, and the Environment*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Lummaa, Karoliina 2010: *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörinoudessa*. Nykykulttuurin tutkimuksen julkaisuja 102. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lähde, Ville 2001: Sanasto. Teoksessa *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Toim. Yrjö Haila & Pekka Jokinen. Tampere: Vastapaino.

Ojajärvi, Jussi; Sevänen, Erkki & Steinby, Liisa 2018: Kapitalismi ja sen tutkiminen suomalaisen kirjallisuuden näkökulmasta. Teoksessa *Kirjallisuus nykykapitalismissa. Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin näkökulmia*. Toim. Jussi Ojajärvi, Erkki Sevänen & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.

Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti 1996: *Politiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.

Rojola, Lea 2013: Kielten taistelu. Marja-Liisa Vartion *Tunteet* ja suomalainen modernismi. Teoksessa *Romaanin historian ja teorian kytköksiä*. Toim. Hanna Meretoja & Aino Mäkikalli. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Said, Edward W. 1993/1994: *Culture and Imperialism. 8. Edition*. New York: Alfred A. Knopf.

Soukka, Maarit 2022a: ”Må naturen tala för sig själv”. Beröringspunkter mellan natur och språk i finländsk efterkrigstida modernistisk lyrik. *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier* 97, 155–188. <https://doi.org/10.30667/hls.11221> [haettu 28.10.2022].

Soukka, Maarit 2022b: Puut mielen ja kielen maisemassa. Lyriikan puut osana 1950-luvun modernismikeskustelua. *Avain* 19(2), 6–25. <https://doi.org/10.30665/av.107622> [haettu 28.10.2022].

Soukka, Maarit 2018: Joko-tai vai sekä-että. Välitilan kontrapunktia Marja-Liisa Vartion novellikokoelmassa *Maan ja veden välillä*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto. <http://www.utupub.fi/handle/10024/146502> [haettu 28.10.2022].

Viikari, Auli 1992: Ei kenenkään maa. 1950-luvun tropologiaa. Teoksessa *Avoin ja suljettu. Kirjoituksia 1950-luvusta suomalaisessa kulttuurissa*. Toim. Anna Makkonen. Helsinki: SKS.

Wilson, George M. 1994: Edward Said on Contrapuntal Reading. *Philosophy and Literature* 18(2), 265–273. <https://doi.org/10.1353/phl.1994.0025> [haettu 28.10.2022].

Kirjallisuudentutkimuksen kentältä

KIRJALLISUUSHISTORIAN, NAISKIRJALLISUUDEN JA
DIGITAALISTEN MENETELMIEN POLKUJA
Haastattelussa Itä-Suomen yliopistoon professoriksi siirtynyt Kati Launis
Viola Parente-Čapková

Kati Launis aloitti 1.1.2023 Itä-Suomen yliopiston kirjallisuuden professorina. Ennen sitä Launis vaikutti pitkään Turun yliopistossa, missä hän toimi tutkijana ja opettajana yli 20 vuotta. On ollut ikävä menettää Kati niin monen ihanan yhteisen vuoden jälkeen, mutta onneksi yhteistyö jatkuu edelleen hyvin intensiivisenä.

Mitkä ovat olleet tärkeimmät tutkimusintressisi? Miten luonnehtisit itseäsi tutkijana?

Tutkimusintressini alkoivat muotoutua syventävien opintojen vaiheessa, kun luin naiskirjallisuuden historiaa *Sain roolin johon en mahdu* (1989) ja aloin opiskella sivuaineena naistutkimusta. Tästä lähti tärkein tutkimusjuonteeni eli Suomen ensimmäiset, ruotsiksi kirjoittaneet naiskirjailijat, jotka toivat romaanilajin Suomeen. Tein heistä väitöskirjani Päivi Lappalaisen johtamassa projektissa, jossa valmistui myös Heidi Grönstrandin väitöskirja. Nämä naiset – kuten Wendla Randelin, Charlotta Falkman ja Marie Linder – ovat siitä asti kulkeneet mukani, ja olen myös suomentanut Randelinin aviorikosromaanin *Den Fallna* (1848, suom. *Elisabet*, 1999).

Tutkijana minua kiinnostavat eri syistä unohduksiin painuneet ja syrjään jääneet kirjailijat ja ilmiöt. Olen myös maailmallinen eli ajattelen, että kirjallisuus on oma, erityinen tekstilajinsa, joka reagoi maailmaan ja muovaa sitä, on dialogisessa suhteessa ympäröiviin diskursseihin. Tutkin siis kirjallisuutta yhteiskunnallisena, historiallisena ja kulttuurisena ilmiönä. Minua kiinnostaa digitaalinen kirjallisuudentutkimus laajoin aineistoin, yllirajainen kirjallisuushistoria, sukupuoli ja luokka kirjallisuudessa, naiskirjallisuus, 1800-luvun kirjallinen kulttuuri, nykyisen lukemiskulttuurin muutos, feministinen, sosiologinen ja kulttuurintutkimuksellinen kirjallisuudentutkimus. Näitä aiheita olen päässyt tutkimaan monissa tieteidenvälisissä hankkeissa. Tältä pohjalta olen eri hankkeissa tutkinut mm. työväenkirjailijoita, luokkaa ja sukupuolta, sairauskäsityksiä sekä modernin lapsuuden ”syntyä” kirjallisuudessa.

Olen myös tutkinut nykyistä, muuttuvaa lukemiskulttuuria laajoin digiaineistoin: millainen on nykylukijoiden kirjallinen maku, kun sitä tarkastelee digimuotoisesta kirjaston lainausdatasta käsin? Olisi mahtava päästä joskus tutkimaan ja vertailemaan eri maiden nykyisiä lukukulttuureja isoin aineistoin.

Voiko joitakin tutkimusintressejäsi sanoa pääpoluiksi ja muita sivupoluiksi? Jos voi, miten ne jakaantuvat ja onko niillä joku yhdistävä tekijä?

Tutkimukseni pääpolku on kiinnostus kirjallisuushistoriaan, erityisesti naiskirjallisuuteen. Hiljattain tämä pääpolku on yhdistynyt toiseen polkuun eli digitaaliseen kirjallisuuteen.

dentutkimukseen. On innostavaa jatkaa kirjallisuushistorian parissa niin, että menetelmät ja aineistot uudistuvat ja kehittyvät ja mahdollistavat uuden katseen menneeseen. Tulevaisuudessa kiinnostaa erityisesti se, millaista kaunokirjallisuutta Suomen sanomalehdissä on julkaistu ja miltä lukukulttuurimme näyttää, kun mukaan otetaan lehtien fiktio.

Olet tutkinut paljon naiskirjailijoita, varsinkin 1800-luvun ruotsiksi kirjoittaneita naiskirjailijoita Suomessa; väitöskirjasi kuuluu tällä saralla urauurtaviin töihin. Millä tavalla mielestäsi 1800-luvun naiskirjailijat puhuttelevat nykytutkijaa – entä nykylukijaa?

Jos lukee vaikkapa Fredrika Runebergin kirpeää ironiaa omaelämäkerrallisessa *Min pennas saga* -teoksessa tai Marie Linderin naisasiaromaanin *En qvinna af vår tid* (1867) naispäähenkilön ahdistusta siitä, että ei pääse toteuttamaan haaveitaan kunnan koulutuksesta ja ammatissa toimimisesta, tajuaa, miten lähellä ja kaukana tuo aika on. Asiat ovat muuttuneet, mutta edelleen muun muassa sellaiset kiinnikkeet kuin luokka ja sukupuoli vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia yksilöllä tässä maailmassa on. Jos hakee luokelämyksiä, esimerkiksi Fredrika Runebergin *Teckningar och drömmar* sisältää helmiä.

Nykytutkijaa nämä kohta jo parisataa vuotta sitten kirjoittaneet naiset puhuttelevat muun muassa yllirajaisen vastaanoton tutkimuksen myötä. Tätä olemme tutkineet hiljattain Viola Parente-Čapková'n johtamassa *Tekstit liikkeessä* -hankkeessa¹: Millaisia aatteita ja kirjallisia vaikutteita esimerkiksi venäläissyntyinen kirjailija-kreivitär Marie Linder kuljetti Suomeen? Entä miten ranskalainen ja saksalainen kirjallisuus kulkeutui tämän välittäjähahmon kautta Suomeen?²

Kiinnostukseni naiskirjailijoita kohtaan on johtanut myös kahden elämäkerran kirjoittamiseen. Niistä ensimmäinen käsitteli Hiiskun siskoksia, joten kyseessä on oikeastaan ”kolmoiselämäkerta”. Parhaillaan teen yhdessä toimittaja Heli Peltoniemen kanssa elämäkertaa nimimerkki Wendelasta eli Wendla Randelinista (1823–1906), joka kuului Suomen ensimmäisiin naiskirjailijoihin.

Itä-Suomen yliopiston sivuilla olevassa haastattelussasi³ sanoit olevasi kiinnostunut kirjallisuuden marginaaleista. Mistä tämä kiinnostus on tullut ja millaisista marginaaleista on kyse?

Tämä on hyvä kysymys, johon on todella vaikea vastata. Edellä olenkin marginaaleja jo luonnehtinut, mutta mistä tämä kiinnostus on tullut? Olen miettinyt paljon sitä, miksi

1 Hankkeeseen voi tutustua osoitteessa <https://tekstitliikkeessa.com/>.

2 Ks. aiheesta enemmän esim. julkaisussa *Women Writing Intimate Spaces* (2023, eds. B. Lindh Estelle, C. B. Duğu & V. Parente-Čapková), luku 2 (A. Rosenholm, K. Launis, V. Parente-Čapková & N. Mihailova): https://doi.org/10.1163/9789004527454_004.

3 Haastattelun voi lukea osoitteessa <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/kati-launis-kirjallisuuden-professoriksi>. Lisäksi Kati Launin professoriluento otsikolla ”Kirjallisuudentutkimus digitalisoituvassa maailmassa” on katsottavissa osoitteessa <https://vimeo.com/828994916>.

olen päätynyt tutkimaan juuri näitä kysymyksiä – miksi ylipäätään kukin tutkija kiinnostuu siitä, mistä kiinnostuu. Mukana on usein sattumaa tai ehkä pikemmin tiettyjä tilaisuuksia: graduseminaarini aikaan naistutkimuksen opetus alkaa Turun yliopistossa, satun lukemaan kotipaikkakunnallani vaikuttaneesta unohdetusta naiskirjailijasta. Hyvin paljon on kiinni siitä, missä yliopistossa ja minkä paradigman sisällä opiskelee, kenen luentoja kuuntelee. Historian sivupoluissa, marginaaleissa ja unohdetun esiin nostamisessa on minusta aina ollut jotain äärimmäisen tärkeää. Esimerkiksi se, mitä ”suomalaisuus” tarkoitti ja tarkoittaa, on arvojen ja aatteiden taistelukenttää: historia ei ole sujuvasti etenevä kehityskertomus vaan vastustuksen ja poissulkemisen historiaa. Marginaalien kautta historia jäsentyy uudelleen, asiat voi nähdä uusin silmin.

Kirjallisuus instituutiona kiinnostaa myös. Yksittäinen kirjaesine on hauras, tuhoutuva ja unohtuva. Se tarvitsee ympärilleen ja suojakseen kerroksia eli tutkimusta, kritiikkiä, kirjallisuushistorian kirjoitusta, opetusta. Nämä kerrokset pitävät kirjaesineen elossa ja tuovat sen aina uusien lukija- ja tutkijapolvien eteen.

Kirjallisuushistorian tärkeys on aina ollut itsestäänselvyys ja näin pitäisi olla nytkin, vaikka on tietenkin tärkeää seurata tarkkaan myös nykykirjallisuuden tilannetta. Miksi on mielestäsi elintärkeää opettaa kirjallisuushistoriaa yliopiston lisäksi kouluissa?

Yksi syy on se, että nykykirjallisuus rakentuu aina menneen päälle tai keskustelee sen kanssa. Luen juuri Ulla-Leena Lundbergin *Liekinkantajia* (2022), jonka parisuhteen kuvaus tuntui alusta lähtien kumman tutulta. Sitten, sivulla 159: ”Olga sen sijaan lukee. Hän istuu kuin Fredrika Runeberg ja lukee ääneen uusia kirjoja, mutta tuli on sammunut eikä Robert jaksa kuunnella; hän kuuntelee kuitenkin mielellään Olgan ääntä.” Kirjailijan viittaus menneeseen tuo tukea arvelulleni. Humanistiseen sivistykseen, jota koululaitoksen ja yliopiston pitäisi tuottaa, kuuluu kirjallisuushistoria ja sen ymmärtäminen, että kirjallisuus on eräänlainen erityiseen muotoon kirjoitettu mentaalinen varasto. Se on historiaa ja nykypäivää, sitä, mistä tulemme ja mihin menemme.

Humanistien skeptisyys uusimpia trendikkäitä muoteja kohtaan kuuluu toisaalta humanistien vahvuuksiin, toisaalta esim. epäluulo digitaalisuutta kohtaan voi estää humanisteja käyttämästä hyväkseen tehokkaita menetelmiä. Johdat tällä hetkellä *Digitaaliset menetelmät kotimaisen kirjallisuushistorian uudistajana / Digital History for Literature in Finland -konsortiohankkeen*⁴ kirjallisuushistorian osahanketta. Mikä on mielipiteesi humanistien suhtautumisesta digitaalisuuteen, ja miten digitaaliset menetelmät ovat mielestäsi rikastaneet kirjallisuushistoriaa?

Digistä ei saa tulla humanisteille itseisarvo. Ei siis itseisarvoisia käppyröitä, kuvioita ja lukuja ilman kontekstointia ja tulkintaa! Digitaalinen humanismi on mielestäni edelleen humanismia, mutta uusin aineistoin ja uusin keinoin. Aineistojen ja menetelmien digitaalisiaatio avaa aivan uusia mahdollisuuksia tutkimukselle. Simppeli esimerkki: ei ole mah-

4 Lue lisää hankkeesta osoitteessa <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/projektit/digitaaliset-menetelmat-kotimaisen-kirjallisuushistorian-uudistajana>.

dollista yhden tutkijaiän aikana esimerkiksi käydä läpi sadan vuoden lehtiaineistoja, miljoonia sivuja, aika ei riitä. Sen sijaan voi istua koneelle ja hakea etsi-toiminnolla vaikkapa lehtijutut kirjailijasta, joka sinua kiinnostaa.

Yhteistyö tietojenkäsittelytieteilijöiden kanssa on tässä aivan välttämätöntä. *Digital History for Literature in Finland* -hankkeessa on mukana paitsi tietojenkäsittelytieteen myös Kansalliskirjaston Fennica-tietokannan asiantuntijoita. Yhdistämme alat aivan uudella tavalla tutkimalla Suomen kansallisbibliografia Fennicasta löytyvää 1800-luvun Suomessa kirjamuotoisena julkaistua kaunokirjallisuutta. Tutkimme metadataa eli kokonaisuudet mutta luemme myös itse teoksia, eli tarkoituksena on liikkua eräänlaisessa ”kauko- ja lähilukemisen” välitilassa. Tärkeää näissä ”digihumppa”-hankkeissa on löytää yhteinen kieli, sanoa ääneen, kun ei ymmärrä – ja ennen kaikkea kääntää pää uuteen asentoon ja oppia kysymään uudella tavalla.

Paljon kiitoksia haastattelusta ja onnea uuteen työhön!

KOTIMAINEN ON KANSAINVÄLISTÄ

Matkaraportti vuodestani opetusassistenttia Washingtonin yliopistossa Seattlessa

Eveliina Suuniitty

Kun 11 vuotta sitten hain opiskelemaan kotimaista kirjallisuutta Turun yliopistoon, muistan ujona englannin kielen puhujana naiivisti ajatelleeni, että tällä alalla minun tuskin tarvitsee puhua paljoakaan englantia. Opintojen ja viimeistään ulkomailla tehtyjen harjoittelujen myötä kuitenkin näin, miten paljon mahdollisuuksia tutkintoni tarjoaisi myös kansainvälisesti.

Lukuvuonna 2021–22 sain mahdollisuuden työskennellä Fulbright Suomi-säätiön lähettämänä suomen kielen ja kulttuurin opetusassistenttina (FLTA) Washingtonin yliopistossa Seattlessa Yhdysvalloissa. Fulbright on yhdysvaltalainen kansainvälistä liikkuvuutta sekä korkeakoulu- ja tutkimusyhteistyötä tukeva säätiö, joka tarjoaa erilaisia stipendiohjelmia niin opiskelijoille, tutkijoille kuin eri alojen ammattilaisillekin. Washingtonin yliopisto puolestaan on yksi parhaita Yhdysvaltain julkisia yliopistoja, ja yksi maan harvoista yliopistoista, joissa voi opiskella suomen kieltä ja kulttuuria sekä pää- että sivuaineena.

Washingtonin yliopistossa suomen kielen opetus järjestetään Skandinavian laitoksella, missä voi suomen lisäksi tehdä myös ruotsin, norjan, tanskan, islannin, viron, latvian ja liettuan kielen ja kulttuurin opintoja. Vaikka suomen kielen opetuksesta vastaa Opetushallituksen lähettämä vieraileva lehtori Suomesta, opetus piste tuntuu kovin kaukaiselta monessa mielessä. Toivoisinkin, että tulevaisuudessa yhteistyö suomalaisten yliopistojen ja laitoksen välillä kasvaisi esimerkiksi juuri stipendiohjelmien kautta. Toisaalta Skandinavian laitos itsessään muodostaa tiiviin, perheenkaltaisen yhteisön, sillä laitoksen opiskelijamäärät ovat suhteellisen pieniä – koen, että se onkin laitoksen vahvuus. Tilanne on vähän sama kuin meillä kirjallisuusaineissa: kun kaikki tuntevat toisensa nimeltä, se tukee myös opiskelua.

Vaikka monissa suomen kielen ja kulttuurin opetuspisteissä Euroopassa ja muualla maailmassa painotus on usein kielen opetuksessa, tietoutta kirjallisuudesta, etenkin suomalaisesta kirjallisuudesta arvostetaan. Työni Washingtonin yliopistossakin painottui lähinnä suomen kielen opettamiseen, mutta sain myös luennoida hieman Suomen kirjallisuudesta. Suomen kulttuuri- ja kirjallisuushistoriaa käsittelevällä kurssilla oli upeaa kuulla yhdysvaltalaisien nuorten tulkintoja suomalaisesta modernistisesta runoudesta, kun luimme otteita muun muassa Edith Södergranilta, Paavo Haavikolta ja Eeva-Liisa Mannerilta. Kolmannen vuoden suomen kielen opiskelijoiden kanssa puolestaan käsitelimme suomalaista nykykirjallisuutta lukien katkelmia muun muassa Johanna Sinisalon ja Pajtim Statovcin teoksista. Vaikka innostusta kirjallisuuden pariin opiskelijoiden keskuudessa onkin, Suomen kirjallisuus näkyy harmittavan vähän esimerkiksi maisteri- ja tohtoriopiskelijoiden opinnäytetyöaiheissa.

Lukuvuosittain suomen kielen ja kulttuurin pää- ja sivuaineopiskelijoita on Washingtonin yliopistossa noin 20. Kokemukseni mukaan amerikkalaisilla suomen opiskelijoilla on usein jonkinlainen kosketus Suomeen, esimerkiksi sukulaisuuden kautta. Monille amerikkalaisille juuret ovatkin tärkeitä, mikä kävi itselleni ilmi myös niissä va-

paa-ajan kohtaamisissa, joissa tapasin suomalaissukuisia amerikkalaisia. He kantavat ylpeydellä omaa taustaansa ja suomalaisuus on läsnä heidän arjessaan, vaikka eivät suomea osaisikaan. Yksi kohtaaminen avasi minulle mahdollisuuden alkaa kääntää englanniksi erään tuttuni isoäidin suomenkielistä päiväkirjaa, jota oli kirjoitettu Suomessa vuosina 1944–45.

Toisaalta kiinnostus suomen kieltä ja kulttuuria kohtaan on yllättävän suurta myös sellaisten opiskelijoiden keskuudessa, joilla ei ole suoria yhteyksiä Suomeen. Yleensä jokaiselta suomen kurssilta löytyy ainakin yksi lingvistiikan pääaineopiskelija, jonka täytyy tutkintonsa puolesta opiskella jotakin indoeurooppalaiseen kielikuntaan kuulumatonta kieltä ja on sitä kautta etsiytynyt suomen kielen pariin.

Omana stipendivuongnani yhdysvaltalaisen kiinnostusta Suomea kohtaan lisäsi se, että Suomen ulkopoliittikkaa ruodittiin huomattavan paljon paikallisissa uutisissa ja mediassa, vaikkakin surullisen tapahtuman seurauksena – Venäjän hyökätessä keväällä 2022 Ukraina. Monia amerikkalaisia kiinnosti, mitä suomalaisena ajattelen tilanteesta ja Natosta. Tilanne tuntui todella epätodelliselta, sillä niin kaukana ollessa oli hyvin vaikeaa ymmärtää, miten sota vaikutti ihmisten arkeen Suomessa. Huoli ja pelko alkoi saada jopa absurdeja mittasuhteita, kun yhdessä eurooppalaisten kollegojeni kanssa pohdimme, voiko kotiin enää palata. Todellisuutta pelko oli vain kiovalaiselle Fulbright-kollegalleni.

Opettamisen ohella stipendiohjelma mahdollisti myös sen, että sain opiskella valitsemiani kursseja ilmaiseksi. Päädyinkin istumaan eri kurssien luennoilla, jotka käsitelivät muun muassa amerikkalaisia kirjallisuuden klassikoita, arktista kirjallisuutta, kieltä ja diversiteettiä sekä fysiikan perusteita. Lisäksi stipendivuongnani pääsin osallistumaan Puerto Ricossa järjestettyyn SASS (*Society for the Advancement of Scandinavian Study*)-konferenssiin, joka kokosi yhteen tutkijoita niin Pohjois-Amerikasta kuin Euroopastakin. Siellä sain pitää myös ensimmäisen konferenssiesitelmäni, jonka olin laatinut pro gradu-ni pohjalta.

Kokemus Yhdysvalloissa asumisesta, työskentelystä ja opiskelusta opetti minulle monenlaisia asioita paitsi akateemisesta maailmasta myös sen ulkopuolisesta elämästä. Koen, että kannustava ja positiivinen ilmapiiri sai minut yrittämään asioita, joita en olisi uskonut tekeväni, kuten pelaamaan jääkiekkoa yliopiston naisten joukkueessa, pitämään ensimmäisen konferenssiesitelmäni tai hakeutumaan kotimaisen kirjallisuuden jatko-opintoihin Turun yliopistoon. Ihailin kunnianhimoisia ja yritteliäitä amerikkalaisia, vaikka toisaalta ymmärsin, että sen taustalla on osaksi se, ettei yhteiskunnassa ole varaa olla yrittämättä, sillä mitään turvaverkkoa ei ole.

Ennen kaikkea Yhdysvalloissa eläminen opetti minut kohtamaan omat etuoikeuteni päivittäin. Kodittomuus on valtava ongelma etenkin länsirannikon liberaaleissa osavaltioissa, joten huono-osaisuus näkyi ja kuului, minne ikinä menikin. Toisaalta oli pelottavaa huomata, miten nopeasti tähän kaikkeen turtui. Alkushokin kyyneleet vaihtuivat pikkuhiljaa turtumiseen ja hiljaiseen hyväksyntään. Toivoa tuo kuitenkin se, että näin myös paikallisissa turhautumista amerikkalaiseen yhteiskuntaan ja siihen, miten mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi politiikkaan tuntuvat hyvin pieniltä.

On vain harvojen etuoikeus opettaa tai opiskella huippuyliopistossa. Nämä etuoikeudet yritän muistaa myös Suomessa. Maailman mittakaavassa on harvojen etuoikeus

opiskella korkeakoulussa, saati suorittaa tohtoriopintoja. On tärkeää luoda siltoja eri maailmojen välille, ja siksi kannustankin kotimaisen kirjallisuuden opiskelijoita ja oppiaineesta valmistuneita hakemaan myös kansainvälisiä stipendejä.

Olen kiitollinen siitä, että saan nykyisessä työssäni Turun yliopiston Kieli- ja viestintäopintojen keskuksen suomi vieraana kielenä-yliopisto-opettajana tavata ihmisiä ympäri maailmaa ja luoda yhteyksiä erilaisten maailmojen välille. Saan opettaa rakastamaani suomen kieltä ja kommunikoida englannin kielellä, jota en olisi aikoinaan uskonut, että tulisin työssäni puhumaan joka päivä. Minua kansainvälinen kokemus inspiroi myös jatko-opintojen pariin, ja nyt kotimaisen kirjallisuuden väitöskirjatutkijana saan perehtyä kaunokirjallisuuden käyttöön suomen kielen opetuksessa ja siten tuoda yhteen kaksi itselleni tärkeää asiaa, suomen kielen ja kirjallisuuden.

Konferenssiraportti:
OUT OF THE USSR – TRAVELLING WOMEN, TRAVELLING MEMORIES 2.–3.2.2023

Ennaliina Leiwo

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on jatkunut nyt yli vuoden ajan. Sodan seurauksena kiristynyt poliittinen tilanne Venäjän ja niin kutsutun lännen välillä on johtanut venäjän kieleen ja venäläiseen kulttuuriin sekä historiaan liittyvän asiantuntemuksen alasajoon ympäri maailmaa. Nyt, kun venäjän kielen ja Itä-Euroopan kulttuurien ja poliittisten tilanteiden tuntemukselle ja ymmärrykselle olisi erityistä tarvetta, on niihin liittyvän opetuksen ja tutkimuksen tilannetta eri syistä kurjistettu entisestään. Huolestuttava kehitys on näkynyt myös täällä Turussa: Turun yliopistossa venäjän kieltä ei ole voinut opiskella pääaineena vuosiin, ja keväällä 2023 tehtiin päätös myös venäjän kielen sivuaineen lakauttamisesta.

Tällaisessa tilanteessa on erityisen tärkeää ja hienoa, että sellaisia tilaisuuksia kuin *Tekstit liikkeessä*-hankkeen kaksipäiväinen päätöskonferenssi *Out of the USSR: Travelling Women, Travelling Memories (2.–3.2.2023)* järjestetään. Konferenssi kokosi Turun yliopistolle kymmeniä Venäjältä, Neuvostoliitosta ja Itä-Euroopasta kiinnostuneita kielten-, kirjallisuuden-, kulttuurin- ja historian tutkijoita muun muassa Romaniasta, Itävallasta, Saksasta, Yhdysvalloista, Ruotsista ja Suomesta.

Konferenssin keskiössä oli kysymys siitä, miten naisten kirjoittamassa kirjallisuudessa 1900- ja 2000-luvulla muistetaan Neuvostoliittoa ja Venäjää. Kahden päivän aikana kuultiin kahdeksantoista seminaariesitelmää, joita yhdistäviä teemoja olivat kirjallisuuden ja kirjoittamisen lisäksi muun muassa muistin, liikkuvuuden ja sukupuolen kysymykset.

Konferenssin avasi Simona Mitroiu (Alexandru Ioan Cuza University) keynote-esitelmällään “Generations of Memory in Women’s Narratives: Literary (re)workings of Transnational Disruptions, Intersections, and Transformations”. Mitrou johdatti osallistujat muistin, sukupolven ja identiteetin kysymyksiin tarkastelemalla 2000-luvulla vaikuttavien amerikkalais-venäläis-juutalaisten naiskirjailijoiden Julia Alekseyevan ja Lara Vapnyarin kirjallisuutta.

Muistin ja postmuistin käsitteet toistuivat Ulla Savolaisen (Helsingin yliopisto) ja Anna Helteen (Turun yliopisto) esitelmissä, jotka käsittelivät naisten kertomuksia inkerinsuomalaisista. Savolainen tutki aihetta toimittaja Lea Pakkasan työssä, Helle Anita Konkan omaelämäkerrallisessa romaanissa *Musta passi* (2001).

Arja Rosenholm (Tampereen yliopisto) esitteli puheenvuorossaan yhdessä Natalia Mihailovan kanssa tekemäänsä analyysia siirtolaisuutta käsittelevistä esseistä, joita LiteraruS-kirjallisuusjournaali vastaanotti ”Pamjat migratsii – Migratsija pamjati” – ”Migraation muisto – muiston migraatio”-esseekilpailuun. Rosenholm ja Mihailova esitivät kiinnostavan huomion siitä, kuinka autobiografisissa esseissä siirtolaisuudesta toistuvat sellaiset muistoista kertomisen tavat, joissa muistamisen episodiset ja semanttiset kuvaukset ovat epätasapainoisessa suhteessa toisiinsa. Episodiset muistamisen tavat, jotka tekevät kerto muksista henkilökohtaisia ja kiinnittävät ne aikaan ja paikkaan, korvautuvat esseissä kulttuurisesti jaetuilla diskursseilla, jotka saavat muistavan yksilön toimin-

nan ja muistot vaikuttamaan abstrakteilta ja historiattomilta.

Monikielistä kirjallisuutta käsitteivät esitelmissään Tora Lane (Södertörn University) ja Jenniliisa Salminen (Turun yliopisto). Lane tarkasteli kielten välisiä jännitteitä Katia Kapovichin kaksikielisessä runoudessa. Salminen tarkasteli tapoja, joilla suomalais-venäläinen nuortenkirjailija Dess Terentjeva on neuvotellut kieleen ja genreen liittyviä hybridisyyksiä teoksissaan, medialle antamissaan haastatteluissa sekä sosiaalisessa mediassa.

Ona Renner-Faheyn (University of Montana) puheenvuoro käsitteli identiteetin monimutkaista rakentumista Anya Ulinichin teoksen *Petropolis* (2007) päähenkilön Sasha Goldbergin henkilöhaamon kautta käyttäen erityisesti ”diasporaidentiteetin” (*diasporic identity*) käsitettä. Marina Sivakin (Free University of Berlin) esitelmä keskittyi muistin ja sukupolvien kysymyksiin Maria Stepanovan romaanissa *Memory of Memory* (2017). Fatemeh Shayan (University of Isfahan) tarkasteli poikkeuksellisesti etäyhteydellä pitämässään esitelmässä samaa romaania erityisesti postmuistin käsitteen avulla. Konferenssin ensimmäinen päivä päättyi Viola Parente-Čapková ja Riitta Jyttilän (Turun yliopisto) esitelmään, jossa postmuistin käsitettä hyödynnettiin Sofi Oksasen tuotannon ja sen vastaanoton tarkasteluun. Parente-Čapková ja Jyttilä esittelivät myös Oksasen *Puhdistus* (2008) ja *Koirapuisto* (2019)-romaanien vastaanottoa Virossa ja Ukrainassa.

Konferenssin toinen päivä alkoi Eva Hausbacherin (University of Salzburg) keynote-esitelmällä ”Close distances: Narratives of the Soviet Past in Russian-German Women’s Writings”. Hausbacherin esitelmä käsitteli venäläis-saksalaisten naisten kirjoittamaa nykykirjallisuutta, jossa muistetaan neuvostomenneisyyttä siirtolaisuudesta aiheutuvan etäisyyden takaa, ja esitteli tapoja, joilla teoksissa rakennetaan erilaisia muistamisen narratiiveja.

Marja Sorvari (Itä-Suomen yliopisto) lähestyi venäläissyntyisten Katharina Martin-Virolaisen ja Anna Soudakovan traumaattista sukuhistoriaa käsitteleviä esikoisteoksia postmuistin käsitteen avulla. Withold Bonnerin (Tampereen yliopisto) esitelmässä tarkasteltiin venäläis-saksalaisen kirjailijan Sasha Marianna Salzmannin teoksen *Im Menschen muss alles herrlich sein* (2021) kerrontaa ja kerrotun naissukupolvien ketjun muistia ja muistin katkoksia.

Sabine Egger (University of Limerick) esitteli puheenvuorossaan tapoja, joilla maanpaossa elävät ukrainalaiset naiskirjailijat vaikuttavat saksalaiseen kirjallisuus- ja mediakenttään. Egger näkee kirjailijoiden verrattain suuren medianäkyvyyden vaikuttavan saksalaisessa mediassa laajemmin meneillään olevaan ”Itä-Eurooppalaiseen kääntöseen” ja lisäävän kirjallisuuden kentällä käytävää keskustelua kansainvälisestä politiikasta. Ukrainalaiset naiskirjailijat tuovat saksalaiseen kirjallisuuskeskusteluun myös uusia kysymyksiä muun muassa Neuvostoliiton muistamisen tavoista ja sukupuolesta.

Kristen Welshin (Hobart and William Smith Colleges, Geneva, New York) esitelmä käsitteli venäläis-amerikkalaisten naiskirjailijoiden Olga Grushinin, Anya Ulinichin ja Yelena Akhtiorskayan venäjäksi kirjoitetussa tuotannossa kuvattuja identiteettejä ja naisruumiillisuutta geokorporealisuuden (*geocorporeality*) käsitteen avulla. Asiya Bulatovan (Södertörn University) esitelmä tarkasteli muistin ruumiillisuutta Irina Odoevtsevan muistelmassa keskittyen nälän ja syömisen kokemuksiin muistamisen jäsentäjinä.

Konferenssin toisen etäyhteydellä pidetyn esitelmän piti Inna Sukhenko (Helsingin yliopisto). Sukhenko tarkasteli esitelmässään Chernobyl-kokemusta Alla Shapiron autobiografisessa Chernobylin ydinonnettomuuden 35-vuotismuistoteoksessa *Doctor on Call: Chernobyl Responder, Jewish Refugee, Radiation Expert* (2021). Maria Yelenevskayan (Technion – Israel Institute of Technology) ja Ekaterina Protassovan (Helsingin yliopisto) esitelmä käsitteli eri puolilla Eurooppaa – Isossa Britanniassa, Kreikassa, Israelissa, Norjassa ja Sveitsissä – elävien venäjänkielisten naisten kertomuksia elämästä ja suhteesta menneeseen ja tulevaan.

Konferenssin päätti hieno paneelikeskustelu, jossa Suomessa asuvat venäläistautaiset kirjailijat Polina Kopylova, Zinaida Lindén ja Anna Soudakova kertoivat työstään ja teoksistaan. Paneelikeskustelun jälkeen eloisia keskusteluja jatkettiin Turun keskustassa sijaitsevassa anniskelukahvila Tiirikalassa konferenssi-illallisen merkeissä.

Out of the USSR: Travelling Women, Travelling Memories-konferenssin osallistujia yhdisti aiheellinen huoli venäjän kieleen ja venäläiseen kulttuuriin liittyvän asiantuntemuksen tulevaisuudesta, mutta myös inspiroivan syvälinen ymmärrys tämän asiantuntemuksen keskeisestä merkityksestä historian ja nykyisen poliittisen ja kulttuurisen ilmapiirin ymmärtämisessä. Konferenssi oli ajankohtainen ja hieno päätös *Tekstit liikkeessä*-hankkeelle.

Tämä kirjoitus on julkaistu aiemmin englannin kielellä Tekstit liikkeessä -hankkeen (2018–2020) blogissa osoitteessa <https://tekstitliikkeessa.com/>.

Konferenssiraportti: KIRJALLISUUDENTUTKIMUKSEN PÄIVÄT TURUSSA 3.–5.5.2023

Liisa Merivuori

Kirjallisuudentutkimuksen päiviä vietettiin tänä vuonna Turussa, ja järjestäjinä toimivat sekä Turun yliopiston että Åbo Akademin kirjallisuusoppiaineet. Järjestävät tahot ja kansainvälinen ohjelma mahdollistivat sujuvasti kolmikielisen konferenssin ja tervetullutta yhteistyötä turkulaisyliopistojen välillä. Konferenssin teema KOKEMUS/ERFARENHET/EXPERIENCE tarjosi laajan ja monitieteisen näkökulman kirjallisuuden tarkasteluun, ja sekä keynote-puheenvuoroissa että runsaslukuisissa työryhmissä kuultiin ja keskusteltiin hyvin erilaisista kirjallisuuteen linkittyvistä kokemuksista. Esiin nousivat erityisesti traumaattiset ja rikkovat kokemukset sekä eläinten ja muiden ei-inhimillisten toimijoiden kokemusmaailmat.

Itse konferenssi oli kaksipäiväinen, mutta esiseminaarina toimi 3.5. järjestetty väitöskirjatyöpaja, jonka jälkeen kaikki konferenssiin osallistuneet väitöskirjatutkijat oli kutsuttu vapaamuotoiseen illanviettoon. Ohjelmassa oli rennon tutustumisen ohella pubivisa, jonka yhteydessä kirjoitettiin Turkua ja konferenssin teemaa, kokemusta, käsitteleviä haikuja. Suurin osa päätyi ennustamaan konferenssille hyvää: ”Kokemus kaunis / Turku upea oli / kiitos KTS!” Keskusteluja käytiin varsin onnistuneesti sekä suomeksi, ruotsiksi että englanniksi tai kaikkien kolmen sekoituksella, ja väitöskirjatutkijoiden illanvietto todettiin onnistuneeksi lisäksi konferenssiohjelmaan – ainakin itse toivon, että sellainen on mukana myös tulevilla KTS-päivillä.

Ensimmäisen varsinaisen konferenssipäivän Turun yliopiston Arcanum-rakennuksessa avasi tiiviillä puheenvuorolla Kirjallisuudentutkimuksen seuran puheenjohtaja Jyrki Korpua. Järjestelyistä vastannut väitöskirjatutkijanelikko eli Miranda Geust, Niina Hanhinen, Oiva Ristimäki ja Maarit Soukka saivat kiitosten yhteydessä lempinimen ”Fantastic Four”. Ensimmäistä kertaa KTS-päivien historiassa pääasialliset organisoijat olivat kaikki väitöskirjatutkijoita, mitä pidettiin onnistuneena kokeiluna.

Kaksi kolmesta keynote-puheenvuorosta kuultiin niin ikään torstaina. Ensimmäisenä vuorossa oli Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Viola Parente-Čapková esitelmä, joka käsitteli kirjallisuuden hyödyntämistä suomen kielen opetuksessa, kielen roolia lukukokemuksessa ja lukemisen kautta oppimisen tuottamia jaettuina kokemuksina. Parente-Čapková viittasi puheenvuorossaan johtamansa *Tuntemattomalla päähän – Kaunokirjallisuus aikuisten maahan muuttaneiden suomen kielen edistäjänä* -tutkimusprojektin yhteydessä järjestettyjen lukupiirien järjestäjien ja osallistujien kokemuksiin, joissa korostui tunteiden rooli lukemisessa. Koska KTS-päivät järjestettiin hybriditapahtumana, ei pieniltä teknisiltä ongelmilta avauspuheenvuoron aikana täysin välttytty, mutta konferenssiavustajina toimineiden opiskelijoiden joukko sai ne ratkottua varsin nopeasti.

Toisen keynote-puheenvuoron piti norjalaisen Tromssan yliopiston filosofian apulaisprofessori Lovisa Andén. Tällä hetkellä Andén johtaa *Muted Memoirs and Silenced Stories: Memoirs by Women of the Gulag Archipelago*-tutkimusprojektia Åbo Akademiassa, ja myös hänen puheenvuoronsa käsitteli Gulag-aiheista todistuskirjallisuutta (*testimonial*

literature). Andén puhui todistuskirjallisuuden kokemuksellisen totuuden suhteesta historialliseen totuuteen ja Gulag-kertomusten hitaasta ja edelleenkin osittaisesta pääsystä yleiseen tietoisuuteen ja keskusteluun. Erityisesti Andén korosti vankileireillä olleiden naisten kokemusten ja niistä kertomisen mahdollisuuksien erityisyyttä suhteessa miesten kokemuksiin. Torstain keynote-puheenvuorot tarkastelivat konferenssin teemaa eli kokemusta siis hyvin erilaisista näkökulmista mutta tiukasti kirjallisuuteen kiinnittyen, ja molemmat herättivätkin yleisössä runsaasti kysymyksiä.

Työryhmiin siirryttäessä vaivana oli runsaudenpula: samaan aikaan pyöri aina kuusi eri työryhmää. Torstaina ensimmäisinä vuorossa olivat ”Kirjallisuushistorian uudistuvat metodit (osa 1)”, ”Maailman ja kirjallisuuden kohtaamisen muotoja ja tunteita”, ”Ihminen, eläin – ympäristö, miljöö”, ”Kirjallisuus, mielenterveys ja sen hoito”, ”Muisti ja kertomus” sekä ”Kirjallisuus, kokemus ja kone (osa 1)”. Kahvitauon jälkeen käynnistyivät ”Tieto, totuus ja tarina: metamoderni todellisuuden kokemus nykyfiktiossa”, ”Romaanin tieto I: Kokemus, muoto, tekniikka”, ”Kirjallisuus, tarinat ja hyvinvointi” sekä ”Kirjallisuus, kokemus ja kone (osa 2)”-työryhmät ja lisäksi ”Pohjoista luontoa kuvittelemassa” -hankke-esittely sekä ”Miten tutkia lukukokemuksia?” -paneelikeskustelu. Puhujina nähtiin niin aloittelevia väitöskirjatutkijoita kuin kirjallisuuden professorejakin, ja kuulijoita riitti kaikkiin tilaisuuksiin.

Jaksavimmat siirtyivät työryhmien päätyttyä Turun kaupunginkirjastolle KTS-päivien yhteydessä perinteisesti järjestettyä kirjailijavierailua varten. Turussa haastateltavina olivat yleisen kirjallisuustieteen professori ja esikoiskirjailija Hanna Meretoja sekä lavarunoilija, kirjailija ja aktivisti Rosanna Fellman. Kuten koko päivien ohjelma myös kirjailijahaastattelu oli kaksikielinen. Keskustelun teema oli akateemisen ja intellektuaalisen perspektiivin merkitys kaunokirjallisuudelle ja kaunokirjallisen luomisen kokemukselle.

Tiiviin konferenssipäivän päätteeksi päästiin konferenssi-illalliselle Café Pegasukseen. Järjestäjänelikko yllätti osallistujat eräänlaisella istumajärjestyksellä: kaikille jaettiin sisään tullessa valokuva, ja pöydistä piti löytää samanlainen. Alun kauhunväristysten jälkeen idea tuntui ihan hauskalta – erilaisia kuvia oli vain muutama, eli omaan istumapaikkaan ja vieruskavereihin pystyi vaikuttamaan, mutta samanlaisen kuvan etsiskely tarjosi myös mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin. Puheensorinasta päätellen juttuseuraa löytyi kaikille, oli se sitten ennalta tuttua tai tuntematonta. Jälkiruoan ohessa käytyjen jatkokuiskuttelujen ja -huutelujen jälkeen konferenssiväkeä valui ainakin Cosmic Comic Caféeseen sekä Pelimieheen, ensimmäiseen todennäköisesti kirjallisuuspositiivisen ympäristön ja jälkimmäiseen karaokemahdollisuuden perässä. Keskustelun ja klassikkokappaleiden ohella päästiin nauttimaan esimerkiksi ”KTS-kollektiivin” tarjoamasta varsin monitaiteisesta Cha cha cha -esityksestä...

Toinen konferenssipäivä käynnistyi Åbo Akademin Arkenilla ensimmäisestä päivästä tutulla valinnanvaikeudella eli kuudella päällekkäisellä työryhmällä. Ensimmäisenä vuorossa olivat ”Kirjallisuushistorian uudistuvat metodit 2”, ”Autofktion kokemukset”, ”Ruumiillisuus: keinot, lukija, tekijä”, ”Romaanin tieto II: Yhteiskuntakritiikki, tekijä ja kirjallisuuden kenttä”, ”Affekti ja tunne” sekä ”Ääniä ajassa ja paikassa”-työryhmät. Lounastauon jälkeen vuorossa oli konferenssin kolmannen keynote-puhujan, Royal Holloway,

University of London-yliopiston emeritusprofessori Colin Davisin puheenvuoro.

Davis keskittyi esitelmässään kirjallisuuden ja kokemuksen ytimeen eli lukukokemuksen tarkasteluun. Hän esitteli lyhyesti aihetta koskevia runsaslukuisia tutkimuksia sekä lukemisen merkitysten analysointiin liittyvää ongelmaa: miten merkityksellisyys, silloinkin kun se on tutkimuksellisesti todistettu, saadaan välittymään ihmisille, jotka eivät lue? Davisin mukaan kirjallisuudentutkimuksen maailmassa vaarana on se, että tieteenalan käymiä keskusteluja kuuntelevat vain ne, jotka jo valmiiksi ovat aiheesta kiinnostuneita. Esitelmä ei pyrkinyt esittämään valmiita vastauksia tähän ongelmaan, mutta herätti kuulijat kiinnittämään siihen erityistä huomiota ja siten kenties itse keksimään ratkaisuja. Puheenvuoro tuntui sopivan konferenssin teemaan ja ilmapiiriin erinomaisesti.

Ohjelmassakin ”juoksukahveiksi” nimetyn pikaisen kahvitaun jälkeen siirryttiin viimeisten työryhmien pariin. Iltapäivän täyttivät ”Ilmatoon ja ympäristöön liittyvä kokemus”, ”Kerronta ja kokemuksen välittyminen”, ”Sukupuolet, seksuaalisuudet ja kokemus kirjallisuudessa ja kirjallisuudentutkimuksessa”, ”Eläimelliset kokemukset ja kriittinen eläintutkimus”, ”Intermediaalinen kokemus sarjakuvassa ja teatterissa” ja ”Poliikkaan, sotaan ja kansalaisuuteen liittyvä kokemus” -työryhmät. Jo työryhmien nimien perusteella koko konferenssin ohjelma oli siis todella monipuolinen ja tarjosi runsaasti mahdollisuuksia myös monitieteiseen lähestymistapaan.

Viimeisten työryhmien jälkeen osallistujat koottiin vielä lyhyeen lopetustilaisuuteen, jossa järjestäjät, esiintyjät ja kuulijat pääsivät vaihtamaan viimeiset kiitokset ja tervehdykset. Kokemus konferenssin teemana tuntui monipuolisuudessaan toimivalta, mutta ei kuitenkaan aivan liian avoimelta. Se tarjosi myös hyvän huumorimahdollisuuden järjestäjänelikon loppupuheenvuoroihin: jokainen maininta ”kokemuksesta” tuli korostettua jo vähän väsyneillä naurahduksilla. Itselleni kyseessä olivat ensimmäiset KTS-päivät, joihin osallistuin, ja liioittelematta voin sanoa viihtyneeni erinomaisesti – odotan jo innolla ensi vuotta Jyväskylässä!

Konferenssiraportti:
UUSIA NÄKÖKULMIA, ESIINTYMISKOKEMUSTA JA
OSALLISUUTTA TIEDEYHTEISÖSSÄ
Kirjallisuustieteiden opinnäytetyökonferenssi 3.5.2023
Henna Hurme & Matilda Kirvelä, konferenssin järjestäjät

Toukokuun alussa järjestettiin neljättä kertaa kotimaisen kirjallisuuden ja yleisen kirjallisuustieteen yhteinen opinnäytetyökonferenssi, jossa viisi opiskelijaa piti yleisölle esitelmän kandidaatintöidensä ja pro gradujensa pohjalta. Idea konferenssiin on alun perin ollut kotimaisen kirjallisuuden, mutta ainejärjestöjen yhdistyttyä konferenssi on laajentunut molempien kirjallisuusaineiden yhteiseksi. Kotimaisesta kirjallisuudesta kandidaattitutkielmiaan esittelivät Joel Suontama otsikolla ”Harry Salmenniemi kokeellisena keinona Harry Salmenniemen kokeellisissa novelleissa”, Asa Palo otsikolla ”En tiedä mihin meen / jos maapallo hukkuu paskakerrokseen’ – Ympäristöahdistus ja utopian kaipuu Gösta Sundqvistin lauluteksteissä” sekä Matilda Kirvelä otsikolla ”Usko sinä että kaikki on politiikka, / minä uskon että jokainen päivä on kertomus’ – Arjen poliittisuus ja epäpoliittisuus Eeva Kilven runokokoelmassa *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* ja *Terveisin*”.

Yleisestä kirjallisuustieteestä puolestaan kuultiin Sofia Kahrin kandidaattitutkielmasta ”Toistuvat hiljaisuuden jaksot, kehottomat äänet ja irrationaaliset kuulohavainnot – Äänimaisema transkulttuurisen trauman ilmentäjänä Joseph Conradin teoksessa *Heart of Darkness*” sekä Taneli Topparin pro gradu -tutkielmasta ”Supistuneen aikahorisontin ja kyynisen elämänasenteen väliset kytkökset John Barthin romaanissa *The Floating Opera*”. Kuten jo opinnäytetöiden otsikoista voi huomata, aiheet ovat vahvasti kiinni nykyajassa ja yhteiskunnassa. Aihevalinnat ja opinnäytteissä hyödynnetyt teoreettiset viitekehykset kertovat myös siitä, mikä opiskelijoita tällä hetkellä kiinnostaa. Vaikka hyötynäkökulman ei tulisi olla kirjallisuuden ja sen merkittävyyden keskiössä, sillä kirjallisuudella ja sen tutkimuksella on itseisarvo myös ilman ajatusta hyödyllisyydestä tai tuottavuudesta, konferenssissa kuullut esitelmät osoittavat, että kirjallisuus ei ole erillään yhteiskunnasta ja kirjallisuustieteillä on myös yhteiskunnallista merkitystä. Kirjallisuudentutkimus auttaa meitä muun muassa ymmärtämään ja haastamaan yhteiskuntaa sekä tarkastelemaan kriittisesti maailmaa, jossa elämme unohtamatta historiaa. Se tuo analyttisyydessään ja pohdiskelevuudessaan myös vastapainoa ajallemme, jonka keskiössä ovat nopeat klikkaukset ja kohut.

Opinnäytetyökonferenssi antaa opiskelijoille mahdollisuuden kokeilla julkista esiintymistä tutussa ympäristössä matalalla kynnyksellä mutta kuitenkin vakavasti otettavasti. Konferenssi mahdollistaa keskustelun niin oman kuin muidenkin opinnäytetöiden aiheista, ja ennen kaikkea se antaa opiskelijoille mahdollisuuden esiintyä oman aiheensa asiantuntijoina. Toivommekin konferenssin toimivan opiskelijoille mahdollisuutena kasvattaa omaa akateemista itsevarmuuttaan. Samalla konferenssi on innostava kokemus niin kirjallisuuden kuin muidenkin alojen kirjallisuudentutkimuksesta kiinnostuneille opiskelijoille sekä henkilökunnalle ja tutkijoille, koska se kokoaa yhteen kirjallisuuden nykyisiä ja tulevia ammattilaisia sekä kirjallisuudesta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneita ihmisiä keskustelemaan opinnäytetöistä ja kirjallisuustieteistä.

Kirjallisuusaineiden opiskeluun sekä opinnäytetyön tekemiseen kuuluu paljon itsenäistä työskentelyä, ja siksi toivommeakin konferenssin mahdollistavan opiskelijoille tunteen siitä, että he ovat osa tiedeyhteisöä. Muiden kanssa keskustelu on inspiroivaa, ja keskustelun kautta myös oman työskentelyn reflektointi mahdollistuu. Konferenssi voikin parhaimmillaan avata opiskelijoille uudenlaisia näkökulmia oman opinnäytetyönsä aiheeseen, ja keskustelussa saattaa nousta esiin sellaisiakin huomioita, joita ei välttämättä seminaareissa ole käsitelty. Esittelemällä omaa opinnäytetyötään voi saada yleisöltä myös uusia ideoita, joita voi mahdollisesti hyödyntää myöhemmissä opinnoissa ja tutkimuksessa.

Etenkin akateemisesti nuoremmille opiskelijoille opinnäytetyökonferenssin seuraaminen on loistava keino tutustua tiedeyhteisön toimintatapoihin. Opinnäytetyökonferenssin avulla on myös mahdollista etsiä inspiaraatiota oman opinnäytetyön aihetta varten, kun pääsee tutustumaan aiheisiin, jotka kiinnostavat omia opiskelukavereita. Opinnäytetyöt voivat etenkin opintojen alussa vaikuttaa pelottavilta, ja siksi konferenssi onkin mainio tapa tutustua siihen, millainen kandidaatin tutkielma tai pro gradu -tutkielma oikein on ja mitä se mahdollisesti voisi käsitellä. Jatkossa kannustammekin yleisöksi myös sellaisia opiskelijoita, joilla oma opinnäytetyö ei ole vielä ajankohtainen, sillä opinnäytetyökonferenssi tarjoaa loistavan mahdollisuuden tutustua siihen, millaisia opinnäytetyöt kirjallisuusaineissa voivat olla. Tärkeintä tietenkin on mahdollisuus keskusteluun ja yhteisöllisyyteen: se, ettemme ole vain itsenäisiä puurtajia vaan osa tiedeyhteisöä ja laajempaa kokonaisuutta.

Tutkimusesittely:
FRAGMENTIN TAJUT
Katkelmallisen muodon käyttöjä 2000-luvun suomalaisessa runoudessa
Miikka Laihinen, post doc -tutkija, kotimainen kirjallisuus, Turun yliopisto

Mikael Bryggerin runokokoelmaan *Valikoima asteroideja* (poEsa, 2010) on painettu kolme kaksirivistä, suomenkielistä tekstiä, jotka teoskokonaisuuden sisällysluettelossa nimetään ”Pompeijin seiniltä löytyneiksi fragmenteiksi”. Aikalaiskriitikeissä Bryggerin teos vastaanotettiin – ja sitä on sittemmin tutkittukin – kokeellisena, uutta ilmaisullista maastoa monin eri tavoin kartoittavana runoutena. Pompeijilainen fragmentti tuntuu kuitenkin viittaavan temporaalisessa katsannossa aivan päinvastaiseen suuntaan – kaikkein uusimman sijaan pikemmin kaikkein vanhimpaan kaunokirjalliseen maisemaan¹.

Mitä pompeijilaisten fragmenttien suomennokset Bryggerin teoksessa ilmaisevat, tai oikeammin: mitä ilmaisullista käyttöä antiikin tekstikatkelmilla on osana kotimaista kokeellista nykyrunoteosta? Muun muassa tätä kysymystä pähkäilen Alfred Kordelinin säätiön ja Koneen Säätiön rahoittamassa post doc -tutkimuksessani ”Fragmentin tajut. Katkelmallisen muodon käyttöjä 2000-luvun suomalaisessa runoudessa”. Tutkimus toteutetaan Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineessa vuosina 2022–2025. Tätä kirjoittaessa vaikuttaa lisäksi joltisenkin varmalta, että akateemisen lukuvuoden 2023–2024 ajan työstän tutkimustani vierailevana tutkijana Napolin L’Orientale-yliopistossa, Pompeijin ja Herculaneumin raunioiden fragmenttiikaltaan sangen rikkaassa kirjoitusmaisemassa.

Kysymys fragmentista suomalaisen nykyrunouden ilmaisukeinona ei rajoitu yksinomaan Bryggerin kokeellisen (suomenkielisen) esikoisteoksen tasolle. Runoilmaisua katkelmalliseksi, tyhjänvalkoisen tilan rytmittämäksi kirjoitukseksi pilkkova fragmenttimuoto yleistyi kotimaisten runoilijoiden keinovalikoimassa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppusuoralla. Runouden vastaanoton tasolla fragmenttimuodosta tehtiin ensi kertaa laajempi numero Olli-Pekka Tennilän esikoisteoksen *ololo* (ntamo, 2008) yhteydessä.

Hahmotus- ja laskutavasta riippuen Suomessa on sitten Tennilän esikoiskoelman julkaistu fragmenttimuotoa hyödyntävää runoutta jotakin viidentoista ja kolmenkymmenen nimekkeen väliltä. Virtaus ei lisäksi osoita hiipumisen merkkejä. Päin vastoin: keväällä 2023 ilmestynyt vihkomuotoinen julkaisu, Tennilän ja Kristian Blombergin yhteiskontribuutio *Itseään täydentävä raunio – fragmentin poetiikkaa* (Poesiavihkot #37), avautuu jälkisanansa poeettisten formulointien valossa pikemmin kohti tulevaa kirjoitusta kuin jo hiipuvaa ilmaisullista ilmiötä.

Post doc -tutkimukseni rungon muodostavissa artikkeleissa kysyn, mitä suomalaisen nykyrunouden yksittäiset fragmenttimuotoiset tekstit ja laajemmat fragmentaariset kokonaisuudet ilmaisevat. Mitä ovat fragmentin ilmaisulliset ominaispiirteet, ja mitä sellaista fragmenttimuotoinen kirjoitus mahdollistaa, mihin ”perinteinen”, tekstit omille –so. niille ja vain niille varatuille – sivuilleen eristävä taittoratkaisu ei yllä tai kykene? Miten fragmentit kommunikoivat keskenään, ja miten kotimaisen nykyfragmentin ilmai-

¹ Ajatus kaunokirjallisesta maisemasta ammentaa tässä Kristina Milnorin (2014) pompeijilaisia fragmentteja käsittelevästä tutkimuksesta *Graffiti and the Literary Landscape in Roman Pompeii*.

maisullinen toiminta eroaa yhtäältä ei-fragmentaarisesta nykyrunoudesta, toisaalta fragmentin ”lähilajiksi” perinteisesti ymmärretyn aforismin ominaispiirteistä?

Ajankohta tutkimustani suurpiirteisesti esittelevälle kirjoitukselle tuntuu juuri nyt eri hedelmälliseltä. Kun työtä on takana piirun verran yli vuoden päivät, huomaan olevani tilanteessa, jossa valtaosa tutkimusta linjaavista kysymyksistä ammottaa vielä ap-
posen avoimena, mutta samaan aikaan jotakin on ehtinyt myös jo selvitä. Hanke-esittelyn tekstilajin konventioita mukaillen asiat voisi olla mielekäästä esittää suunnitelmanomaisesti, yksinomaan tutkimusongelmiin, konteksteihin ja menetelmiin keskittyen. Oman tutkimukseni kohdalla tämä olisi yhtä kaikki aavistuksen epärehellistä – kuten edellä totean, jotakin on jo selvinnyt.

Tätä kirjoittaessa vielä toimitusprosessin mausteliemissä marinoituvan argumenttini mukaan kysymys fragmenttimuodosta näet näyttäisi suomalaisessa nykyrunouudessa kytkeytyvän olennaisesti ainakin *ajan* ongelmaan. Kysymys ajasta konkretisoituu nykyfragmenttiikassa niin tekstien suorien ja epäsuorien historiallisten viittausten, kirjoituksen sanasto-, aihe- ja motiivitason detaljien kuin tekstien lukemistilanteissa konkreettisuuvien, ajan kokemiseen ja/tai tuntemiseen liittyvien ilmiöiden muodo(i)ssa.

Toisin kolmaistuna: aikaa ja sen kulumista eri tavoin sanallistavissa teksteissä ilmaisun fragmentaarinen muoto vaikuttaa merkittäväällä tavalla siihen, miten ja millaisena lukija hahmottaa tekstien lukutapahtumassa konkretisoituvan ja sitä määrittävän ajan kulumisen. Jos väite vaikuttaakin aavistuksen sotkuiselta, johtuu se siitä, että kirjoituksen, lukemisen ja ajan väliset suhteet eivät ainakaan omissa analyyseissäni ole osoittautuneet kaikkein selkeimmiksi, käsitteellis-kategoriisiin laatikoihin ongelmitta loksahdeleviksi asiakokonaisuuksiksi. Tällainen sotkuis-tapahtumallinen solmukimppu toteutuu esimerkiksi jo mainitussa Olli-Pekka Tennilän teoksessa *ololo* sekä Erkka Finlanderin vuonna 2016 julkaistussa, kauttaaltaan fragmentaariseen muotoon taitetussa kokoelmassa *Torso*.

Kysymys ajasta liittyy olennaisesti myös siihen vielä toistaiseksi hypoteettisen alueelle paikantuvaan etiäiseen, jonka mukaan kotimaisen nykyrunouden fragmenttimuoto nojaa yhtä aikaa kahteen temporaaliseen olkapäähän. Yhtäältä fragmenttimuotoinen ilmaisu tuntuu monin paikoin niveltävän kotimaisen 2000-luvun runouden kielikeskeisen, kieltä ja sen asioita ilmaisussaan painottavan, virtauksen yhteyteen. Toisaalta, kuten jo tämän kirjoituksen alussa nostin esille, fragmentilla tekstilajina on vuosituhan-
tinen materiaallinen historiansa, joka vaikuttaa väistämättä myös siihen, miten suomalaisen nykyrunouden fragmenttimuotoista ilmaisua on asianmukaista lähestyä. Antiikin tekstifragmenttien, ”kaunokirjallisten graffitien”, ohella ajatus fragmentin materiaalisesta historiasta viittaa varsinkin saksalaisen varhaisromantiikan skribenttien, esimerkiksi Novaliksen (1772–1801) ja Friedrich Schlegelin (1772–1829), fragmenttia tekstilajina kehittämään pyrkineeseen poeettiseen projektiin.

Samaan – tai kenties pikemmin *eri* – aikaan on ilmeistä, että fragmenttimuodon ilmaisulliset erityispiirteet eivät tyhjene yksinomaan kysymykseen kirjoituksen ja kirjallisuuden ajasta. Kotimainen nykyfragmenttiikka herättää koko joukon kysymyksiä, jotka voivat liittyä tai olla liittymättä edellä hahmoteltuun ajan ongelmaan.

Esimerkiksi: Mitä ja/tai millaista on fragmenttimuodon materiaalisuus Raisa

Marjamäen kokoelmassa *Ei kenenkään laituri* (Poesia, 2014)? Miten Olli-Pekka Tennilän Runeberg-palkitun teoksen *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* (Poesia, 2011) sangen omintakeisesti toimivat l-grafeemit liittyvät kysymykseen ilmaisun fragmentaarisuudesta? Millaista rytmiikkaa fragmenttimuotoinen kirjoitus tuottaa Kaija Rantakarin Kalevi Jäntin palkinnolla huomioidussa teoksessa *Koko meren laajuus* (Poesia, 2018)?

Ja vielä, kenties jopa ennen kaikkea: mikä ja/tai millainen on fragmenttimuodon suhde suomalaisen nykyrunouden kielen materiaalisia ominaisuuksia painottavaan kokeellistumisen virtaukseen – ilmiöön, joka oman väitöstutkimukseni keskeisen tutkimustuloksen perusteella näyttäisi tulevan temporaalisessa katsannossa suorastaan hämmästyttävän liki fragmenttimuodon ilmaisullista tihentymistä kotimaisen nykyrunouden ilmaisukeinona? Miten tämä ilmenee esimerkiksi Kristian Blombergin visuaalisia tehokeinoja hyödyntävässä fragmenttikokoelmassa *Kaikessa hiljaisuudessa* (Poesia, 2019) ja Mikael Bryggerin teoksessa *Tuuliatlas* (Poesia, 2014)?

Muiden muassa näihin kysymyksiin paneudun post doc -tutkimuksessani, jolle varattu temporaalinen, mentaalinen sekä erilaisten raha- ja merkkimäärien määrittämä tila uhkaa osoittautua turhan kitsaasti rajatuksi. Mene ja tiedä, kenties myös oma tutkimuksellinen kirjoittamiseni hyötyisi tässä suhteessa fragmentaarisen muodon luovasta hyödyntämisestä.

Tutkimusesittely:
VÄITÖSTUTKIMUS TOIMIJAVERKKONA
Ei-inhimilliset toimijuudet itämerensuomalaisesta mytologiasta inspiroituneessa
lasten ja nuorten nykyfantasiassa

Isla Parkkola, väitöskirjatutkija, kotimainen kirjallisuus, Turun yliopisto

Puussa oli haltijan muoto, Paju näki sen heti. Se suorastaan kutsui veistämään valmiiksi sen, minkä virta oli jo aloittanut. Paju otti puukon taskustaan, vaikka tiesi, ettei olisi pitänyt, ei ainakaan väärällä kädellä.

Puukko veisti puuta alkuun varovaisesti, lastut lensivät tahdottomina maahan. Hitaasti puu alkoi päästää otteestaan sitä, mitä piti sisällään. Oli kuin jokin olisi ohjannut Pajun puukkoa, ottanut voimaa sammon kirosta, jota Paju kantoi mukanaan.

–Katri Kauppinen: *Laakson linnut, Aavan laulut* (= LLAA, Otava, 2022, 22–23)

Katkelmassa Katri Kauppisen romaanista *Laakson linnut, Aavan laulut* moninaiset ei-inhimilliset toimijuudet osallistuvat ihmishahmon, Pajun, kanssa prosessiin, jossa joen penkerelle huuhtoutuneesta puunpalasesta muotoutuu ”karhu, *mesikämmen metsän valtias, kontio kankaiden kuningas*” (LLAA 23). Tässä prosessissa Pajun rooli aktiivisena, omia tarkoituksiperiään määrätietoisesti toteuttavana ihmissubjektina asettuu kyseenalaiseksi. Sen sijaan, että hän tietoisesti haraisi maata katseellaan löytääkseen karhun veistämiseen erityisen hyvin soveltuvan kappaleen puuta, hän tulee lyöneeksi siihen jalkansa. Juuri satumalta kohdattu objekti houkuttelee hänet tarttumaan puukkoon ja ryhtymään veistämisen aktiin, joka ei sekään palaudu yksin ihmiseen. Toimintaa kuvaavat verbit nimittäin ohjaavat huomion yhtä lailla virtaan ja puukkoon subjekteina toiminnan taustalla. Näin sen lähde jakautuu ja hämärtyy. Lopultakaan Paju ei missään vaiheessa pääte veistää karhua. Sen sijaan eläimen muoto ikään kuin nousee puusta itsestään. Oikeastaan ihmismieli näyttäytyy yhtä tahdottomana kuin veitsen terän tieltään sysäävät lastut. Vasta jälkikäteen Paju tarkastelee lähemmin sylissään lepävää esinettä ja pohtii: ”Oliko hän todella veistänyt sen?” (LLAA 23)

Se on hyvä kysymys, niin hyvä itse asiassa, että päädyin pureutumaan siihen väitöstutkimuksessani, jonka parissa olen työskennellyt viimeisen vuoden ajan Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineessa. Arcanumiin olen ajalehtinut Jyväskylän yliopistosta, josta valmistuin maisteriksi syksyllä 2020. Tänä vuonna olen ollut monessakin mielessä uuden äärellä, mutta jatko-opinnoissa vauhtiin pääsemistä ovat helpottaneet varsinkin vanhat ja uudet tutkijaystävät, loisto-ohjaajien Elsi Hyttisen ja Päivi Lappalaisen tuki sekä Suomen Kulttuurirahaston rahoitus. Väitöstyön aloittelemisen ohessa olen muun muassa toimittanut tätä vuosikirjaa, mikä on tarjonnut minulle ilahduttavan mahdollisuuden kurkistaa myös Turun yliopiston kirjallisuusaineiden perustutkinto-opiskelijoiden maailmaan.

Artikkelimuotoisessa väitöskirjassani lähestyn ei-inhimillisten toimijuuksien roolia sekä inhimillisen ja ei-inhimillisen välistä suhdetta suomenkielisessä, 2000-luvulla

julkaistussa lasten ja nuorten fantasiakirjallisuudessa, joka hakee vaikutteita itämerensuomalaisesta mytologiasta. Huomioni kohdistuu pääasiassa elottomiin objekteihin – olivat kyseessä sitten luonnon tai ihmisen muotoilemat esineet – ja kasveihin, sillä olen kiinnostunut siitä, millä tavoin oliot, joita ei tavata nähdä tietoisina, tekevät toimintaansa näkyväksi aineistossani kanssatoimijoina ihmis- ja humanoidihahmojen sekä muiden kohdeteosteni elementtien, kuten maailmanrakennuksen ja kerronnan keinojen kanssa. Näkökulmalleni on keskeistä, kuinka aineistoni kytkös itämerensuomalaiseen mytologiaan ja sen representaatioihin, kuten Elias Lönnrotin *Kalevalaan*, vaikuttaa ei-inhimillisyyksien mahdollisuuteen toimia ja jättää jälkiä toiminnastaan osana enemmän tai vähemmän fantastisia tarinamaailmoja. Toisaalta tarkastelen myös sitä, miten ilmiöt, jotka tyyppillisesti käsitetään inhimillisen toiminnan ilmentymiksi, kuten myyttien kehkeytyminen ja liikehtiminen niin ajassa kuin paikassakin, kytkeytyvät myös ei-inhimilliseen ja sekoittuvat sen kanssa kyseenalaistaen näin erillisten kategorioiden mielekkyyttä.

Tutkimukseni taustalla vaikuttavat posthumanistinen kirjallisuudentutkimus, uusmaterialistinen filosofia ja toimijaverkkoteoreettinen ajattelu, minkä lisäksi se kytkeytyy lastenkirjallisuuden tutkimukseen, spekulatiivisen fiktion tutkimukseen sekä itämerensuomalaisen kansanperinteen tutkimukseen. Niin posthumanismin kuin uusmaterialismin keskiössä on pyrkimys purkaa luonnon ja kulttuurin, inhimillisen ja ei-inhimillisen sekä materian ja merkityksen välisiä vastakkainasetteluja. Kritiikin kohteena on ihmiselle keinotekoisesti annettu erityisasema suhteessa muuhun maailmaan sekä humanistiseen traditioon usein liittyvä antroposentrismi¹. Keskeinen keskustelukumppani työlleni on toimijaverkkoteoria, jota on kehitelty muun muassa ranskalainen tieteenfilosofi, sosiologi ja antropologi Bruno Latour teoksessaan *Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory* (Oxford University Press, 2005) ja koko joukossa muita julkaisuja sekä yksin että yhdessä muiden tutkijoiden kanssa. Teoria tähdentää, että toimijuus rakentuu vain ja ainoastaan suhteessa toisiin toimijuuksiin eikä pysähdy ihmiseen. Mikään ei toimi tyhjiössä, vaan erilaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat muodostavat verkostoja, jotka muuttavat muotoaan uusien toimijoiden liittyessä niihin tai poistuessa niistä. Kirjallisuudentutkimukseen ajatusta on soveltanut esimerkiksi Rita Felski teoksessaan *Limits of Critique* (University of Chicago Press, 2015), jossa hän lähestyy ei-inhimillisinä toimijoina kokonaisia kirjoja mutta myös henkilöahmoja, juonikuvioita, kerronnan keinoja ja niin edelleen. Yhdessä muiden toimijuuksien kanssa kirjallisuus osallistuu maailmaan ja muodostaa uusia kontakteja ajan ja paikan rajojen yli.

Tästä näkökulmasta tarkastelen itämerensuomalaisen mytologian ja nykykirjallisuuden välistä suhdetta verkostona, johon osallistuu lukuisia toimijuuksia niin tarkastelemieni kirjojen sisäisissä todellisuuksissa kuin meidän maailmassamme. Mytologioista inspiroituneessa nykyfiktiossa havainnollistuu hyvin se, että muinaisinaan pidetyt myytit eivät koskaan saavuta päätepistettä ja pysähdy paikoilleen. Tutkimukseni perustuu ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden tarkalle lukemiselle tekstianalyysin keinoin

1 Posthumanismista ja uusmaterialismista voi lukea lisää esimerkiksi artikkelikokoelmista *Posthumanismi* (toim. Karoliina Lummaa ja Lea Rojola, Eetos, 2014), *Sotkuiset maailmat – Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus* (toim. Elsi Hyttinen ja Karoliina Lummaa, Nykykulttuuri, 2020) ja *New Materialisms – Ontology, Agency, and Politics* (toim. Diana Coole ja Samantha Frost, Duke University Press, 2010).

uusmaterialistisista, posthumanistisista ja toimijaverkkoteoreettisista lähtökohdista käsin. Aineistoani en tässä vaiheessa väitöskirjaprosessiani ole lyönyt lukkoon, mutta rajaan sen suomeksi julkaistuihin, lapsille, nuorille tai nuorille aikuisille suunnattuihin nykyromaaneihin, joilla on selkeästi osoitettava yhteys Suomen ja Karjalan myyttiseen perinteeseen esimerkiksi sillä perusteella, että ne nimeävät suoraan mytologioista peräisin olevia olentoja, paikkoja tai objekteja. Osa korpukseni teoksista viittaa nimenomaan *Kalevalaan*, kuten Timo Parvelan seikkailutrilogia *Sammon vartijat* (Tammi, 2007–2009), kun osa taas ei nosta Lönnrotin eeposta esiin eksplisiittisesti. Tästä huolimatta *Kalevala* kytkeytyy osaksi niidenkin verkostoa liittymällä olennaisesti tietyllä alueella tai tiettyjen kulttuurien vaikutuspiirissä elävien ihmisten jaettuun kulttuuriseen muistiin.²

Halusin ryhtyä tutkimaan juuri fantasiaa paitsi siksi, että olen lukijan roolissa aina pitänyt fantasiakirjallisuudesta, myös siksi, että näen sen avaavan spekulatiivisuudessaan uusia ja yllättäviä väyliä päästä ei-inhimillisen toiminnan jäljille ja olevan näin ollen erityisen kiinnostava tutkimuskohde. Lasten- ja nuortenkirjallisuudessa minua kiehtoo monikin asia mutta erityisesti se, millaisia tapoja käsittää ja kohdata ei-inhimillinen hahmottuu teoksista, joilla on usein opettamaan tai voimaannuttamaan pyrkivä pohjavire ja jotka tapaavat olla selkeitä, juonellisia, jouhevasti eteneviä kokonaisuuksia. On vaikea arvioida, millaisia konkreettisia vaikutuksia kirjallisuuden lukemisella voi olla nuoren lukijan tapaan katsoa maailmaa ja sen ei-inhimillisyyksiä myös omassa arkitodellisuudessaan, varsinkaan empiiristä lukijatutkimusta tekemättä.³ Tekstianalyysin keinoin on kuitenkin mahdollista tutkia, millaisia katsantokantoja kirjallisuus ehdottaa. Alun perin tarkoitukseni oli perehtyä laajemmin nuorelle yleisölle suunnattuun, suomalaisen nykyfantasiaan, mutta päädyin – pikemminkin kuin päätin – keskittymään myyteistä ammentavaan kirjallisuuteen, kun havahduin aineistoa kartoittaessani vaikutteiden suosioon tuoreessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa.

Havainnon myötä kiinnostuin siitä, miksi esikristilliset uskomukset puhuvat meille niin kovaan ääneen juuri nyt ja mitä niihin sisältyvälle maailmankuvalle tapahtuu sen asettuessa vuorovaikutukseen esimerkiksi nykyaikaa leimaavien ympäristöongelmien kanssa. Jäin pohtimaan, onko ekokriisi ja siihen liittyvä huoli synnyttänyt tarpeen kurottaa kirjallisuudessa kohti varhaisempaa maailmaa, jossa ihmisen uskotaan eläneen harmoniassa ei-inhimillisen luonnon kanssa, sitä kunnioittaen ja sen kanssa yhteen kietoutuen. Arvelenkin myyteistä ammentavien lasten- ja nuortenkirjojen kytkeytyvän usein laajempiin ekologiisiin, ihmisen vallankäyttöä koskeviin teemoihin. Kirjallisuus voi tuoda lohtua toivottomalta tuntuvaan tilanteeseen ja auttaa käsittelemään hankalia ympäristötunteita, jotka värittävät yhä nuorempien lasten kokemusmaailmaa. Lisäksi se voi tarjota vaihtoehtoja ylikulutukselle ja ei-inhimillisen luonnon riistolle perustuvalla elämäntavalla. Myyttisen aineksen yleisyyteen suomenkielisen nykyfantasian maailmoissa saattaa toisaalta vaikuttaa myös ainakin angloamerikkalaisessa ja skandinaavisessa las-

2 Kulttuurisesta muistista ja nykykirjallisuuden *Kalevala*-adaptaatioista ovat kirjoittaneet väitöskirjoissaan ja niihin liittyvissä artikkeleissa esimerkiksi folkloristi Merja Leppälahti (Turun yliopisto, 2022) ja kirjallisuudentutkija Elli-Mari Ahola (Tampereen yliopisto, 2023).

3 Empiirisen ekokritiikin keinoin tähän haasteeseen on tarttunut ainakin Toni Lahtisen johtama tutkimushanke *Kirjallisuus ja lukeminen ilmastokriisin aikakaudella*.

ten ja nuorten kirjallisuudessa päättään nostanut kiinnostus mytologioita kohtaan. Tästä näkökulmasta mytologiakytkös on nähtävissä markkinointikeinona, kenties jopa osana sitä suomalaisen identiteetin rakentamisen jatkumoa, johon jo Lönnrot pyrki koostaessaan *Kalevalaa*. Useita korpukseni romaaneista markkinoidaankin nimenomaan kotimaisesta mytologiasta tai muinaissuomalaisesta maailmasta ammentavina, vaikka kyseessä on ylijäräinen kansanperinne. Niiden verkostoa ei voi irrottaa itämerensuomalaiseen mytologiaan ja *Kalevalaan* liittyvistä historiallisista, kulttuurisista, maantieteellisistä ja poliittisista prosesseista, eikä niiden tutkimuksessakaan tule sivuuttaa vaikkapa *Kalevalan* käytön vaikutuksia vähemmistöasemassa oleviin kulttuureihin, kuten karjalaisiin.⁴

Muun muassa edelliset näkökulmat tulevat olemaan esillä tutkimuksessani, jossa lähestyn aineistoni toimijaverkkoja ja ei-inhimillisiä toimijuuksia kahdella tasolla: fiktiivisen maailman sisä- ja ulkopuolelta käsin. Tarkoitan tällä sitä, että aion väitöskirjassani tarkastella sitä, miten lasten ja nuorten nykyfantasian kuvaamat fiktiiviset ei-inhimillisydet osallistuvat kirjan kansien sisäpuolella tapahtuviin prosesseihin, mutta myös sitä, millä tavoin analysoimani teokset toimivat osana meidän maailmamme prosesseja lukutapahtumasta laajempaan itämerensuomalaisen mytologian ja *Kalevalan* verkostoon. Näkökulmat eivät ole irrallisia vaan kommunikoivat keskenään ja muotoutuvat yhdessä. Tämä näkyy myös ensimmäisessä ja toistaiseksi ainoassa valmiissa tutkimusartikkelissani ”Kalevalan toimijuus ja aikojen välinen vuorovaikutus Timo Parvelan fantasiatrilogiassa *Sammon vartijat*”, joka julkaistiin kesällä 2023 Lähihistorian tutkimuksen seuran *Lähihistoria*-lehdessä⁵. Artikkelini keskittyy tapoihin, joilla *Kalevala* toimii Parvelan kirjoissa kiinnittämällä huomion ensinnäkin siihen, miten meidän maailmassamme olemassa oleva eepos osallistuu taiteen tuottamisen prosessiin yhdessä kirjailijan ja lukijoiden kanssa. Toisekseen se tarkastelee sitä, miten kirjan sivuilla vaikuttava fiktiivinen versio *Kalevalasta*, jonka kanssa trilogian henkilöhahmot vuorovaikuttavat, toimii kirjojen sisällä, tarinan tasolla. Samalla sarja haastaa lineaarista käsitystä ajan kulusta asettamalla myyttisen menneisyyden ja nykyaikaisen toimintaympäristön rinnakkain.

Verkostomaisena hahmotan paitsi aineistoteokseni sekä niihin liittyvät fiktiiviset ja kirjan sivuilta meidän maailmamme kurottavat kytkökset myös ensimmäisen vuoteni väitöskirjatutkijana. Käsitän tutkimusprosessini Latouria mukaillen eräänlaiseksi kirjallisuuden toimijuuksien itsestään jättämien jälkien seuraamiseksi, joka osallistaa ja tuo yhteen erilaisia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita. Vaikka pystyn tutkijan roolissani tiettyyn rajaan saakka vaikuttamaan tietoisesti siihen, millaiseksi kompositioksi⁶ väitöstutkimukseni muotoutuu, olen viime kädessä vain yksi toimija muiden joukossa. Kaikki ei siis suinkaan ole omissa käsissäni ja hyvä niin. Tutkimuksen parhaita puolia on, että saan tulla tutkimieni toimijuuksien yllättämäksi ja kehitellä ajatuksia yhdessä ja yh-

4 Karjala-kysymyksestä on julkaistu esimerkiksi Anneli Sarhimaan monografia *Vaietus ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017). Siitä voi lukea myös karjalaisaktivismia tekevän Karjalazet Nuoret Suomes-kulttuurijärjestön verkkosivuilta (www.karjalazet.fi).

5 Käyttämässäni merkityksessä komposition käsite on peräisin Bruno Latourilta. Hän on kehitellyt sitä esimerkiksi *New Literary History*-lehdessä (41/2010) julkaistussa artikkelissaan ”An Attempt at a ‘Compositionist Manifesto’”.

6 Artikkelin pääsee lukemaan osoitteessa <https://lahihistoria.journal.fi/article/view/131053>.

denvertaisena niiden kanssa. Toimijaverkkoteoreettinen lukeminen saattaakin lopulta olla sen hyväksymistä, ettei tiettyä lukemisen tapaa ole mahdollista lyödä lukkoon, sillä verkoston ja sen toimijoiden on annettava määritellä itsensä joka kerta uudestaan. Siinä prosessissa on ilo saada olla mukana vielä ainakin seuraavat muutamat vuodet. Niin kiinnostavia kuin kirjallisuuden ei-inhimillisyydet ovatkin, olen ensimmäisenä väitöskirjan parissa viettämänäni lukuvuotena ollut erityisen onnellinen ja kiitollinen myös kaikista uusista ja vanhoista ihmisistoimijoista, jotka ovat sen aikana osallistuneet verkostooni.

Kirja-arviot ja -esittelyt

ROMAANIN KEINOJEN JA TEKIJYYDEN PUOLUSTUS

Markku Lehtimäki:

Sofi Oksasen romaanitaide. Kertomus, etiikka, retoriikka. 436 s.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.

Turun yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori Markku Lehtimäki paneutuu uusimmassa monografiassaan Sofi Oksasen tähänastiseen romaanituotantoon retorisen kertomusteorian näkökulmasta. *Sofi Oksasen romaanitaiteen* teoreettisena esikuvana toimii erityisesti yhdysvaltalainen James Phelan, joka tunnetusti määrittelee kertomuksen siten, että ”joku kertoo jollekin jostakin asiasta jollakin tavalla ja jotakin tarkoitusta varten”. Lehtimäki tarkasteleekin Oksasen romaaneja tarkoituksenmukaisina taiteellisina sommitelmina, jotka pyrkivät fiktion keinoja käyttäen kommunikoimaan lukijalleen tietyn käsityksen maailmasta. Romaaneja ei kuitenkaan pakoteta valmiiden kertomusteoreettisten käsitysten alle, vaan niitä tarkastellaan ainutkertaisina teoksina, jotka myös haastavat ja täydentävät tutkimuksessa sovellettua teoriaa.

Sofi Oksasen romaanitaiteen ensimmäinen käsittelyluku tarkastelee lyhyesti Sofi Oksasen tekijäkuvaa sekä *Puhdistus* (2008) ja *Kun kyyhkyset katosivat* (2012) -teosten näytelmäversioita. Tekijäkuvaa tarkasteltaessa keskeiseksi nousee etenkin implisiittisen tekijän käsite, jonka Lehtimäki määrittelee lukijan kaunokirjallisen tekstin perusteella konstruoimaksi kuvaksi tekijästä sekä tämän käsityksistä ja arvoista. Käsitteen avulla Oksasen romaaneja on mahdollista tutkia harkittuina ja kommunikaatioon pyrkivinä taide-teoksina ilman, että tutkimusta tarvitsisi perustaa todellisen tekijän biografiaan.

Vaikka Oksasen tuotanto käsittää romaanien lisäksi muun muassa kolumneja, näytelmiä, laululyriikkaa sekä poleemisen avoimen kirjeen Melanie Trumpille, Lehtimäki osoittaa uskottavasti, että juuri fiktio – ja erityisesti romaani – on alue, jolla Oksanen kykenee ilmaisemaan itseään kaikkein mielenkiintoisimmalla ja monisyisimmällä tavalla: ”Myös *Koirapuistossa* (2019) on kuvitteellinen puhetilanne, joka kohdistuu kuvitteelliselle kuulijalle, mutta romaanissa on lisäksi ylempi [implisiittisen tekijän] taso, joka asettaa puhujan kriittisen valoon. Tämä on fiktion voima ja mahdollisuus, joka ei-fiktiolta puuttuu.”

Tutkimuksen seuraavat käsitelyluvut tarkastelevat erikseen kutakin Oksasen tähän asti julkaistuista kuudesta romaanista etsien ja avaten kunkin romaanin yksilöllistä muotoa sekä tämän muodon takaa löydettävissä olevia retorisia pyrkimyksiä. Oksasen esikoisromaanin *Stalinin lehmien* (2003) Lehtimäki katsoo rakentuvan kahdelle keskeiselle kontrastille. Toisaalta romaanissa on havaittavissa vaihtelua tunnustuksellisen minä-kertojan ja yleisistä puherekistereistä lainaavan vapaan epäsuoran esityksen välillä, toisaalta vahvan ruumiillisen kokemuksellisuuden ja unoituksen partaalle ajautuneen historian fragmentaarisuuden välillä. *Stalinin lehmiä* seuraavan *Baby Janen* (2005) kompositio puolestaan nojaa Lehtimäen mukaan epäluotettavaan minä-kertojaan, populaarikulttuurisiin viittauksiin henkilöhahmojen identiteetin rakentamisen tapana sekä tiiviiseen, ”klaustrofobiseen” muotoon. Lehtimäki rakentaa tutkimustaan kautta linjan ihailtavan moninaisista aineksista, mutta Oksasen kahden ensimmäisen romaanin tarkastelussa tutkijan oma retorinen ääni jää kenties hieman liian heikoksi. Romaanien moninaiset kei-

not jäävät käsittelyssä jossain määrin toisistaan irrallisiksi, eikä lukijalle välttämättä käy selväksi, millä tavalla ne Lehtimäen mielestä kokonaisuutena palvelevat Oksasen retoriikkaa.

Oksasen kaksi seuraavaa romaania, *Puhdistus* ja *Kun kyyhkysset katosivat*, laajentuvat käsittelemään yksilöllisten traumojen rinnalla myös etenkin Neuvosto-Viron kollektiivisia traumoja. Vaikka Lehtimäki ei nosta *Puhdistusta* Oksasen tuotannossa erityisasemaan, sitä koskeva tulkinta on eräs tutkimuksen onnistuneimmista. Lehtimäki punoo romaanin juonirakenteen, paratekstit eli varsinaista kertomusta ympäröivät tekstiainekset, intertekstuaaliset viittaukset ja keskeiset motiivit vakuuttavaksi kokonaistulkinnaksi, joka avaa latautuneen teoksen keinoja vaikuttaa lukijaansa. Myös *Kun kyyhkysset katosivat*-romaanin sekä etenkin sen fiktiivisessä maailmassa tapahtuvan kirjoituksen ja henkilöasetelman retorisia merkityksiä tarkasteleva luku on ansiokas. Kenties näiden lukujen toimivuuteen vaikuttaa oivaltavan tulkintatyön lisäksi sekin, että Lehtimäki on ehtinyt neljän romaanin tarkastelun ohessa esitellä retorisen kertomusteorian keskeisimmät käsitteet. Tässä mielessä hieman laajemman teoriakatsauksen lisääminen alkuun olisi voinut parantaa tutkimuksen luettavuutta.

Tutkimuksen kaksi viimeistä käsittelylukua paneutuvat Oksasen tois-taiseksi viimeisimpiin romaaneihin *Normaan* (2015) sekä *Koirapuistoon*. Nämä romaanit ottavat aiempia teoksia suuremmin kantaa nyky-yhteiskunnan poliittisiin kysymyksiin, minkä Lehtimäki tuo tarkastelussaan hyvin esille. *Normaa* käsittelevä luku nousee *Puhdistus*-tulkinnan rinnalla tutkimuksen toiseksi huippukohdaksi, jossa Lehtimäki osoittaa satujen ja melodraa-

man konventioiden sekä nykymedian tarkastelun toimivan romaanissa yhteiskuntakritiikin keinoina. *Koirapuistoa* tarkastellessaan Lehtimäki puolestaan nostaa esille didaktisen eli lukijaa suoraan puhuttelevan retoriikan merkityksen ja tarpeellisuuden nykykirjallisuudessa. Siten hän haastaa tuoreella tavalla modernistisesta poetiikasta peräisin olevia esteetiikkakäsityksiä, joissa ”näyttäminen” asetetaan ”kertomisen” yläpuolelle.

Sofi Oksasen romaanitaiteen vahvuus on eittämättä teoreettinen avarakattaisuus sekä kaunokirjallisuuden arvostus erityisenä taidemuotona, jonka keinoja mikään teoreettinen malli ei kykene loppuun asti selittämään. Lehtimäki ei epäroikään haastaa ja kyseenalaistaa myös retorisen kertomusteorian selitysmalleja niissä kohdissa, joissa Oksasen romaanit haraavat teoriaa vastaan. Esimerkiksi retorisen kertomusteorian juonikeskeisyys on piirre, joka ei sellaisenaan sovi Oksasen lineaarista esitystä rikkovaan tuotantoon. Lehtimäki rikastuttaakin tutkimuksensa teoreettista horisonttia lisäämällä retoriiseen kertomusteoriaan näkökulmia muun muassa jälkistrukturalistisista tekstikäsitteistä sekä feministisestä narratologiasta. Pääosan tutkimuksessa saavat kuitenkin Oksasen romaanit, joiden moninaisten keinojen esille tuomista voi pitää Lehtimäen tärkeimpänä tavoitteena ja onnistumisena.

Taneli Toppari

TRAUMAATTINEN MUISTI KUROTTELEE LÄPI AJAN JA PAIKAN RAJOJEN

Riitta Jytälä:

Traumaattinen muisti nykyproosassa. 224 s. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.

Traumafiktio eli traumaa käsittelevä kaunokirjallisuus on jo joitakin vuosia herättänyt paljon huomiota sekä Suomessa että maailmalla. Muistia ja traumaa on kirjallisuudessa käsitelty aina, mutta 2010-luvulle tyypillinen autofiktio on tuonut todellisen maailman traumaattisten kokemusten käsittelyn entistä useammin kirjallisuuden keskiöön. Kirjallisuustieteellistä traumateoriaa on kehitelty ja käytetty kirjallisuudentutkimuksessa jo pitkään, mutta Riitta Jytälän joulukuussa 2022 ilmestynyt *Traumaattinen muisti nykyproosassa* on ensimmäinen kotimaiseen traumakirjallisuuteen tarkasti pureutuva monografia. Teoksessa analyysin kohteina on neljä kotimaista 2000-luvulla julkaistua romaania, joissa ”historialliset ja kollektiiviset traumat kohtaavat henkilökohtaisen haavoittuvuuden tarinat”. Katja Ketun *Kättilö*, Sofi Oksasen *Puhdistus*, Elina Hirvosen *Että hän muistaisi saman* ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* tarjoavat neljä näkökulmaa nykyiseen kotimaiseen traumafiktioon ja avaavat osuvasti muistin erilaisia ulottuvuuksia.

Teoksensa johdannossa ”Nykykirjallisuus ja traumakulttuurin nousu” Jytälä kiinnittää jo otsikkotasolla huomiota trauman käsittelyn yleistymiseen 2000-luvun kirjallisuudessa. Esitellessään teoksessa käsiteltäviä romaaneja ja niissä kuvattujen traumojen tyyppejä Jytälä avaa samalla traumakirjallisuudelle perinteisesti tyypillisiä aiheita. Sodan, holokausti, luonnonkatastrofit ja terrorismi ovat keskiössä myös

Jytälän tarkastelemissa teoksissa, mutta sen lisäksi niissä nousevat esiin erityisesti naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta, ekokatastrofi ja totalitarististen järjestelmien tuottama trauma. Yksilöllisten traumojen ohella esiin nousevat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset traumat ja niiden vaikutus niin yksilöön kuin yhteisöihin. Jytälän teoksessa traumaattinen muisti kurottelee läpi ajan ja paikan rajojen ja lävistää paitsi historiaan jääneet yksilöt, myös dystooppisten tulevaisuuksien yhteiskunnat.

Traumaattinen muisti nykyproosassa esittelee traumafiktio tutkimuksen historiaa tarkasti ja monipuolisista lähteistä hyödyntäen. Traumateorian monitieteinen tausta nousee teoksessa hyvin esiin – lähteistä löytyy niin psykologian, sosiologian, historiantutkimuksen kuin tietysti kirjallisuustieteenkin aloille sijoittuvia teoksia. Jytälän teos paikantuu vahvasti yhteiskunta- ja kulttuuritietoiseen kirjallisuudentutkimukseen, jossa kirjallisuus kytketään osaksi todellista, historiallista maailmaa. Traumakirjallisuuden ja erityisesti omista traumaattisista kokemuksista kirjoittamisen 2000-luvulla kokeman uuden nousun Jytälä linkittää niin ikään yhteiskunnallisiin ilmiöihin: uusliberalistiseen minän korostamiseen, yksityisen ja julkisen rajoja hämärtävään mediakulttuuriin sekä metamodernismiin ja tariinoiden eettisen potentiaalin tarkasteluun. Traumalle itsessään Jytälä ei hae tarkkaa tai lopullista määritelmää vaan esittelee erilaisia tapoja käsitteen hahmottamiseen ja yhdistää sen alle erilaisia väkivallan ja kärsimyksen kokemuksia, joista irrottautuminen on vaikeaa tai mahdotonta.

Jytälän analyysikohteiksi valitsemat teokset tarjoavat varsin monipuolisen näyteikkunan traumaa käsittelevään suomalaiseen nykyproosaan. Kaikki kohdete-

okset ovat 2000-luvulla julkaistuja naisten kirjoittamia romaaneja, joissa myös päähenkilöt ovat enimmäkseen naisia, mutta tapahtuma-ajat ja paikat vaihtelevat 1940-luvun Lapista tarkasti määrittelemättömän tulevaisuuden kuviteltuun Skandinavian unioniin. Erityisesti Katja Ketun *Kättilön* ja Sofi Oksasen *Pubdistuksen* analyysissä Jytilä keskittyy naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, ja teoksia koskevat huomiot ovat hetkittäin varsin samankaltaisia. Teosten miljöiden – Lapin sota ja vankileiri, Neuvosto-Viron totalitaristisessa järjestelmässä elävä perheyhteisö – ja hyödynnettyjen lähteiden erot tuovat analyysiin kuitenkin riittävästi erilaisia näkökulmia niin, että teksti ei tunnu toisteiselta. Vaikka molemmat teokset ovat paljon luettuja ja tutkittuja, ja sota sekä väkivalta traumafiktioaiheina varsin tyyppillisiä, Jytilän esittämät havainnot ovat tarkkuutensa ja huolellisen kontekstointinsa ansiosta tuoreita ja kiinnostavia.

Elina Hirvosen *Että hän muistaisi saman* ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* avaavat traumaattisen muistin käsitettä perinteisestä traumafiktiosta poikkeavissa konteksteissa. *Että hän muistaisi saman* liittyy tosin 9/11-kirjallisuuden kategoriaan, mutta Jytilän analyysissä ei korostu terrorismin tuottama trauma vaan perheväkivaltaan ja mielenterveyden häiriöihin liittyvä traumaattinen muisti sekä siitä kertomisen vaikeus. Romanin kautta käsitellään myös kulttuuristen kertomusten sekä kulttuurintuotteiden roolia yksityisen ja yhteiskunnallisen muistin rakentumisessa. Kulttuuriset kertomukset ja yhteiskunnan muisti (tai sen puute) nousevat yhä suurempaan rooliin, kun analyysin kohteena on *Teemestarin kirjan* rakentama dystooppinen tulevaisuudenkuva. Ilmastonmuutos, ekokatastrofit, muistikatkokset

ja totalitarismi limittyvät romaanissa traumaattiseksi kokonaisuudeksi, jota Jytilä tarkastelee ekologisen trauman ja paikantumisen politiikan käsitteiden kautta. Tulevaisuuden ja muistin välisen suhteen huolellinen analyysi laajentaa käsityksiä traumasta ja traumateorian käyttömahdollisuuksista.

Kokonaisuutena *Traumaattinen muisti nykyproosassa* on erinomainen teos lukijalle, jota kiinnostaa kotimainen traumafiktio ja traumateorian kirjallisuustieteellisen käytön historia tiiviissä muodossa. Analyysikohteiden valinta on onnistunut, sillä kohderomaanien teemat ovat riittävän erilaisia mutta limittyvät silti keskenään niin, että Jytilän teoksessa säilyy selkeä punainen lanka. Teos on sekä lähteistetty että kirjoitettu huolellisesti ja lukijaystävällisesti, ja kirjallisuusanalyysi nivoutuu onnistuneesti yhteiskunnalliseen keskusteluun muistista, traumasta ja kirjallisuuden roolista niitä käsittelevän julkisen puheen osana.

Liisa Merivuori

KATTAVA KUVAUS KOTIMAISEN NOSTALGIAN ILMENTYMISTÄ

Anna Helle & Pia Koivunen (toim.):
Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa. 276 s. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.

Anna Helteen ja Pia Koivusen toimittama *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa* on samanaikaisesti sekä analyttinen että tunteisiin vetoava artikkelikokoelma, jonka tekstit palauttavat mieleen elävästi tunnelmia ajalta ennen vuotta 1991. Kirjoittajakunta koostuu uransa eri vaiheissa olevista tutkijoista, joiden ammattimainen ja täsmällinen ilmaisutyyli tuottaa nautittavaa luettavaa. Pinnaltaan harkittu tutkimusartikkeli voi olla myös hienovireinen ja herkkä, mistä on teoksessa monta hyvää esimerkkiä.

Teos lähtee liikkeelle Neuvostoliiton kuvaamisesta kotimaisissa valtamedioissa. Tästä se etenee neljässä osassa propagandan ja satiirin luotaamisesta nykykirjallisuuteen sekä esityksiin neuvosto-Virosta suomalaisissa kulttuuri-tuotteissa. Artikkelikokoelman dramaturgia liikkuu julkisesta yksityiseen, mikä muistuttaa siitä, että muistin politiikan ilmentymät ovat aina kontekstiltään myös henkilökohtaisia ja kerroksisia. Kuva Neuvostoliitosta täydentyy nyt historiallisen etäisyyden päästä. Neuvostoliitto on aihe, johon useilla suomalaisilla on edelleen omakohtainen ja kokemuksellinen suhde. Tässä mielessä teoksen artikkelit antavat selityksiä koetulle vieraudelle, säädelylle käytökselle ja jopa eksotiikalle suhteessa Neuvostoliittoon ja sen kansalaisiin, niin inkerinsuomalaisiin, virolaisiin kuin venäläisiinkin.

Kokoelman ensimmäisen osan kolme artikkelia käsittelevät median välittämää kuvaa Neuvostoliitosta. Kylmän so-

dan aikaisia mediavoittoja, Laika-koiran lentoa, lähes voittamatonta jääkiekkjoukkuetta ja Mihail Gorbatšovin valtiovierailua Suomeen vuonna 1989 valotetaan täsmällisesti. Toisen maailmansodan jälkeinen kilpajuoksu avaruuteen kulminoitui ensin Laikan viimeisiin hetkiin maata kiertävällä radalla vuonna 1957 ja myöhemmin Juri Gagarinin lentoon maapallon ympäri vuonna 1961. Iina Kohonen kirjoittaa Laikasta kotimaisena mediailmionä ja osana sittemmin kuvataiteilijana tunnetun, tuolloin nuoren tähtiharrastaja Lauri Anttilan kokemushistoriaa. Eläimen ja ihmisen lähettäminen avaruuteen olivat merkittäviä osoituksia teknisestä edistyksestä, jota nuori Anttila tarkkaan seurasi ja josta mediassa haluttiin saada irti myös ideologinen voitto.

Punakoneena tunnettu jääkiekko-maajoukkue muutti puolestaan alkujaan kanadalaisena marginaalilajina tunnetun jääkiekon arvokisat harrastajien kokoon-tumisesta ammattilaisuuden, teknisen ylivoiman ja suunnitelmallisen valmen-nuksen juhlaiksi. Hannu Salmi ja Markku Jokisipilä korostavat artikkelissaan, että eri pelityylit haluttiin nähdä nyt uudella tavalla myös kulttuurin kuvina. Urheilu oli ylipäänsä 1970- ja 1980-luvuilla varsin politisoitunutta; sekä Moskovan että Los Angelesin olympialaisia värittivät boiko-tit. Itäblokin maissa urheilijat olivat usein nimellisesti sotilasorganisaatioiden palk-kalistoilla, mikä korostaa ylivoimaisen ke-hon ja valtiollisen väkivallan yhdistelmää. Tämä traditio on myös jatkunut, onhan Venäjän nykyinenkin presidentti nimittänyt menestyneitä urheilijoita puolisotilaallisen kansalliskaartin upseereiksi urheiluan-sioista.

Mihail Gorbatšovin valtiovierailu Suomeen vuonna 1989 kehystyy Pia Koi-

vusen artikkelissa optimismin ja karisman yhdistelmäksi, joka sai oululaiset riehaantumaan. Kansainvälisen politiikan supertähti kohtasi maakuntakaupungin asukkaat mutkattomasti. Ikoninen kuva hämmästyneestä pääsihteeristä Mobira Cityman -puhelin kädessään oli julkaisuhetkellään sulka Nokian markkinointiosaston hattuun ja tärkeä todiste suomalaisen korkean teknologian hyvästä laadusta myös maailmalle. Tässä kohtaa suomalaiset osasivat käyttää kansainvälistä huomiota näppärästi hyväkseen. Gorbatšovin vierailu oli itsessään lupaus myönteisestä muutoksesta ja yleisemmästä tulevaisuuskosta, vaikkei Neuvostoliiton hajoaminen ollut vielä kenenkään tutkassa vuonna 1989.

Mielikuviin perustuva vaikuttaminen oli siis arkea Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Enimmäkseen suureen naapuriin suhtauduttiin YYA-Suomessa pidättyväisesti ja pragmaattisesti. Valokuvat, kuvataide ja muistomerkit rakensivat järjestelmällisesti käsitystä rauhan asialla olevasta valtiosta, jossa lapsilla on hyvä olla ja jossa on helppo olla osa jotain suurta ja merkityksellistä. Toisaalta jo Neuvostoliiton alkuvuosikymmeninä tunnistettiin totalitaarisen valtion depressiivinen ja mielivaltainen asenne kansalaisiinsa. Tästä ambivalenssista kertovat Anna Helteen artikkeli ”Inkerinsuomalainen luokkavihollinen Neuvostoliitossa”, joka analysoi inkerinsuomalaista Konkan perhettä käsitteleviä tekstejä, sekä Anna Laakkosen artikkeli ”Satiiria neuvostoelämästä”, joka tarkastelee *Punainen Karjala* -lehden ”Kustaan” pakinoita sotienväliseltä ajalta. Hyvä neuvostoihminen oli myös hyvä ilmiöntaja, mikä teki arkisistakin ihmissuhteista käsittelemättömän ja pelottavaa peliä.

Samaa aihetta ovat käsitelleet myös venäläiset nykykirjailijat, mikä pal-

jastaa yhden keskeisen piirteen Neuvostoliiton perinnöstä: epäluottamus on totalitaarisen järjestelmän ominaisuus ja kuka tahansa voidaan tuomita milloin tahansa mistä tahansa. Olennaista on ymmärtää, että totalitaarisen yhteiskunnan kasvatti koettaa luoda yhtenäistä kertomusta pirstaleisten ja keskinäisesti epäloogisten muistojen varaan. Jälkimuistin sukupolvelle mielikuvitus, tarinat ja epävarmuus ovat yhtä käypiä yhtenäisen kertomuksen kirjoittamisen välineitä kuin valokuvat, esineet, kirjeet tai arkistojen asiakirjoista löytyvät yksityiskohdat. Lausumattoman sanoittaminen, ei-muiston muodostaminen, vie tavallaan kohti sitä yhtenäistä kertomusta, jonka avulla kollektiivisen trauman kokenut voi saavuttaa jonkinlaisen katarsiksen. Kirjallisuuden ainutlaatuinen mahdollisuus olla epävarmojen tulevaisuuksien ja menneisyyksien laboratorio tulee selvästi esiin Mika Perkiömäen ja Marja Sorvarin nykykirjallisuutta käsittelevissä artikkeleissa.

Neuvosto-Viroa tarkastelevat Wiivi-Maria Jouttijärven ja Riikka Taavetin artikkelit muistuttavat, että Viro ja Suomi ovat erityissuhteestaan huolimatta maina ja kulttuureina erilaisempia kuin mitä nykyisin annetaan ymmärtää. Kokeemukset sodanjälkeisistä vuosikymmenistä ovat erilaisia, mikä aiheutti kasvavan vierrauden myötä virolaisten eksotisointia ja stereotyyppittelyä Suomessa. Toisaalta varsinkin kotimaisen viihteen virolaishahmot tulkitaan Riikka Taavetin artikkelissa enemmän suomalaisten tavaksi ymmärtää itseään kuin yritykseksi määritellä virolaisuutta. Viron uudelleen itsenäistyminen elokuussa 1991 lämmitti Suomen ja Viron väliset suhteet toistamiseen, mikä johti myös yhteisyyden korostamiseen. Maiden samankaltaistaminen 2000-luvun suoma-

laisissa romaaneissa ja elokuvissa sopi myös Virossa 2000-luvun alussa vallinneeseen uusisänmaalliseen muistikulttuuriin. Viron päätyminen suomalaisten kulttuurituotteiden aiheeksi on ollut myös keino kertoa mikrohistorian keinoin toisesta maailmansodasta ja sen seurauksista, josta on aiemmin kuvattu Suomessa lähes yksinomaan kansallisesta näkökulmasta käsin. Venäläiset ovat näissä kulttuurituotteissa kielteisiä hahmoja ja virolainen yksiselitteinen sankari. Tunnejatkuo alituneesta, mutta sinnikkäästä selviytyjästä hyvällä tavalla itseriittoiseksi pohjoiseurooppalaiseksi kansaksi on niin Suomella kuin Virollakin samankaltainen, mutta erisyistä. Suomalaisten nykyinen Viro-suhteen arkistuminen ja normalisoituminen on ollut myös väylä pysyvästi lujaan ja läheiseen naapuruussuhteeseen.

Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa on tiivis katsaus vuosikymmeniä kestäneen ristiriitaisen ja pohjimmiltaan raskaan naapurisuhteen tunneperinnöstä. Kokoelmalla on myös yllättävä painoarvo Ukrainan sodan vuoksi: se taustoittaa osaltaan sitä menneen suurvallan erityistä hegemoniaa, jolla nyky-Venäjä motivoi hyökkäyssotaansa.

Suvi Lahtonen

VÄRJÄYTYVÄ KUVA – OLGA ”OLLY” DONNER JA ELÄMÄNVERKOT

Jasmine Westerlund:

Olly Donnerin kiehtova elämä. 279 s.

WSOY, 2021.

Olly on liukas pinta, jolta sanat valuvat pois. Hän on valokuvat, joista ystävät kiittävät, mutta joita minä en koskaan näe. Hän on kuivatut kukat, joita kirjeiden mukana lähetetään, mutta joiden väri ja tuoksu ovat kadonneet. Minä jäljitän himmeää figuuria, joka kesäkuussa 1902 matkustaa junassa Barnetin asemalle, mutta ei hän ole tässä vauussa, vaikka varmasti ihan äsken oli. Minä kuljen Pariisissa lokakuussa 1908 ja kuulen askeleiden kaiun rakennusten seinistä, mutta koskaan minä en pääse edellä kulkevan hahmon vierelle. Minä väritän kuvaa reunoilta lähtien, täytän muiden sanoilla niin, että lopulta keskelle jää valkoinen kohta: Olly. (*Olly Donnerin kiehtova elämä* 2022, 19; jatkossa ODKE)

Jasmine Westerlundin kirjoittama ja WSOY:n vuonna 2022 julkaisema *Olly Donnerin kiehtova elämä* kertoo otsikonsa mukaisesti Olga ”Olly” Donnerin elämästä. Olly syntyi Helsingissä 28. syyskuuta vuonna 1881 Anna ja Nicolas Sinerbrychoffille, rikkaaseen panimosukuun. Hän sai koulutuksensa Dresdenissä, kuten monet muutkin tuon ajan yläluokan lapset. Elämänsä Olly vietti yhdessä kumppaninsa, Uno Donnerin kanssa matkustellen ympäri Eurooppaa, ja kävivätpä he jopa Lähi-idässä, Egyptissä. Olly ja Uno kiinnittyivät läheisesti antroposofiseen seuraan ja pyrkivät elämänsä saatossa edesauttamaan sen toimintaa Pohjoismaissa. Olly myös kirjoitti elämänsä aikana monta erilaista

teosta, joista kaikki ovat valitettavasti jääneet unohtuiksi. Hän kuoli vuonna 1956 Sveitsissä.

Mieleenpainuvan teoksesta tekee Westerlundin kirjoitustapa. Teoksessa Westerlund käy vuoropuhelua laajan, Åbo Akademiin sijoitetun arkistomateriaalin kanssa, joka luo teokseen ihanaa materiaalisuuden tuntua:

Minä avaan itselleni ennennäkemätöntä postia säkillisissä päivässä, syliini tulvii kirjeitä, pääsiäiskortteja, muistilappuja, tilikirjoja, palkkakuitteja. Läpikuultavalle serviettipaperille on kirjoitettu mustekynällä runo kahvinjuonnin iloista. (ODKE 8)

Kirjeet, kortit, laput, kirjat, kuitit ja valokuvat, joita Donnerit ottivat runsaasti, toimivat karttana Donnereiden ja heidän läheistensä elämään. Esineet piirtävät yläluokkaisten elämänverkkoja pitkin ja poikin Euroopan mannerlaattaa. Teoksen edessä käyttöesineet värjäävät valkoista kohtaa, Ollyä, yhä useammaksi spektrivivaksi.

Teos ei valota vain Ollyä vaan myös hänen läheisiään, etenkin äitiä Annaa: ”Tällaisille [antroposofisille] pohdinnoille ei Ollyn äidillä riitä ymmärrystä, kun Ollyn pitäisi hänen mielestään keskittyä lihomiseen.” (ODKE 161) Westerlund kertoo, kuinka Olly käy koko elämänsä ajan laajaa kirjeenvaihtoa läheistensä kanssa. Olly ei siten näyttäydä teoksessa vain päähenkilönä, kohteena, jota tarkkaillaan, vaan suhdeverkostona, joka aktiivisesti solmiutuu uusiksi suhteiksi. Häntä ei katsota kaukaa vaan monesta erilaisesta pisteestä kartalla, ja hän väritetty eri tavalla eri pisteistä. Arkistomateriaalin kautta Westerlund keskustelee Ollyn ja hänen läheisten-

sä kanssa: ”[Äiti-]Anna ei ole koskaan nähnyt nälkää, eikä hän edes sota-aikana varsinaisesti ole vailla mitään välttämätöntä.” (ODKE 167) Lainauksessa Westerlund kirjoittaa Ollyn ja hänen äitinsä kirjeenvaihdosta sisällissodan aikana. Westerlundin kirjoittamissa vuoropuheluissa valottuvat hienovaraiset säröt, kuten luokka- ja maailmankatsomuserot, joita syntyy paitsi Ollyn ja tämän aikalaisten myös nykypäivän lukijoiden sekä Ollyn aikalaisineen välille. Vuoropuhelut ja läheisten näkökulmat tuovat teokseen kriittisyyttä, jonka kautta on mahdollista hahmottaa esimerkiksi eri luokkien välistä epätasa-arvoisuutta, jolle Ollyn aikalaiset olivat enemmän tai vähemmän sokeita. Nykypäivän lukijan on tosin muistutettava itseään siitä, ettei Ollyn tai hänen aikalaisensa ”sokeus” välttämättä ollut tahallista vaan saattoi johtua myös siitä, että he olivat oppineet elämään ”sokeina” näille asioille.

Olly ei kuitenkaan Westerlundin teoksessa värjäydy kokonaisuudeksi, sillä elämäverkkoihin rispaantuu runsaasti aukkoja: ”Vaikka minulla on käytössäni valtavasti kuvia ja kirjeitä, kokonaisuudesta ei tule ehjää. Väliin jää utua, tyhjyyttä, kuiskauksia, joita tuskin kuulee.” (ODKE 18) Vaikka elämää kuinka tunnustellaan arkistojen pölystä, vaikka sitä kuinka katsotaan valokuvasta, kuulostellaan kirjeiden äänenpainoista, maistetaan mustekynän musteesta, haistellaan hotelliravintolan kuitista, se jää aukkoiseksi. Eikä tämä ole huono asia, koska aukot luovat myös mahdollisuuden mielikuvitukselle ja taiteelle, kuvan värjäämiselle itse. Läsnäololle ja ajattelulle. Risainenkin elämä on kauniimpi kuin ei elämää ollenkaan.

Kuu Aholainen

KIRJeproosaan ja Runouteen paneutuva elämäkerta rytmien ja vaikenemisen taitajasta

Siru Kainulainen:

Sillä kirjoittamasta en lakkaa: Eila Kivikk'ahon runoilijanelämä. 278 s.

Partuuna, 2021.

On ollut ilahduttavaa huomata, kuinka aivan viime vuosina on ilmestynyt useita kiinnostavia ja samaistumispintoja tarjoavia elämäkertoja suomalaisista naismodernistirunoilijoista, kuten Minna Maijalan teos Katri Valasta, Marja-Leena Tuurnan teos Eeva-Liisa Mannerista ja Jonimatti Joutsijärven kirjoittama Mirkka Rekolan elämäkerran ensimmäinen osa. Tähän joukkoon liittyy myös Siru Kainulainen tärkeällä teoksellaan vuonna 1942 debytoineesta Eila Kivikk'ahosta (1921–2004), joka julkaisi yhteensä kuusi runoteosta ja kymmeniä suomennoksia. Vuonna 1951 ilmestynyt *Niityltä pois*-kokoelma on yksi 1950-luvun suomalaisen runouden modernismin esiin murtautumisen keskeisiä teoksia. Kivikk'ahon asema toisaalta rytmikkään ja mitallisen runouden ja toisaalta vapaarytmisen runouden välissä kulki-jana pysyy elämäkerrassa esillä.

Kainulaisen kirjoittama teos Kivikk'ahon runoilijanelämästä perustuu pääosin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta löytyviin Kivikk'ahon kirjoittamiin kirjeisiin, kirjelunnonoksiin ja muistiinpanoihin sekä Kivikk'ahon runoihin ja muihin julkaistuihin kirjoituksiin. Näkyvimmän osan elämäkerrassa saavat kirjeet ja niistä esitetyt suorat lainaukset, jotka ovat kuin avautuvia ikkunoita Kivikk'ahon arkeen ja sisäisiin tunteisiin. Runoilijan tyyli kirjeiden kirjoittajana on ennemmin käytännöllinen ja tapahtumia erittelevä kuin lyyrinen tai romanttinen,

mutta aiheina ovat myös tunteet ja taide. Avautuvien ikkunoiden väleihin jää mykkiä alueita, ja Kainulainen onkin tehnyt mittavan työn etsiessään Kivikk'ahon elämän palasia arkisto- ja muista lähteistä ja kootessaan palasista Kivikk'ahon runoilijakuvan – kokonaisen tuntuksen kuvan mutta samaan aikaan rehellisesti aukkoisen ja osittaisen.

Runoilijakuvassa piirtyvät esiin nuoruus sodan varjossa ja evakkous sekä epäröinti monien elämänvalintojen välillä, kuten rakentaako elämää evakkouden myötä kotikaupungiksi vakiintuneessa Porissa vai akateemisen ja kulttuurielämän keskus Helsingissä, suuntautua kirjoittamiseen ja akateemisiin opintoihin vai käytännöllisempään työhön, nähdäkö itsensä perheenemäntänä, ottaako osaa kirjallisiin piireihin vai jäädäkö kotiin. Perheenäidin roolin yhdistäminen runoilijantyöhön on haastavaa, eikä 1940- ja 1950-luvuilla naisen asema runoilijana ole muutenkaan helppo. Kivikk'ahon osana on usein olla hieman jotakin muuta kuin mitä kriitikot pitävät ylimpänä ideaalina: 1940-luvun alussa hän kirjoittaa ajan ihanteisiin nähden hieman liian rohkeasti vapaarytmistä runoutta, seuraavalla vuosikymmenellä runot taas ovat osin turhan rytmikkäitä ja laulullisia tiukan modernistisiin ihanteisiin peilattuna. 1960-luvulla runouden vallannut informatiivisuuden ihanne sopii huonosti yhteen Kivikk'ahon runouden vaikenemisen teemojen kanssa.

Kirjeissään Kivikk'aho ruotii paljon sosiaalisia suhteita, muun muassa sukulaisia ja kirjailijapiirejä koskevia. Myös suhteen syventäminen tulevaan aviopuolisoon käy kirjeenvaihdon kautta. Runoilijan mieltä kuohuttavat esimerkiksi Kirjailijaliiton poliittiset ristiriidat, joissa on valittava puolensa, oikeisto tai vasemmisto. Pit-

kin teosta tulee ilmi isältä peritty ajattelu-
tapa puolueettomuudesta ja monien näkö-
kulmien huomioon ottamisesta. Toisaalta
Kivikk'aho esittää kirjeissä ja kirjeluon-
noksissa tiukkojakin kannanottoja ja pur-
kaa tuntojaan perheenjäsenilleen. Itseensä
runoilijana hän suhtautuu ankarasti kut-
suen itseään ”sammuneeksi tähdeksi” tai
”entiseksi runoilijaksi”, jos edellisen kokoel-
man julkaisusta on hänen mittapuunsa
mukaan jo liian pitkä aika. Kivikk'ahon
kirjeproosa avautuu Kainulaisen ohjauk-
sessa kuvaamaan sodan kokeneen runo-
ilijan kokemuksia jälleenrakennuksen
ajan Suomessa ja tarkastelemaan naisen
rooleja ja asemaa yhteiskunnassa ja kirjal-
lisuuskentällä tuona aikana. Koskettavaa
on muun muassa se, kuinka Kivikk'aho
vaihtuvien kirjallisuustrendien aallokossa
esittää itsensä sodan kokeneen, väsyneen
sukupolven edustajana.

Kaikkein nautittavinta Kainulai-
sen teoksessa on lukijan johdattaminen
lukemaan ja tulkitsemaan Kivikk'ahon
runoja. Runot ja niiden analyysi, joka py-
syy sopivan matkan päässä runoilijan elä-
mäntapahtumista ja -kokemuksista, saavat
elämäkerrassa arvoisensa aseman. Rinnak-
kain runojen ja kirjeiden kanssa asettuvat
ajan yhteiskunnallinen tilanne sekä kir-
jallisuuskentän tapahtumat ja runouden
estetiikan kysymykset. Kainulainen kes-
kittyy – vuoden 2011 väitöskirjaansakin
nojaten – erityisesti rytmin toimintaan Ki-
vikk'ahon runoudessa ja tuo kiinnostavasti
esiin, miten rytmi on mukana 1950-luvun
runouden modernismin murroksessa. Ryt-
mi pyyhkiytyy pois runouskeskustelusta,
kun huomio on kuvallisuudessa ja sanas-
tossa, mutta Kainulaisen analyysit näyttä-
vät, kuinka rytmi on silti runoissa olemas-
sa ja vaikuttaa. Lisäksi Kainulainen nostaa
esiin naisen rooleihin, sukupuolittuneisiin

normeihin, sanomattoman ilmaisemiseen
ja vaikenemiseen liittyviä kysymyksiä Ki-
vikk'ahon runoissa. Samankaltaisia tee-
moja voi nähdä kulkevan rinnakkain sekä
runoissa että runoilijan elämässä, mutta
kuten sanottua, rinnakkain asettaminen
käy tässä onnistuneesti ilman että runojen
ja elämän välille asettuisi yhtäläisyysmerk-
kiä.

Kainulaisen kirjoittama elämäker-
ta etenee kronologisesti Kivikk'ahon elä-
mänvaiheesta ja teoksesta seuraavaan kes-
kittyen niihin vaiheisiin, joista aineistoa on
tarjolla. Yksittäisiä runoja Kainulainen nos-
taa esiin myös temaattisesti sopivissa koh-
din taannehtivasti tai tulevaisuuteen kat-
soen. Kivikk'ahon nuoruutta, ikätovereiden
kanssa seurustelua ja kirjallisuuspiireihin
tutustumisen vaiheita lukija elää mukana
inspiroituen. Perhe-elämän aloittamisen
jälkeen, kun 50-luvun alun runoteokset
ovat ilmestyneet, tuntuu tapahtuvan kään-
nekohta – elämässä ja elämäkerrassa – kun
Kivikk'ahon uusien teosten julkaisussa tu-
lee pitkiä taukoja ja perhe-elämä näyttää
vievän aikaa kirjoittamiselta. Ympäristön
risteävät intressit kuormittavat mieltä ja
osa ystävyysuhteista katkeaa. Kirjeet ja
muistiinpanotkin osoittavat, että ikään-
tyessään Kivikk'aho vetäytyy ja vaikenee.
Tästä syntyy elämäkertaan verkkaistuva
ja pelkistyvä tahti kohti vanhuutta, jolloin
elämänrytmikin hidastuu. Lopussa kir-
jeitä lähtee enää harvoin, eikä näin ollen
merkintöjä jälkimaailmalle ole jäänyt kuin
sieltä täältä. Kainulainen punoo elämäker-
ran lopun koskettavaksi aineiston vähyy-
destä huolimatta ja siihen pohjautuen.

Runoilijakuva Eila Kivikk'ahosta
täydentää karttaa varsinkin 1940–1960-lu-
kujen suomalaisesta runouskentästä ja
näyttää naisrunoilijan kamppailut tuolla
kentällä ja yhteiskunnassa 1900-luvun

puolivälin Suomessa. Kivikk'ahon runouden taidokkuus ja runokieleen ja teemoihin liittyvät muutokset sekä näiden suhde ajankohdan runouskeskusteluun tulevat Kainulaisen käsissä hyvin esiin. Kivikk'ahon runoissa rytmi ilmaisee ja sanomattomalla on tärkeä osuutensa. Kivikk'aho toivoi runojensa olevan risteysasemia, joissa on myös tulkinnallista liikkumavaraa, ja Kainulaisen analyysit näyttävät, kuinka lukijuudella on roolinsa risteysasemien olemassaolossa. Runous säilyy elävänä aikojen yli, kun sitä luetaan ja tulkitaan, ja Kivikk'ahon runoja analysoimalla Kainulainen osallistuu ja osallistaa myös elämäkerran lukijan tähän projektiin.

Heidi Haapasalo

MATSON, VARPIO JA ELÄMÄN MUODON ARVOITUS

Yrjö Varpio:

Elää, kokea, ymmärtää. Alex Matsonin elämä.
376 s.

Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2023.

Jos nykylukija tuntee Alex Matsonin (1888–1972), on se yleensä jonkun toisen kirjailijan kautta. Matson vilahtelee sivuhuomiona, alaviitteenä tai anekdoottina sodanjälkeisten kotimaisten klassikoiden liepeillä, samoissa ryhmäkuvuissa tai kirjojen kiitoksissa. Etenkin hänet muistetaan osana tamperelaisen kirjastonhoitaja Mikko Mäkelän ympärille muotoutunutta kirjailijapiiriä. Matson oli sodan jälkeen ryhmittyneen, nuoren ja kunnianhimoisen porukan grand old man, jonka teorioista sekä seurasta innoituivat muista Mäkelän piiriläisistä esimerkiksi Lauri Viita ja Väinö Linna. Nekin, jotka tuntevat tämän vanhemman kirjallisuusvaikuttaja-Matsonin, eivät välttämättä tunne hänen elämänsä aiempia vaiheita, Tampereen kaupunginkirjastolle johtanutta mutkittelevaa polkua.

Pitkän linjan kirjallisuudentutkija Yrjö Varpion (s.1939) tuore elämäkertateos piirtää tuosta polusta kartan. Alex Matsonin elämäntarina on kuin klassista eurooppalaista kirjallisuutta: lapsuuden muutto köyhältä Kannakselta Hullin satama-alueelle suurten siirtolaisvirtojen ensiaalloissa, tuberkuloosiin sairastumista seurannut jakso Thomas Mannin *Taika-vuorta* muistuttavassa parantolassa Suedeeteilla, työskentely maailman merillä, nuoren maalarin taiteilijaelämä osana Marraskuun piiriä, heimosotien aikainen sotaretki Viroon... Vasta 1920-luvulla Matson siirtyi ensisijaisesti kirjallisuuden pariin. Hän toimitti kirjallisuuslehtiä,

käänsi merkkiteoksia englannista suomeksi ja toisin päin, kirjoitti muutaman romaaninkin. Varpio on taustatutkimuksensa tehnyt.

Vuosikymmeniä kattavalla, tuoteliaalla urallaan Varpio on julkaissut teoksia niin muista Mäkelän piiriläisistä, Linnasta ja Viidasta, kuin piiristä itsestään. Hänen pro gradu -tutkielmansa, *Alex Matson kirjallisena vaikuttajana* (1971), taas oli eräänlainen ensimmäinen vedos nyt käsillä olevasta teoksesta, jossa Varpio jäljittelee Matsonin värikkäitä vaiheita huolella mutta alati eloisesti kirjoittaen. Joistakin vaiheista olisi ollut mielenkiintoista lukea lisääkin. Esimerkiksi Matsonin majailu arkkipiispa Erkki Kailan nurkissa turkulaisuusvuosiin sekä hänen osallisuutensa V. A. Koskenniemen kirjallisessa piirissä jäävät kiinnostamaan. Myös Matsonin sotaa välittömästi edeltäneen ja sotien aikaisen ajattelun ”haaksirikkoa” käsitellään melko pintapuolisesti.

Sodan jälkeen Matsonin näkemykset kirjallisuudesta tuntuvat kirkastuvan, kun hän julkaisee lyhyehkössä ajassa kolme vaikutusvaltaista teosta, epäakateemisen, esseistisen kolmikön: *John Steinbeck: kirjailijakuvan luonnos* (1947) *Romaanitai-de* (1948) sekä *Kaksi Mestaria* (1950). *Romaanitaide* esittelee hänen vuosia hautuneen näkemyksensä, jota toiset kaksi teosta syventävät ja täsmentävät. Matsonin mukaan romaani on kaunokirjallinen suljettu sommitelma, muoto, joka jäljentää elämän omaa muodonrakentelua totuudellisesti. *Romaanitaiteessa* Matson konkretisoi hieman mystiseltä kuulostavaa teoriaansa lukuisin esimerkein ja löytää suurten romaanien muodoille vertailukohtia sävellystaiteen klassikoista sekä arkkitehtuurista. Muotoa käsitellään hyvin omintakeisella tavalla, joka on kaukana strukturalistien

näkemyksistä.

Matsonin ajatukset eivät alistu karsinoihin. Hän on vastahangassa Suomessa vallalla olleen vanhanaikaisen, tekijälähtöisen kirjallisuudentutkimuksen kanssa, eivätkä hänen tutkielmansa solahda johdonmukaisen epätieteellisen kielenkäyttönsä ja poikkitaiteellisten vertaus-
tensa vuoksi myöskään osaksi nousussa olleiden uuskiitikoiden joukkoa. Tekijän tai vanhojen tutkimusten sijaan itse teos on Matsonille kaikki kaikessa: jos taide-
teosta ei voi ymmärtää tutkimatta sen tekijää, se ei ehkä ole taidetta ollenkaan tai sitten vika on ymmärtäjän käsityskyvyssä. Matson on johdonmukaisen, periksiantamattoman omapäinen. Silti tai siksi hänen ajatuksensa ovat vilpittömälle lukijalle helposti ymmärrettävissä.

Matsonin teoriat eivät ole käsitettävissä tieteellisesti vaan intuitiivisesti. Ne ovatkin olleet tieteilijöiden sijaan enimmäkseen toisten taiteilijoiden suosiossa. Varpio käy tunnollisesti lävitse aikalaisaineistoja, kaivaa Matsonin ajatusten herättämiä tunteja ja lehtien sivuilla käytyjä debatteja, joihin Matson osallistui. Luettelomainen läpikäynti kotimaisista kirjallisista vaikuttajista, joita Matsonin näkemykset tavalla tai toisella liikuttivat – Anhavasta Koskimieheen ja Päätaloon – on tärkeää teoksen Matsonista maalaaman kokonaiskuvan kannalta. Herkällä virityksellä maailmaa katsonut Matson kanavoi elämänsä kokemukset näkemykseksi, jolla hän auttoi muita näkemään. Oma suurta romaania hän ei kuitenkaan koskaan kirjoittanut. Englannissa varttunut Matson syytti kielitaitoaan, mutta olisiko taustalla ollut jotain muutakin? Herkälle mielelle, joka pystyi näkemään *Seitsemän veljeksien* taustalla Kiven leikkimässä elämän rakennuspalikoilla, saattoi oman kirjallisen mö-

kin sommittelu tuntua mahdottoman vaikealta.

Elää, kokea, ymmärtää -teoksen viimeisiltä sivuilta löytyy viehättävä pieni kohta, jossa elämäkerturi Varpio vieraillee nuorena, maisterintyötään valmistelevana opiskelijana Matsonin luona ja saa omakohtaisen vilauksen niistä tupakansavuisista salongeista, joissa asuneiden kirjailijoiden teosten tutkimisesta tulisi hänen elämäntyönsä. Varpio vetää ympyrän haikeasti kiinni tavalla, jossa on matsonilaista elämän muodon tajua.

Varpion Matson-elämäkerta on ansiokas lisä kotimaiseen kirjallisuuden-
tutkimukseen. Se on kirjoitettu tutkijalta tutkijoille, mutta sen elävä kuvaus kohteensa elämästä samoin kuin kuvaajan ja kuvattun elämänvaiheiden tietty limittyminen tuovat teokseen eloa, kipinää ja kiinnostavuutta yli akateemisen maailman. Alex Matsonin kaltaiset näkijät ovat aina ajan-
kohtaisia.

Kalle Toivonen

**Kotimaisen kirjallisuuden
pro gradu -tutkielmat 2022**

Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielmat 2022

Kalliokoski, Milla: ”sumu oli haihtunut ja sisään lankesi kesän kirkkaus” Haavoittuvuuden tuottamat merkitykset väkivallalle Iida Rauman romaanissa *Seksistä ja matematiikasta*.

Kivirinne, Outi: ”Luulin, että jos antaa kaiken, se riittää” Äitiyden kokemuksen tiloja Anna-Leena Härkösen romaanissa *Onnen tunti* (2011).

Valtanan, Venla: ”Jos paha ei katsonut, se katosi.” Trauman kielellistyminen ja muistamisen mahdollisuus Jenni Linturin romaanissa *Jälleenrakennus*.

Välimäki, Vilja: ”Mitä tässä pelkäisi kun maailma loppuu kuitenkin” Dystooppiset kriisit, inhimillinen ja ei-inhimillinen Tuomo Jäntin romaanissa *Verso*.

Oppiaineen gradupalkinto myönnettiin Milla Kalliokoskelle, Venla Valtaselle ja Vilja Välimäelle kirjallisuusaineiden kevätjuhlassa 10.5.2023.

Onnittelut kaikille gradunsa valmiiksi saaneille!

Turun yliopiston
kotimaisen kirjallisuuden
vuosikirja
2022